

D.16

Folklore of Maraba's Ndebele.

K34/83

100.

1. Kobo ya mma le ya papa diya lekana.
2. Ke bjetse maphotsi tshemong ka moka go hladi tse lephotse le tee.
3. Ngwana wa mma o na le hlogwana e ntshwanyana a ka fisa le fase ka moka.
4. Ke rile ke sika le moka ka bona pediya mpepetla.
5. Ke rile ke sepela ka hlakana le Klimpas a swere borotho ka re nngwathele a gana.
6. Kgoto e tshea nokeng
7. Sekettlelwana sa ga titose.
8. Ke rile ke ya hladi ya pitsa ka hwetsa e e hladiyile
9. Sehlasana ka fase ke le kgwana.
10. Mokekolwana o dutse tseleng o lesa phuti di feta.
11. Mmutla sekokomala le tsela.
12. Papa o na le mabatha.
13. Moletana ntsediyana.
- 2 14. Basadi ba moletse barile sihlankga ka matswele
15. Kena le basimanyana ba ba bbedi ge nka ba roma ttoropong ba ka boya le gona bjale.
16. Sebaretlane jok
17. Matsobane o gama/ditshila.^{ka}
18. Basimanyana ba geso bana le maragwana o mahwibitswanyana.
19. Kgomo ya geso ka re ke ya e tipa ya gana go tipega mosela
20. Ka segata sa nkgat/a.
21. Ramasela o dutse tseleng o mongwe le o mongwe o feta a moswara le tswale ge a e ya le bankeleng.
22. Ty madikelele ka dithaba.
23. Ntsintsi pampire modimo o tseba go ngwala bjang.
24. Ka betha koko a ba a hlohlola bana.
25. Ka betha mpedi mpedi a wela Pretoria.
26. Mafasetere a kowa Polokwane a dula a butswa.
- 3 27. Dimpya tse lesome di ya tsoma tse pedi tsa bolaya mmutla.
28. Ka pota ka mo ka pota kamo mmutla wa re gogogohla.
29. Ka re ke yo fa kolobjana yeso ya re ntlha.
30. Ka lema ka kgomo e tee ka ba kafetsa.
31. Mofudu mmopudung.

32. Ngubu se mavuthuthu mahlakoreng.
33. Sere gampa gampa se yo tswalela kae.
34. Koko o hwetse ka mafuri o ya nkgā
35. Ka gotsa mollo ka koloing le go swa ga e swe.
36. La phuphusela le iba le kgahla monyalona.
37. Dikgomo tsaga ra Nkgetshe di nkgahla ge diyo nwa meetse.
38. Sepaka paka thabeng.
39. Ntshune kotama bana ba sege.
- 4 41. Motsobane o ya e tseya tseya.
42. Pota kamo ke pote kamo re re bolaya tsuso.
43. Lesope la papa ra thotha ra le tlogela.
44. Ka tshila makgwarapeng tsa boya dimparaphara.
45. Setutupeka ma fehlefehle ngwana o kganwa ke lemipi.
46. Ka ya Matla ke e ja lekokoro ka ba ka boya ke le la.
47. Mokgalabjana wa masoswana a ka moafuri.
48. Koko a phsinya bana ba tshaba.
- Mokgalabje ra dikalana wa sa a rwale-le-le.
50. Mma ge go isa o dohla a kgotlile se menya.
51. Bana ba nkiti ba wa ba siyelana.
52. Mrs o ya rasa bas ga a rase.
53. Baloi ba bina mmetlweng.
- 5 54. Mokekolwana o ka g' fase ga sehlare.
- 55 Bosepa ba papa ga bo kotangwe ke ntshi.
56. Hlware ka tabola bodiba mohlala ga re o bone.
57. Diamosa mabuku-buku ke a mosa le bommatsona.
58. Mopudung go le fswifswi kahlorā gwatswa tang tang gotswa mmutla go sinyang.
59. Tshwene e bina botlatleng menang ra isa menwana
60. Se ile se e kakanyana sa swara kgosi ka ditshila.
61. Mosimanyana moeng nke ore sasa.
62. Ngwana a taadi a tsebja ka mereto.
63. Lahlogo tshweu le rutwa ke la-hlogo-ntsho maano.
64. Ntsheng ga e ipone lepo.
65. Naka di lekane baletsi.
66. Ngwana llela nakana ya mokura le sehle le moneelel
- 6 67. Lapa la mosate ke mathade; tshedi; ga le tlankelwe

- 68 Nonyane e sa itsheleleng e bola kilana. ~~K~~34/83
69. Ke swana ya mosate wa e fata o molato wa e gapa o molato
- 70 Khudu ga e lahle legapi la yona.
71. Bana ba motho ba ngwathelana hlogwana ya sei.
72. Lego lehwibidu ga le sae seboko.
73. Mo setopo se leng teng re bona manong.
74. Tupu tupu ga e direge go se mollo
75. Nonyane sefofa pele e tsew a ke pekwa.
- 76 Kolobe ya lesala morago mampya a e gobela.
- 77 Lenawana le a jelwa
- 78 Motho ga a hloke tshitshii.
79. Se bone bogwe go laela pelo e sa le morago.
- 7 80 Hlogo e se nago dinawa o e etse ka ya gago
- 81 Mosiŋo wa moloi o kwala ganong.
82. Kodimela moepa thutse ga go lehumo le tswang kgaufsi
83. Mampya a mosate ga a bolaisane sebata.
84. Mphaka o tee, pitsi di pedi
85. Neno ga jana masegitsani mahlonama ga a jane.
86. Mphephe e a lapisa motho o kgonwa ke sa gagwe,
- 87 Botse re t llela boswana, boswanyana bo a lahla
- 88 Ngwedi/^{ma}lahletsa lefsifsi malotola.
- 89 Dikgomo go kata morole
- 90 Makgowa ke maja seuta.
- 91 Lesaga la moeng le bewa fase ke mong gae.
- 92 Wa se obe ka koto o tla o ba ka tsogo.
- 8 93 Motse o botse rele kgole ra batamela matotla.
94. Mekotla go lewa o dutlago
- 95 Mmelt sape la tlala o betla ^{le}a/bile wabo.
- 96 Mma-ba-a-fana-balemi dibodu difana le leme.
- 97 Hlare sa kgole se epya mohla lesolo
- Tshukudu ya mekoka mebedi e pharoga noka.
99. Ngwana wa gana go rongwa o wetse, dikomeng a re dikoma
ke teso.
- 100 Basimanyana beso ba bethile ka kepisana e ntshanyana.
- 101 Ke ile ke felesetsa moeng a bo ya le nna.
- 102 Ke rile ke a negilemabele ka hwetsa a wpaetswe go sa sa
ge ke tloga.

- 9 1 Ke le godimo le le fase.
 2. Ke kgwedi
 3. Ke le hlokwa la mollo
 4. Ke kgekgetsho.

K34/83

Ke khunkwane

6. Ke nalete
 7 Ke kgedi
 8 Ke legapu
 9 Ke patata
 10 Ke nko
 11 Ke mameko
 12 Ke mpya
 13 Ke tshosane
 14 Ke difela gediphaphathakgile
 10 15 Ke mahlo
 16 Ke setsiba
 17 Ke letswa
 18 Ke dinamune
 19 Ke peneya go ngwala ka enke.
 20 Ke meetse.
 21 Ke le benkele
 22 Ke pheta
 23 Ke dinaledi
 23 Ke ge motho a pola mabele
 25 Ke borifi
 26 Ke masobana a dinko
 27 Ke go thoba dinta
 11 28 Ke se tshwinya
 29 Ke mphaka ge o obeya fase o yalla
 30 Ke nalete
 31 Ke go diya sebe
 32 Ke tsela
 33 Ke le gapu
 34 Ke bjalwa
 35 Ke peipi
 36 Ke mabele
 37 Ke korong.

K34/83

- 38 Ke lebone.
- 39 Ke gola o apsele
- 40 Ke ditsebe
- 41 Ke se sesedi
- 12 42 Ke sesedi
- 43 Ke bogobe
- 44 Ke le bitla
- 45 Ke molora
- 46 Ke kolobe
- 47 Ke lekgwara
- 47 Ke sesego
- 48 Ke sethunya
- 50 Ke marula
- 52 Ke sefepi
- 52 Ke pula
- 54 Ke le tsatsi
- 55 Ke mollo
- 13 56 ke nta
- 57 Ke bogobe
- 58 Ke kgomo ge ena le maswana a mantshi
- 59 Ke letsatsi
- 60 Ke seatla
- 61 Ke paisikila
- 62 Ke ngwana ge a utswa ke gore o abetse mmege
- 63 Ke gore ge o dira tse mpe o rulitwe ke bagolo ba gago
- 64 Ke gore motho ga a epone go bega
- 65 Ke gola le dira selo o mon wa le o mongwe a ella le ya gage
- 66 Ngwana ge a llala nto empe le mo~~g~~ese a e dire
- 68 Ke gore lapa la mosate ga le sepele motho le ya siisa.
- 69 Ge o sa bolelele ge o nyaka selo o ka se e bone.
- 14 79 Kr gore ge ka feta kgomo e ja mabele wa e feta ke molato
wa e lesa ke molato.
- 71 Ke gore motho ga a lahle mokgwa wa gae
- 72 Ke gore nto ya go bola ga e hlake seboko
- 74 Ke gore mo go hwilegom tho go ka sehloke batho
- 78 Ke gore musi gago hloki musi
- 79 Ke gore ge motho a kgona o tla kwa bomoko ge ba bangwe ba
go phala.

80 Ke gore ge o ile felo ba gofa nto ke gona fa ba rego le nawana le ya jelwa.

81 Motho ga a nke a hloka bohloko

82. O seke ware o ile felo wa laela pelo e sa rate.

83 Ke gore motho wa go bolela o ya thakgadisa.

84. Motho yo a go segisane o seke wa re o ya go rata.

84 Bare bereka o tla huma.

13

Mosadi le monna.

Gobe gona le monna o mongwe a ne le mosadi ba be ba lemile kgole le gae. Ka tsatsi le lengwe monna a tsogela masemong ge a tsogetse a hwetse bolemi ba ga ge bohlokane. Moahlogotseng gona a hwet e gona le mabjang. Ka tsatsi le lengwe a ba a swara ntwé e dira go bolemi ba gage ka mokgola a e khupetsa ma mokota gore a tle a sware selo se se hlakatshago bolemi baka ka mokga. A motsa gore a sadise m seatla sa gage ka ntle nonyana ya tla ya kotama godimo ga seatla sa monna yo we leina la monna o we e be ele Masilo. Ngwana wa gage wa ngwanenyana e be ele Diswaswane. Masilo a re goba a swara nonyana yela a re ge yona nka go hlaba hlaba ka thipa. Nonyana yare sethlabe hlabe ke ntsha mafsi. Monna a re a ntshe re a bone ya a ntsha a tlatsa diatla tsa Masilo a ja a kgora. A tloga a ya nayo ka gae ge a fihla a re go mosadi a gage hlatswa merifswi le merifswinyana. Mosadi a makala pelelo ya monna. Ya makatsa mosadi fela a dira bjale ka ga monna wa gage a molaetse a hlatswa mariswi le maswana a ntsha nonyana a re go yona nka go hlahlaba hlaba ka thipa nonyana ya re senhlabe ka ntsha mafsi are a ntse re gobone ya a ntsha meriswi / ba ja ba kgora ba na le bana.

16

Erile go ja a e tsea a e lokela ka napeng a e tlogela a ya masemong. Ge a tsalle masemong a hwetsa nonyana a tshabisitse. Bananyana ba sala ba e tsea. Ngwana wa gage o barego ke Diswadiwan a e ntsha ka kanapeng a hlabahlaba ka thipa ye ya re senhlabe ke ntsha mafsi a re a ntshe re go bone ya a tsha ya tlatsa meriswe le meriswana ba ja ba kgoro. Letsatsi la sobela la go sasa la hlaba gwa iwo masemong. Ge go ilwe masemong baledi ba bana ba dutse le bana. Bare go bo monagabo bona a re ka gae samma ke yo gofa bogobe ka morogo. Bangwe bare are ka gae samma ke yo go fa bogobe ka meetse. Diswanediswane

17

Yena are are ye ka gae samma ke gofa bogobe ka mafai bangwe
 ba re go Diswadiswane tshonna wena mafai o tso a tseya kae.
 Are go bona ba bo areng bale ba bangwe bare areng le tlo
 bona. Ge a fihla gae a ntsha nonyana ka kanapeng ya papage a
 ekisa papage a re ntsha thipa are go yona nka go hlaba hlaba
 ka yona yare se nhlabe nhlabe ka ntsha mafai are a ntshe re go
 go bone ya tlatsa diatla le meriswina ba ja ba khora. Bjale
 ba thoma go re a e thome go bina ya bina. Ba e rwesa dihlahlware
 ya bina ka kwa lapeng ya thoma yare nkiseng ka nle ba e isa.
 Ya busa ya re nkiseng kakgorong ge e ntse e bina ba nnetse go
 hwa ka disego. A tane nonyana ya bo Diswadiswane Ha! Ha'.
 ya re go bona kiseng ka patlelong ba isa ya bina ya kgahla babe
 ba/kgetse kudu ba rile mola ba sa hwile ka disego nonyana ya ba
 lebadisa ya tshaba ya fofela kgole besa e bona le mo ileng gona.
 Diswadiswane a lla bohloko a re jo nna nonyana ya papa jo are
 eng re yo e nyaka bangwe ba ya nae Diswadiswane go yo nyaka nonyana
 ye wo ya Masilo ba seke ba e bona. Bommabone ge ba boya manthapama
 ba hwetla bana ba segona ba ile nalo ba tshogetswe thupa ya
 rago Diswadiswane. Ge ba e gona mosokeng, gwatla pula e kgolo
 yana. Diswadiswane are gobale bang le bona ge nka re lewa e
 ka ge le ka e kaga ba re dira la e kaga a bona a bo yelelela
 are ge nkare mollo e tshekhe o ka tshekha mollo wa tshekha.
 Ba topelela dikgong ba o gwetsa ba o ra ba rile ba sa ora
 bommabona ba tla ba ba bona. Se ya ba ya nabo gae.

18

Monna le mosadi.

Gobe gona le mos di bare ke Mmaleho Monna wa gage ele
 Maduba duba. Ba be ba phetse myengwaga e mentshe ba sena
 ngwana. Gorile ka ngwaga o mongwe mmaleho ya ba moimana
 a tla a belega ngwana wa mosi ane. Lebiso la morea la Tsiri
 ka ge le tseba gore ngwana wa lefoko o tle a rewe le bjale
 la Nkhakhane la se tume gwa tuma la Tsiri. Lebitso le la Tsiri
 o be a thiye letse papage. Ka mokgo mma Tsiri e be ele sekwala
 ka gona. Ge o tsene ka lapeng la Mmaleho o be o tla bona
 gabotse gore motho ge re re ke sebereki re ra wa go swanale
 Mmaleho. Ge o tsena ka moraleng o tla hwetsa dibjana difegilwe
 botse bo dulong bya ona. Le mehora o tla hwetsa e o lwetswe
 le ma-fehlo a hatsweitswe.

Le ge p swanetse gonna fase molepo o be o ka se belaele.

Ge o e ya ka lefereng gona la go beya maswana ka gona a ke sa
bolela. Ngwana wa motse wa sethakga o tlabana ngwana wa sekwalala
le yena. Ngwana yo ba re go Tsiri o be a siya go disa kudu.

Ge a ka tswala a lla ge a tswa go raloka o be a Makwa
Mmaleho gore na o tla reng ka motho yo a dio betha Tsiri.

19

O be a tla moroga a ba a mohlaphola ka nhla ya monwana wa
leoto. Tsiri a thoma go t ena sekolo bjale le sekolong a dio
swara mokgola wa kgale a sa e thuti. Katsatsi le lengwe Tsiri
a re a disitse le bagwera ba gage, ba lesa dipudi di eya mabeeleng
a batho tsa fihla tsa ja tshemong ya monna o mongwe bare ke Sekaleme
Barile mola ba sa siya kati mabudi a e tshela ka tshemong ya
Sekamela. Ba romela basimane ba ba bedi ba ba nyenyane ge ba
fihla ba dintsha tsa bapalela ba ba hwetswa ke mong wa tshemo
Bananyana ba be ba ekga morogo gola monya tshemo tshomng ya
Sekamela. Bare go bona dipudi tse wo tshemong ba opela ba re
belewe bele mong wa tshemo a ka tswela mo a roba roba seroba.
Madi a tswa ka montoto. Mangwe a tshisa bana bale dipala dipudi
Sekamela a ba a thusa ke monna o mongwe a e phetela ka tsela
o be a ena le mpya ba dikgona ka yona ya goba mabudi a le.

20.

Sekamela a tlogela bale ba bongwe le mohlape ola a ya go bale
ba go tshaba. Ge sekamela a fihla ya ba thwatshwasa ga tshabja
Sekamela. Ngwana wa Madubaduba a e thara a re o phanogela thoko.
Sekamela a leba yena a tsentsha dinala fase mogala
Tsiri. Sekamela a dio motla phaphi. Ka gobane kgale
gobe go sa dumelelwe gore mosimane a ka gora le fehlo Tsiri
yena a dio legora ka gobane e be ele mmamoraleng. Orile ge a
re o ya kitima le fehlo la motsena a wa fase a e tira yo e kego
o hwile bogogoma Sekamela a re ke fihlile a motsenaka moretlwa
ga bedi garago Tsiri a ba a tsoga a tshaba. Sekamela a ba nae
a ba a mofihlisa mabuding. Sekamela yena o be a tsela ka pelo
gore na bale ba bangwe o tlabana swara bjang. Erile mola ba robetse
a bayela ka ntlong ya bonaka gore ba be ba robala sethaka.
Sekamela a ya a swere molamo le dithupa le kgagamela. Ge a fihla
a bea lebone fase a re lebatlari paru ba ba tshoga ba dio hlakana
le sefahlogo sa Sekamela a ba botlari gore ba tle go yena ka
o tee ka otee ge ba sa tle o tla ba betha ka molamo.

Ba ya ka o tee ka o tee ba lesa Tsiri ka gore o bethiwe madisong.

21. Basimanyana bababedi.

Ebe ele monwane ele basimanyana bababedi ba disitse dikgomo kwa madisong. Barile ge ba disitse banama ba swarwa ke mogau.

Bjale gobe go sena sediba se baka nwang, go sona. Bjale ba kwelela gore gona le sediba sa go swa meetse le gona sediba seo meetse a sediba seo a be a rekwa kaseo o beng le sona.

Basimanyana bao ba ba napa ba kga dithupa tse pedi ba fihla ba betha sedibeng ka dithupa tseo. Ba betha ga bedi. Gwa tswa meetse ka sa morego gwa tswa motho. A ba botsa are a rekeng o gopole gore ge motho a swerwe ke mogau a ka hwa. Mosimanyana o mongwe are e rerenwe ke tla gofa ngwaneso wa ngwanyana ke Mosima. Motho o we a ba dumelela gore ba ngwe ba nwa. Ba fihla gae ola wa go rekisa ngwanabo a butswa batswadi ka mo ba ile ba tshengwa ke mogau ka gona. Ba tswadi ba re aowa go lokile.

22

Ba thoma go dira mabjalwa le go hlaba dikgomo gape Mosima a iswa bogadi. Ya ba monyanya o mogolo kudu. Ba rwala dikgapa tsa mabjalwa ba ena le basimanyana ba le ba yo ba bontsha mo ba nweleng gona. Mokgolo kwane wa gala gala go iswa Mosima bogadi ge ba fihla ba opela kosana ye erego ele bodiba ie ie i ke tlisitse Mosima weso ieie ie Mosima se reka meetse go bodiba ie ie ie napa meetse a tsoka tsega gwa tswa motho a tsea Mosima le dikgapa tsa mabjalwa tsela ke go sobelela ka gare ga bodiba bola. Kkekolw ne e ija bo tsika ka ye mo wo nako kokwage a phephela a hlotlala ka lehlololelo go sebe botse ka gare ga bodiba bowe go be go ena lemotse o mogolo o motse ruri. Ba thaba kudu go bone ngwetse e ntshwa. Ba bina bare mma o tlile tlala o yanya le gona go go hlabilwe go fetisa ga gabo monyanya. Batho ba siisa ba beditse meloko le melokwana a ile ba bolaya tshelote kudu ya ge ba laya ngwetse.

23.

Monna le mosadi.

Gobe gona le monna le mosadi wa ga gebana le ngwana wa ngwananyana. Ngwana wo wa ngwananyana a ba le ngwana. Ka tsatai le lengwe mage ngwananyana wo are go yenangwanaka sepela masemong o yo leta dinonyana. Ngwananyana a ya a boputse ngwana wa gage.

24

Mmage a molayetsa gore a seke a kga nyoba a re go yena ruri
 ngwanaka o seka wa ba wa kga nyoba le ga tee ngwananyana a duj
 mela engi Ge a fihla kuwa masemong pelo e name e tamoge ge e bona
 dinyoba tsa khukhuna di tonaletse ka gare ga tshemo. Ngwananyana
 a kalela nyoba a e kga a ba a e ja ge a feno fetsa go eja
 a bona nto e e tla go yena e thuntshetselerole e
 molebile. Ngwananyana a tshaba ge a thaba bjale e mosetse
 morago. Ge e mmatamela a kgonola le tsogwana le lengwe
 la ngwana a kitimi se bakanyana e fihle e tse mouwe a ya opela
 opela kosana ye erego ele makgelethuma mma orile a mpotsa are
 o sekge marubu rubu marubu bu tshemong yese mma mma kgelethu
 ntwe e swele e re go yena ere kgelethu kgelethu ngwananyana
 a kgonole letsogwana la ngwana la bobedi a re ge e sa ja ngwana
 a tloge ka lebelo le legolo. A re a sare ke kitimile e fihli
 mouwe ngwananyana o ya opela yona kosana yela ntse a kgonola setho
 se sengwe a e fa phoofolo e la orile ge a lebile gae. Mmage
 a bona lerole are ga papage ngwana o tso rumula ntwela ya ka
 tshemong ba bile kwa le kosa ba kimaba fihla ba fe buetsa
 nthago. Ba thoma go moroga le go mmotsa ge a sene tsebe ya ge
 ba moditse gore a seke a kga dinyoba yena a e kgele. Ke moka
 ngwana wola a lahla go sethieletse molao ya b tho ba bago lo.
 Seema sa ba ba golo se re go sekwe ke boloi.

25

Khudu le mmutla.

Ka tsatsi le lengwe mmutla a re go khudu are epe molete
 re tsentshe dikgong ka gare go ona. re re go dira bjalo re beye
 poto go dimo ga mollo go tsene nna peleke re ge kere mkhurumule
 o mkhurumulle ka pela. Tsa topa dikgong tsa gwetsa mollo ka gare
 ga molete. Ware goba o dira magala ba beya pitsa ya re goba e
 tulela mmutla a re go khudu khumulla pitsa ke ya swa khudu ya
 khurumulla mmutla wa tswa. Bjale kwa tsena mogala khudu e rile
 ge e fisa khudu yare go mmutla nkuru mulle mutla wa gana
 ware o sa twaela twaela. E bane mmutla o gatisitse tekesela ka
 mafsika a magolo. Kudu ya ba ya hwa. Erile goba e e hwa mmutla
 a ntsha dinakana tsa khudu a tama a diletsa le naga. Mutla
 wa kotama sethubing wa re swe swe nakana tsa bo mmuuti golla
 swe swe nakana tsa tsa bo mmuuti golla. Mutla wa hwetsa

kwenyalesukhuhledi e patlame ka ntle ga noka ya re go
mmutla nkadime dinaka tsewo ke letse. Mmutla a e adima ya tshaba
ka tsona mmutla wa swaba wo boyela morago o swabile.

26 E be ele motho a sena leoto a dulaka gae bjale go ya eengwa
ka gabo ge go ilwe masemong ngwananyana a sale a apeya ka maswana
a apeyela monna yoo. Mothepa wo wa g apea ka maswana e be
ele segole. Gwa tla monna mosegare ge go ilwe masemong. Mothepa
a name a apeye bogobe ba maswana monna ye wo a re go ngwanaynana
a kiba kibela monna yola a moyapeyela diting tsa bogoko. Ge
monna wola a sa ja ngwananyana a kitimele masemong a opela are
bomma bomma ba leme ba kgole bomma bomma ba leme ba kgole.
Monna wola o kwa ngwanyana a opela a tshaba ka leoto la monna
yola a latele ngwananyana masemong a opela le yena are sekgwa
sekgwa koma koma ngwana a ja lebelo re mo tlo gele. Sekgwa sekgwa
koma koma ngwana a ja lebelo re mo tlogela ge a fihla monna yola
a tsiyele ngwanaynam yola leoto a mofe lela la go golofala
a motlogele gona gao. Bommage ba mo pepule ba ye nae gae. Go
sasa le gona ngwanyana a diri bjalo ka mehleng ngwananyana a
yapeye bjalo kamehleng a kiba kibe ka leoto la monna yo wo wa
go ja ting ka bogoko. Ngwanyana a re ge monna o we a sa ja a
nama a tshaba kaleoto lela la monna a opele a re bomma bomma
ba leme ba kgole bomma bomma ba leme ba kgole. Monna yola a tla
le eyena goba a fetsa go ja le yena o ya opela ore sekgwa sekgwa
koma koma ngwana a ja lebelo, sekgwa sekgwa koma koma ngwana
a ja lebelo re mo tlogele. A fihle a tse ye le ngwanyana leto
lela la gage a mofe la gage la go golofala. Gwasa le lengwe
le tsatsikoa ge masa a sena swele. Gwa tswewa gwa iwa masemong
bjale ka mehleng monna a tle a a peyelwe. Ge a sa ja monna
a kitimele masemong ka leoto lela ga a fihla a leme bjale o do
kitima ga a sa opela Ge a fihla masemong monna wola a tla a re
kitlilo tsea leoto ge a fihla bommage ngwananyana ba mokgokgotsha
ka megoma ba mmolaya ngwananyana a sala ka leoto le le botse a
se saba segola.

28 Bananyana ba ya konen.

Ka tsatsi le lengwe ~~bananyana~~ bananyana ba rile ba e ya kgoneng
o mongwa bona a kgopywa ke lefsika la re go mokgopa a le roga a
ba a le kkatla a a mangwe mafsika.

Ge ba boya ba rwele dikgong ba hwetsa lefsika le thibile
 tsela e le thaba. Bale ba bangwe ba e pobola ba thoma go
 hlanamela ngwana wola wa batho ba re rena a se re go roge o
 rogile ke Mokgatsane la bulega monya ba -ela gwa sala wola wago
 le roga. A sala a le rapela gore le mofe sebaka a fete e tse
 bale ba moletile. La ba la mofa sebaka a feta. Ba sepela barile
 ge ba ntse ba sepela ba bona molwana o re taka taka ka pele ga
 bona. Ba nama ba re kgarieng mola go tukago mollo mola go gongwe
 ke motse. O tsebe gore/^{go}be go ena le monyama wa pula. Ba nama
 ba ya gona mo go lukago mollwana o w ge ba fihla ba hwetsa
 sekolwana sa le kgema. Makgema a sailo tsoma ge a boya a hwetsa
 ba yeng ba bananyana bale. A thaba kudu bare re bolaile dinama
 tse dintsi. Gwasa go sasa makgema pele a e ya go tsoma a tseya
 ngwananyana o mongwe a kgona a e ya go tsoma. Ngwana o mongwe/
 a lemoga gore ba ya fela. Mosegare ge makgema a saile go tsoma
 gwa sala go etla nonyana e botse ya re go bananyana ba o thata
 khurwana. Ba e ga setsa mabele ya re ga fetsa ya renkgasetse
 a mangwe mabele ba e gasetsa yaja ya re go ja ya ba lokela ka
 gare ga mafofa a yona ya fofa nabo. Ge e fihla motseng o mongwe
 ya kotama letlaleng ya opela ya opela kosa ya re tsielele we
 tsielele mpontsheng ga Malope, tsielele we tsielele mpontsheng
 ga Malope tsielele ke motsietse bana ba ge tsielele ke motsietse
 bana ba ge tsielele Malope morwa makoma. Ba re go yona ga Malope
 ke mola. Ya tloga ya fofa ya fihla go o mongwemotse yakotama
 letlaleng ya opela bana ba bitsa bomma bona bare e tlang le bona
 nonyana e botse se e ya opela ere tsielele we tsielele mpontsheng
 ga Malope tsielele ke mo tsietse bana ba ge tsielele Malope
 morwa mmakoma tsielele. Ba e bontsha ya fihla kotama ka kgorong
 ya re nkaleleng legogo ba alela legogo ka k orong
 ya ba ya re nkapeyeleng bogobe ba go ba boleta ba e apeyela bogobe
 ba gofisa. Ya fa bana ba le ka mafegong ya yona ba ja ba khora.
 Bare go ba kgora ya ba ntsha bomma bona ba thaba le bopapa bona
 ba thaba ya ba le thabo le legolo motseng o we kgosi ya bolaya
 kgomo ya go nona ya makhura a mantsi ba leboga nonyana yewo
 kudu. Ba be ba gopola gore bana ba bona bahwile ba bolailwe ke
 ditau.

29.

30

Mmutla le phokhu.

K34/83

31

Ka tsatsi le lengwemmutla o ile wa bitsa diphoofole ka moka tsa lefase. Mmutla wa re go phokhu tsena ka moleleng o sine meno o e tire yo nke o hwile. Phokhu a dira bjalo a tsena ka moleteng a sina meno. Mmutla a bitsa diphoofole tse dingwe e opela e re tlelenke helenke meno a midile helenke a midile fase go se meetse. Diphoofole tsa tla di kitima dire di tllilo bona meno a go mola fase go sehe meetse. Tsa tlala le saka dintse disega ge disa hlokometse phokhu mmutla wa bolaya diphoofole tsela ka moka. Mmutla wa tseya dinama tsela le phokhu ba ya batso mo di dulago ntshe bjale mmutla wa thoma go hlanamela phokhu wa gwerana le khudu. Mmutla wa fihla moleteng wa khudu ware toto mpulele pula ya e nneha. Pula ya re goba e khula mmutla ware go khudu a re age ntlo re tle re lokele dinama tse tsa rena ka ntlong gore diseke tsa bola. Ba yaga ntlo ka ntle gwa hlaba khudu ka gare yaba mmutla ba napa ba thoma go rulela. Ba be ba apeile dinama ge ntse ba rulela bjale mmutla wa re goba dinama di butswa wa nama wa ntsha nama ka potong wa re go khudu ke ja nama ye khudu yare e je e be ele ya go ota khudu ya re mmutla wena o je tsa go ota dinama tsa makhura ke tsaka. Mmutla wa tsebelala ka pelong gore o na o tla diya eng khudu. Ka ge le seba mmutla e ele phoofotswana ya bo hlale mara e senne. Mogalabo mmutla a napa a re go khudu tlisa mosela wa gago ke go thobe dintsa khudu ka bo tlaela ba yona ya dumela tsa mmutla a e tira ya e kego o thoba dintsa tsa khudu e tswa gona a mokoko tela mosela godimo ga kapa ya ntlo. Mmutla ware ttee tee khudu yare mmutla o ntiang mmutla wa re ke go thoba dintsa monna wa gesol. Wa busa wa tsea nama ya makhura bjale wa re ke je yena? Khudu are awa monna mmutla ke go boditse gore o je tsa go ota fela na? Mmutla ka go tseba gore khudu e ka se kgone go fologa wa ja nama yela wa a wa bo yelela ware ke je yena? Khudu ya do re ke ya gana mmutla a do dija a ba a difetsa pula e kgolo yana khudu ya hwela gona mola go dimo ga ntlo bjale mmutla wa thoma go gwerana le tau. Ke setse ke boletse gore mmutla ke phoofotswana ya bohlaja na khudu le tau le yona e be e bolaila dinama tse dintshe tsa diphoofole. Mmutla wa re tau wena o tla rulela ka godimo nna ke tlaya ka gare. Ka gare gape ke mo go bego go apewa dinama ntshe.

32

33

Mmutla wa re go tau tlisa masela wa gago fa ke tlana ke go runa dinta ge ke khutsa tau ya dumela bjale ka khudu yela. Mmutla wa re tau e sa lebeletse wa re ka amola tee tee tau ya galegam fana ? Monna mmutla o ntiyang mmutla ware gape ke go rona dinta monkane waka mmutla wa bo yelega ka kokotelelela sa ruri gore o kgwahle e seke ya kgona go fologa. Mmutla wa do ja dinama tsela wa ba wa difetsa taa. Erile goba e e hwa tau mmutla wa tseya letlalo la tau yela wa le apara wa sepela wa hwetsa ditsh wne di apelle bjalewa. Ditshwene tsa tshoga kudu tsare kgosi e tlile. Mmutla ge o fihla wa inisa ditshwene wa di tseyela diphoko tsa go inela ware tseyang se le inele ka se be yang se wo le inele ka se. Tse dingwe ditshwene dintsenha diatla ka gare ga magibelele. Ba ba nyenyane ba wela ka gare ga di/poto. La go sasala hlaba gwa tsiwa dipeu le megoma go iwa masemong a sale a e tswa ka gare ga letlalo la tau a phephela ka ntle. Gwa tla ngwananyana wa lekgema ba moromile gore a yo tseya

34

peu. Ngwananyana a hwetsa mmutla a tswela ka gare ga letlalo la tau. Ge a fihla go bommage a re ntwela ga se tau ke mmutla kege go bowa masemong bare re ya o bolaya wa tshaba. Wa hwetsa mmamahlomakhutlo a le ka moleteng wa yona. Ware mmamahlomakhutlo o tseba o dutse ka mo ntle ka mogo ya tshabywa. Mmamahlomakhutlo a tshaba a tshaba mmutla wa tsena ka gare ga molete wa mmamahlomakhutlo. Mmamahlomakhutlo a ya le naga. Etse ditshwene tsa feta gona moleteng wa mmamahlomakhutlo tsa botsisa tsare mmamahlomakhutlo o se o bona mmutla mona. Mmutla ware a wa a se re o bona mmutla ware go ba o tswela wa opela ware kele mmutla motona ke fenya phiri ke fenya phiri le tau ke di/ fenya ke re ina ka se inakase ina kase, ge o potse bjale wa hwetsa diphoofolo tse dingwe di dutse sehlareng sa motatadiyane bare ke sa hlare sa kgosi mmutla o tata a e ja sehlare sa kgosi a tseya dithapo di sumetsa ka ga re ga marago a motlou go sasa a re ka sumetsa sumetsa ka nnyong ya motlou. Motlou a bolawa bare o lle sehlare sa kgosi.

35

Lesogana le monyana.

E be ele ngwananyana le lesogana go ena le tlala e kgolo Bjale go sena mabele ka tsatsi le lengwe lesoganale monyana ba ya ka sekgweng. Ba hwetsa molete o mogolo o tletse matsye a nonyana e kgolo ya dinala tse telele.

36

Ba a ngwatha ba a pea ba jela gona sokeng. Ge ba ile gae ba hwetse bakwa gae ba ilo kotama. Bona ba do tseba gore ba khotshe gosasa la hlaba ya gona mola ga mabane ngwananyana ge lesogana le sailo tseya matse a opela are wena o agetseng fase se ya uwe mauwe lesogana le tswa le susukile matsae apaea ba je nonyanan ya fihla go ba ba sepela go fihlela matsae a fihla kwa g fase go opelwa le go kwa ga a sakwa ka gona matsae a ile gare. E tse ngwananyana o ya opela a bona motho a satswele a katologa motele ya tswela nonyana ya phuphusela ya tla ya bethanyana le lesogana le la leswere matsae ya mo kgeile ngwananyana a ya gae a kitima ge a fihla are ge ke e bjale ke bjale motho o hwile o bolailwe ke nonyana. Ke kgale re e ja matsae bjale nonyana e re humane re sa ilo tseya matsae a yona.

Monyana le pitse.

37

Go be gona le ngwananyana are o ya lwala ge bommage ba ile maseng a sale a apeya diting ka maswana ba bo ba be ba gama kudu ba bile ba tshollela hloya ka sakeng ge so ilwe masenong a sale a robotse ge ba sobelela a nape a hwetse mollo a thoma go apea. Goba a sola a tseya magobe ale a ye nawo thabeng a rwaleletse le magoko. Ge a fihla aopele are swawawa sewawa sekata le pitse nageng se wawa se wawa se gana b nna se wawa se tsewa ke pitse nageng e nape a tlepitse ge e fihla e je magobe ale goba e e ja a nape a ye gae. Ge a fihla gae a tseye koboa robale a be molwetsi wa mma pale. Ge bommage ba boya ba motsisa a do re ke sa lwala. Ge mmage re ke yo bona riswana ya maswana a hwetse e ^{se} sena/lo ka gare a do e khomolela a se mmotsise. La go sasa lahlaba letsatsi a dire bjale ka mehleng a nore ke sa lwala ge ba mmotsisa. Ge so sepelwa go iwa masemong aena ka mehla ke molwetse wa mahlomola pelo a tsetla tse e kago gosasa re tla kwa kwa bare ga a sale gona. Ge mmage ba sobeletse a thome go thuntsha mebuse ya mosegare a re di kudu mela thu. Go ba a sola a yo fa monna wa gage e leng pitse ya nageng. Ge a fihla a opele are se se wawa se wawa se wawa setseya ke pitse nageng se wawa se gana banna. Ka tsatsi le lengwe a re a sa dira bjalo a kwe wa ke monna o mongwe. Ge a opela kos na ya gage ya go bitsa monna wa gage. Monna a dira dira bjalo ka ngwananyana e wo a opela are se wawa se a wawa seya

se ya ke pitse nageng se wawa setahaba banna ya tla e kitima e
 thuntshitse lerole le gopotse gore e yo ja teng ya re ge
 batanela monna a e bona ka selepe. Ya hwa. Gosasa ngwananyana
 o ye tla o gopotse gore monna wa gage o gona ge a fihla a opela
 a bona go sa tswele selo a opele a bone go sa tswele selo a
 ba a lla ka mekgo ge a fihla gae apesa disu gore dimothunyetse
 mekgo e tswe bo mmage bare go yena o diye bjang are ke bolawa
 ke mose bare go yena tloga o dule mo go senago muse aodo nnela
 go lla ba molemoga gore o lla pitse yela ya go bolawa.

38

Ngwananyana wa goba le ngwana

Ka tsatsi le lengwe ngwananyana a laetswa go yo epa ditloo
 ke mmage ge a fihla a epa ditloo mammage a motsa gore o seke
 wa ba wa isa le e tee ka molomong. Ngwananyana a diepa a gopola
 go laetso ya mmage a do tshela a ja tloo e tee a re goba a e
 ja a ba le ngwana a mo agela ntlwana sekong ka nokeng leribeang
 la nong noka. Ngwananyana yo we e be ele modisa wa dipudi le
 dinku. Ge a boya madisong a monyantshi Pele a monyantsha
 o be a opele kosana e nngwe ye e rego sammateee sammatee dia
 tete ngwana hlare sa mpepe. Ngwana a name a thone go lla.
 A re ngwe ngwe a tsene a mo nyantshe ka tsatsi le lengwemonna
 o mongwe a molalela ge a opela le ge ngwana a lla. Monna o la
 a fihla sethalaneng a opela bjale ka ngwananyana are sa m.tee
 sammatee dia tete ngwana hlare sampepe ngwana a lla a tsena a
 mo tsea a mmolaya. Ngwananyana o rile ge a fihla aoopela a seke
 a kwa selo ngwana a seke a lla. Ge a tsena a/tsa^{hwe} ngwana a se
 be gona. A lla ge a fihla gae a dio dula ka mosing
 ba mmotsisa a s ke a bolela a thi yena o ya tseha ke gona monna
 a tliilo ba/tsa^{bo} gore o bone ngwana.

Kgale kgale gobe gona le monna ya monngwe o be a na le bana ba babedi. Yo mogolo a bitswa gore ke yena hliboro ya monyane ele hlilaboruswana. Bjale ba be ba phela dipolaseng kgole le toropo bja⁵ge hlilabora o be a hloile hlilaboruswana. Ka tsatsi le lengwe hlilaboruswana a papana koloi, a napa a tsea selepe a fihla a bolaya ko kwage, a re go mmolaya a tlatsa dinamune ka koloing a lokela le mokekolo a mmolalle, a napa a hloga a ya toropong. Ge a fihla toropeng a thoma go gweletsa are ke rekisa dinamune. Yo mongwe motho a tla are ke hlilo rek=. Ge a fihla are pereisi ke bakae hliboruswana a re pereisisi botsisa mokekolo motho wa batho ge a fihla mokekolong a bitsa are mokekolo, mokekolo, pereisi ke bokae, gware tuu, mokekolo mokekoolo pereisisi ke bokae gwa tuu gape. Bjale a motsikhinyana hlogo ya wela fase hlilaboruswana a thoma go opela are,

Ga bolaya koko,

Ga bolaya koko,

Ga bolaya koko,

Ga bolaya koko,

40 Motho wa batho a thoma go tshoga bjale hlilaboruswana re ke go isa kgolegong. Motho o la a morapela are ke tla gofa humo laka a mofa humo le gagwe ka moka hlilabuswana are na o tswakae, a mmotsa gore ke tswa toropng ke tso rekisa koko. Bjale ke boile le dithuthu tse, bjale hlilaboro a bolaya kokwage, a pana koloi a sepela ge a fihla toropong a gweletsaare ke rekisa koko makgowa a mokwa a nama a swarwa a isa kgolegong. Yare motlhang a boya boya kgolegong, a swara hlilaboruswana a molokela ka sakeng are o mpoditse maaka. Asepela a fihlamotseng o mongwe a hwetsa go nwewa bjalwa. A hlogela saka ya gagwe ka ntle, a tsena ka gae. Yare ga a sanwe bjalwa mokgalabje wa motse a tswela ka ntle, a bona saka a tlemilwe molomo. Ge a tlemolla a hwetsa motho ka gare, a re moyakae, a fetola are keya lewatleng. Mokglabje a swa mokgalabje are sepela o tsee humo laka / la dinku le dikgomo. Mokgalabje o la a tsena sakeng 41 hlilaboruswana a mmofelela ka gare ga saka, a napa a sepela a tsea humo lela a ya gae. Hlilaboro a tswa a tsea saka a sepela a fihla lewatleng a foset sa mokgalabje ola, yena o be a re ke hlilaboruswana a napa a boela gae.

Ge a fihla gae a hwetsa hlilaboruswana a nale dikgomo le dinku hlilaboro a re tso di tsea kae, hlilaboruswana re ke tso ditsea ka lewatleng. Ge a mofora, hlilaboro are le nna tsee o yo mphosetsa, hlilaboruswana a motsea a re go fihla lewatleng are nna kego fora, a mowisetsa ya ba ele gona a hwile ka gore ke yo nyaka lehumo ka lewatleng.

Sa mosela wa seripa.

42

Monna le mosadi.

Kgale kgale gobe gona le monna le mosadi. Bjale ba belega ngwana o tee, leina la ngwana yo e be ele kekana, bjale Kekana o be a leta dinoyane ge go lenilwe, bjale ge a ile leta mmage o be a moisetsa dijo, ge a e ja o be a jela sethaleng. Ka mehla ge a e ja gobe go e tla sethoga go yena sere ge se fihla sere Kekana, Kekana,

Nkore phara,

Ge nka namela mo

Ke tlogo bolaya.

Kekana a re para ele gore e ja kapelana e fetse e boelele gape ere nkore phara gape hle Kekana. Are ge a re ke a gana sere ge nka namela mo ke tla go bolaya. E leke go namela e palelwe, Kekana a tshoge a e pharele. E no dira bjalo ka mehla mmage Kekana a no bona Kekana a gwamelwa a e ya pele. Ka tsatsi le lengwe a ba a mmotsisa, Kekana a re gona le sethoga se sengwe ka mehla ge ke ija se no hlwa se e tla gonna sere e ja le nna ke sengwathele se fetse se boye gape sere nkore phara gape hle Kekana ke bolele ke se phararele sere ge nka namela

43

ke tla go bolaya. Bjale papagwe a re go yena gosasa ge e eja sere ge se tlile o sefe bogobe ka moka. Ke tle ke kgone go seripa ka selepe. Sa fihla gape sare Kekana nkore phara, a se ngwathele go senene, labobedi a sefa lekako ka moka sare se sa hlokometse go ja papago Kekana a seripa tsebe ka selepe sa e topa sa tshaba.

Sa fihla ka bjanyeng bjo bongwe bo bogolo sare phatlila, papagwe Kekana a se larelela a fihla a hwetsa se sa robetse, a kga lente a sehlaba mo a serelego.

Sere lenti,

N nhlabahlabane lang,

o mpona ke e hlaba hlabetswe
ke papagwe Kekana.

hlaba hlabi se re lenti i o nhlabahlabelang o bona ke e
hlabahlabetswe ke papagwe Kekana ge se re ke a retelogo sare ntsho
ke papagwe Kekana sare ke go siele papagwe Kekana sanana satshabela
go tse dingwe thabeng a se latelela gape a fihla thabeng molegolong
la dithoga, a re go tsona e tswang ka o tee le thitheng tsebet
tsa lena.

44

Sapele sa tswa sare yaka se ngwese sa bobedi le sona
sa dire bjalo sona sela sa gojela Kekana sa tla morago sare yaka
se ngwese ya wala fase papagwe Kekana a se rena ka selepe sa
wala fase ya ba gona ge se hwile. Bjale Kekana a se satswenya
ke selo a napa a nona gape.

Diraerae.

1. Sarethu sare makolwane ntese = ke le tsetse.
2. Santoma sekaname = Ke lepate
3. Bananyana ba geso ba apere diroko tse dikhwibidu = di namune
4. Seketlelwana sa titosi = ke ngwedi
5. Bana bankete ba ya bina nkere o ba lebeletse ke makala a sehlare
6. Sehlasana ka godimo ka fase bushumana = ke potata.
7. Bojeke bina ba rwele ditofu = ke makekeke.
8. Thiswana ya nkeke nene le gee kawa gae phumege = ke lerago.

45

Monna le mosadi.

Kgale kgale gobe gona le monna yo mongwe a na le mosadi
o tee, le ngwana o tee, le ina la ngwana yoo e be ele buladikeke,
bjale buladikeke yo o be a dula ga kokwage. Ka tsatsi le lengwe
papagwe buladikeke a kwafe lana le mosadi, monna a t ea selepe
a bolaya mosadi gosasa a tsea serope sa mosadi a se isa ga
kokwage buladikeke, ge a sa se isa gwatla nonyana ya thoma go
opela

buladikeke, buladikeke,
buladikeke nama e se nama
buladikeke buladikeke
thwe thwidi

a e betha ka lefswika a e tlogola a sepela a kwa e thoma gape

buladikeke
nama e se nama buladikeke thwiithwiidii

46

a e betha gape ka lefswika a e besa mollong a ba a e sila bupi
 a sepela are ge a fihlakgorong ya motse ya dula lesorong
 ya thoma go opela gape. Banna ba motse ba mokganela bamo
 amogetsa merwalo ya gagwe ba moisa gae, a re go fihlaka gae ba
 mothabelele ba moisa ka ntlong manthpama a re ke a sepela
 bamo ganetsa a nofela are ke a sepela, ba mo ganetsa bare o tla
 sepela gosasa a ba a dula a tsoga a sepela gosasa are go sepela
 ba tsoga ba apea nama ela. Buladikeke ge go lewa yena o be a
 jela ka ntlong ka mehla ge a e a gobe go no tla legotlo le
 mohlodimele lere buladikeke, buladikeke nama nama o ma o ja
 mmago, ke mehla le be leno dia bjalo ka tsa tsi le lengwe bula-
 dikeke a botsa mokekolo. Mokekokolo a lemogo gore o bolaille
 mmago buladikeke. Ka tsatsi le lengwe papagwe buladikeke a tla
 gape, mokekolo a apea dikgobe tsa dihloidi a diisa ka ntlong
 papagwe buladikeke a tla gape, a bitswa a ya ka ntlong a fiwa
 dikgowe. A re go ja dikgobe ba gatisa lebatlhi ka mafsika a magolo.
 Ba fisa ntlo are go kwa molla a duma a thona go opela.

E le duma

E la dumakejamothe ntlong,

E la kabogweba moatsepe,

E la duma

Ke ja se motho ntlong,

a botsisi are boduma kae bare go duma ka bopedi a thone go opela

E la duma

E la duma ke ja se mothontlong,

E la duma ka bogweng ba matsepe,

E la duma ke ja semoto ntlong

Ntlo ya swa ya mofiseletse ka gare.

Diraerae.

1. Koloi ya geso e thunya musi godimo fela gae swe = ke tsie.
peipi.
2. Kgomo ya geso le ge nka e bua e ka se tswe madi = tsie
3. Thupana tswikitswiki le makwapeng e ya fihla - tsela.
4. Monna o motelele hahiho = ke sepoka
5. Kare go fa kolobe yeso ge ke fularela yare ntle = ke mphaka.

47

Klobe le bana ba yona.

K34/83

2/

Kgale kgale gobe gona le kolobe e nale bana ba bararo. Gwa tla sebakana bana ba a gola. Yare ge ba gotse yare go ngwana wa pele ya re o nyaka eng? Are ke nyaka ntlo ya merogo. A butsisa wa bobedi yena ere: Ke nyaka ntlo ya dithatha amo agela yona gabotse a ba a e rulela la ka mabjang a ba a e kama gabotse. A butsisa wa boraro yena are ke nyaka ntlo ya ditena. A no mo agela yona ka mokgwa o mobotse a e bea lebatl le letala le mafasetere a ma tala. A digalase a e rulela ka malele go tloga ge a feditse a diagela dintlo e ngwe le eng e ya dula ka ntlong ya yona. Ka tsatsi le lengwe hwa tla phiri. Ya tsea kolobe le bana ba yona ba ba bedi gwa sala wa ntlo ya ditina. Ka baka la gore a bohlale kudu. Ya ntlo ya ditina e be e hloedimetse ka fesitere. Yare go ba tsea ya sepela le bona sethokgweng ka tsatsi le leng e wa ntlo ya ditina a ya toropong ge a fihla toropong areka ketlela are ge a boya a bonaphiri e eme tseleng bjale a tshoga kudu. A loga mano a tsena ka gare ga ketlela a phikuluga a ba a fihlantlong. Phiri ya tshaba ge a fihla ntlong a tswa a tsene tlong.

Sa mosela wa seripa.

Monna le mosimane.

Go be gona le monna e mongg a bitsa Sekgoka monna yeo o be a na le mosimane o tee o be a se na ngwanyana le mosadi o be a hwile. Bjale mosomo wa mosimane e be ele go apea ela papagwe le go kga metse sedibeng le godisa dinku. Dinku le dipudi fela go sena kgomo. Dinku le dipudi ge difula dibe ditlala meboto e meraro o be a disa ka tonki e ba re go ke Selan o be a apara setsiba samokgopa wa nku. Ka tsatsi le lengwe a timetsa papagwe a mmetha a robala sokeng ka leopeng bjale gosasa papage a ya monyaka a humana a robetse a mo tsosa a sehlo a sammetha.

Diraerae.

Many many years ago ke gore = ke mena ke mena Jesuka kobo
Thank very much
ditsie di bose ka kgwedi ya march.
Kare ke tipa kgomo yeso ya sala ke swere mosela = ke le fehlo.

Ka tsatsi le lengwe ditau tsa ya go tsoma diphoofolo ya tsoma letsatsi ka moka ya se ke ya bolaya selo mmutla wa tla ware ge ntse e sepela ya bona tau e robetse e hloname. Tau ya boga ya swara mmutla yare ke a go bolaya mmutla wa fetola ware o seke wa mpola ke tla go ruta mano a go swara diphoofolo ya dumela yare go lokile ware are age lesaka le legolo tsa le aga. Napa mmutla ware are epe molete gomme o tsene ka gare wena tau mme o tsene o sine meno tau ya tsena moleteng mmutla wa tloga wa sepela wa tama o re helenke helenke maphoofolo o hle helenke helenke meno a medile fase, helenke helenke fase go le bothata, gomme diphoofolo kamotsa tsa tla diopela dire helenke helenke meno a medile helenke helenke mmutla ga o yake helenke helenke meno a medile fase helenke meno a midifase go bothata.

51

Go mme diphoofolo ka moka tsa tla lesakeng tsa tsena lesakeng ka moka dintse di opela tsare go felela, mmutla wa kitima wa tswalele heke yela ya bona. Gomme tau tsoga ya bolaya diphoofolo ka moka.

Yare go dibolaya mmutla wa tsena tsa bua. Diphoofolo tsa dira meswapi e mentsi tsare a re age ntlo tsa aga tsare dirulela mmutla ware gake kgone go dula ka godimo tau ya dula ka godimo mmutla ware tau tlisa mosela ke go rone dinta wa tsea sepekiri se segolo wa kokotela mosela wa tau le boteng. Gwa tla pula e kgolo tau ya re ke a fologa ya palelwa mmutla wa tsea nama ya makhura e kgolo ware go tau ke ja ye rakgolo tau yare aowa ge nka fologa mo ke tla bolaya gona mmutla wa thsabela ka nktong. Pula ya na bosego ka moka. Tau gosasa ya tsoga e hwile napa mmutla wa bua tau ya tsea letlalo wa tsenaka gare ga lona. Wa sepela wa hwetsa ditshwene diapelle bjalo wa ware go tsona, e nwa ka se, e nwa ka se, ditshwene tsa dira bjalo tsa tsa swa diatla wano dira bjalo ka tsatsi le lengwe le lengwe. Ditshwene tsa botsa dikgalabje ba kgalabje ba sekgolwe selo. Ka tsatsi le lengwe ya mokekolo yare ke lebetse gae ka gore dibe dihlagola ya boela gae ya yo tsea kapa ya ge e sepela ya hwetsa mmutla o lahlile letlalo o sa raloka.

52

Ya boela masemong ka lebelo ya fihla ya ^{K34/83} bōtsa dingwe yare re tshaba mmutla. Ga se tau tsare o thoma maaka o nyaka go re bolaisa tau yare kgareeng le tla bona ke mmutla gase ttau ware ge o sa raloka wa bona lekoko la ditshene wa tsea ~~sa~~ letlalo wa tshabela ka letlalong tsare go fihla tsa tsea dithoka le dipatla tsa pola mokgopa mmutla wa re tsura wa tshaba tsa kgona dilemoga gore re tshaba mmutla napa tsa likutsa.

Sa mosela wa seripa,

53

Monna le mosadi.

go
Kgale kgale/be gona le monna le mosadi babe bana le ngwana wa ngwananyana wa sepaka. Masogana a be a morata kudu, e mongwe le o mongwe a be a re ke a motsea. Ka tsatsi le lengw gwa tla masogana a mararo are go wa bare re nyaka mothepa o. Monna are gobona le ka sesege ge ke opela na? Bare aowa le ga nyenyane a thoma. "Mapotititit ke tswela, dilo tse dingwe mohlogong." Ba thoma go sega bare Ha! Ha! Ha! a ba koba.

Gwa isa sebakana katsatsi le lengwe gwa tla ba bangwe le bona a ba opelela "Mapotititi ke tswela, dilo tse dingwe mohlogong"

54
Ba thoma go sega bare Ha! Ha! Ha! a ba koba gwa isa sebakana ka tsatsi le lengwe gwa^{tla}/ba bangwe a ba opelela are/"Mapoitititi ke tswela dilo tse dingwe mohlogong" Ba seke ba sekga ka melomo ya ka morago. Are kgane ke a ba segisa ba homola ka pele basega banapa ba tsea mothepa o la ba be ba monyaka ba sepele ba nyaka bathepa ba go mofeleletsa tseleng masogana a thoma go opela "nya nya nyana, semokeng kerere, bare ke hee! halalala! Hau! Ha! Ha! Bananyana ba sega bare thonna bo mogatsa rena ba opela kosa e botse ba thoma ba opela gape "nya nya nyana se mokeng kerere bare go bona phiri semo keng kerere bare ke he e ke mokeng kere halalala, hau! hau! ha! " bananyana ba sega bare tshonna bo/mogatsa rena ba opela kosa e botse. Masogana 55
ale a bolaya banenyana bale ka moka ba baja.

56

Ngwananyana le nogo.

Ka tsatsi le lengwe ngwanaynana yo mongwe o be a tsaba go lema ge a bōtsa papagwe le umagwe a re ke ya lwala o fe asa hwala o be a thoma maaka o be a dira mano a gore a tshabe golema o be atserwe ke noga yagodula ka meetseng ka tsatsi ayaa swere bogobe a yo fa noga ye we ge a bitsa noga ewe o be ane

E wena rama khakha sape tinte ahe tinte name noga ewe yatla
 ya ja bogobe bowe nama tloga a ya gae gore bopapagwe
 bamo humane gae arwabetse gobane mobeng a re ke sa lwala
 ka tsatsi le lengwe monna yo monngwe ge a rema abona ngwananya a
 a bitsa a botsa papagwe abolaya noga we.

57

Diphoofolo.

Kgale kgale e be ele diphoofolo, bjale di be di dula
 felo go tee, ka tsatsi le lengwe kare
 ge di e ja sehlare se barego ke mathatha diana, tsa sadisa kala
 e tee ya go butswa dirobotse mmutla wa tsoga wa ja kala e la
 tsa go e sadisa. Wa e fetsa kamoka wa tsea dithapo walokela ka
 maragong a tlou ka gore o be a tseba gore tlou e rwabala kudu.
 Gosasa tsare ge ditsoga mmutla wa tsoga pele ware na sehlare
 sa kgosi sellwe ke mang kamoka, mmutla ware a re kgonameng re
 tla bona yo a na le dithapo ka maragong mmutla wa kgonama ware
 waka so. Ka moka tsa dira bjalo tlou ya dira ka morago tsa hwetsa
 e na dithapo tsa e bolaya tsa e buwa tsa fa mmutla leotwana
 mmutla are ge di sepela a fihla leothwana lela. A re gole fihla
 a boya e ngwe ya re ~~ngwana~~ mmutla ga se a rwale selo tsa mofa
 mogodu tsa sepela t a hwetsa noka e tletse mmetse mmutla ge
 dintse di sepela a thoma go opela are " ka sumela sumela kabom
 mo tlou, ka re motlou a bolawe reitiyele dinamama tsa bo motlou"
 bare mmutla oreng are aowa kere nama dibose diaroba a thoma
 gape "ka sumela sumela ka bo motlou/kare motlou a bolawe re
 itiuela dinamama tsa bo motlou tsa nyoga noka mmutla a sala a re
 nna ke gomela morago tsare go nyaga tsa sepela tsare dikhutsa
 tsa bona mmutla o sa tswela tsa roma tse dingwe gore dio tse
 mogodu mmutla o be o tsene ka mogodung tsa fihla rsa rwala
 mogodu o yasita tsare ge di t bea fase mmutla wa tswa wa tshaba
 tsa o lelekisa mmutla wa disia tsa gomela morago dinameng mmutla
 wa gopola leotwana lela a le fihlile gosasa tsa roma tlou gore
 a tsea mollo ya fihla go mmutla yare mmutla o apeleleng mmutla
 are ke apelle dikgadika tlou are nko ngwathela mmutla a efa
 ya/tsea mollo ya sepela ya kwa dile bose ya rotela mollo ya
 boya gape mmutla o apeleng ke apeile dikgadi nko ngwathela a e
 fa ya tsea mollo ya sepela ya go kwa dile bose, rotela mollo ya
 boya gape. Mmutla o a peilelg ke apele leotwana lela tlou

58

59

ya tlosa lebelo le legolo ya lebala le mollo. Mmutla a sala a gopola gore o yo bitsa ba gabo. A gora gora dipotwana a tshaba a re mahlomutla a sale ka moleteng a re mahlomutla go a tshabiwa mahlomutla a tswa a tshaba ~~mmutla~~ ^{mmutla} a sala a tsena moleteng a kgohlola mahlo bjale ka mahlomutla. Diphoofolo tsa ya moleteng wa mmutla tsa hwetsa mmutla a tshabile tsa sepela tsa fihla moleteng wa mahlommutla tsare mahlommutla gase o bone mmutla a feta mo mmutla are rena rele bo mmamahlommutla reile bona bo mmutla ba feta o bare go a tshabiwa tsa feta mmutla ba fela bare go a tshabiwa tsa feta mmutla a sala a tshaba. Tsare ge di fihla pele tsa hwetsa mahlommutla o bina tsare mahlommutla o le mo mmutla o ka e are mmutla le motlogetse moleteng waka. Tsare ge di boya tsa hwetsa a sego.

60

Monna le mosadi.

Kgale kgale gobe gona le monna a be ana lemosadi o tee. Ba belega bana ba ba rago yomongwe le Hlakatsabjale yo mongwe ele Mokgadi yo mongwe ele Sewela. Bjale hlakatsabjale a tsewa ka tsatsi le lingwe bo mmage Mokgadi bare go Mokgadi kgareye masemong are ke a lwala o be a sa lale o be a fora bo mmage bjale mokgadi o be a tserwe ke noga. Ka mehla o nohlwa a e fa difo ka tsatsi le lengwe monna yo mong a mmona a botsa papage Mokgadi a re ngwana wa lena o a fihla le noga papage a molalela a mmona ya fihla a bolaya noga yela. A boela le Mokgadi gae. Mokgadi a nnela selo se tlaela sela sa ngwanenyana ka tsatsi le lengwe Mmage a roga Mokgadi are togela kuwa setlaela sa mahlo a go lea lea. Mokgadi a lla gosasa bare ge ba ile masemong Mokgadi a setlaela a tsea ngwana a mofa Masina yena a thoma go opela "Etle a ntsee koiyo koko, bomma barile ba nthoga koiyo koko, tlogela kua le motho a go lealea/gwa tswa diphoofolo tse dingwe ka se thokweng se se ntsho ya fihla ya metsa Mokgadi Mosina a thoma go tona tona a lebile masemong a lla are Joo! Mogagi ngwanaso Joo! O lle lwe ke phoofolo Joo! nna, Joo! Bjale bommagwe ba ba rapile letsema batho go yo hlagola. Batho ba letsema ba mokwa ge ntse a lla. Bare ge babolela gore motho o a lla. Bommagwe ba golefa kudu ge bare ore Mokgadi o tserwe ke phoofolo Barema batho bale babatho ka megoma Mosina a fihla a ba anegela ka mokgwa wo mokgadi a hwelego ka gona.

61

Bjale mmage a mofa diphita tsa gagve ka moka are o nape o sepele
 oye ga gabo Hlaka tsa bjale Mosima a sepela tseleng a bona mmilo
 a yo fulela ngwana a re a sa fula gwa tla phoofolo o le yana
 yare mphulele a e fulela are a fedile go setse makaka fela.
 Are le makaka ke a ja, are go setse matlakala leona ke a ja
 are go setse dikala le tsona ke a ja. Bjale atheoga moselapye
 are nke ke e swanetse ka phita tsa gago a mofa ka moka are nke
 ke e swanetse ka dithetho basago a mofa tsona ka moka a sala le
 thetho a tee fela are nke ke e swanetse ka ngwana weno le thari
 bjale meselapye are go Mosima tsena ka tshobeng yela o butswa
 tse mollo ngwananyana a tsena Moselapye a thoma go opela are:

Lewana kopolaga,

Lewana kopologa,

Lewana kopologa

Lewana la rubuluga a thoma go opela gape are:

Lewana kopelega,

Lewana kopelega,

Lewana kopelega,

La kopelega la ribega Mosima are ge a lla Moselapye are
 Lewana kopologa, Lewana kopologa, Lewana kopologa, la kopola Mosima
 a tswa setse a na le mosela a sepela le Moselapye are Moselapye
 mphe ngwaneso are ke lla fa bo fula kgomo bare ge ba fihla a thoma
 moselapye mphe ngwaneso ke tla go fa bofula pere. Bare go fihla
 are Moselapye mphe ngwaneso are ke tla go fa bophula pudi
 bare go fihla re Moselapye mphe ngwaneso gwano ba bjalo ba ba
 fihla gae. Bare ge bafihla ba ba thabela Mosepye a re ke
 Mosima bare Mosima ke Moselapye ba hlabisa Moselapye pudi le kgomo
 ya go nona baletisa Mosima dinonyana are ge a letile dinonyana
 are, Sweet! Sweet! dinonyana

Hlaka tsa bjale ga se motlo,

O ntsholela le ngetaneng.

Ka m hla a nohlwa a dira bnalo ka tsatsi le lengwe ba molalela
 ba mokwa a opela are: Sweet! Sweet! dinonyane, Hloka tsa bjale
 gase motho, o ntsholela lengetaneng ba mo swara ba moissa
 gae ba kgona ba motsisa gabotse a ba botsa ka mogodiregileng

ka gae are bopapa ba bolayane ka megoma ba mothapela bamothabeia
 ba/ba koba Moselapye ba epa molete ba lokela mollo le poto e kgolo

S.652.

K34/83

27

e tletse mafai a go bela ba tshela ka o tee ka o tee bare Moselapnye tshela are ke sa e thona are ke sa kunela setsiba are ke sa tswatetsa mosela Moselapnye are ke a fofa Mosela wa bona mfa mafai awela ka gare yaba leho la moselapnye.

Ka tsatsi le lengwe gwa mela thotse lebetleng la Moselapnye bana ba re thotse e metse lebitleng la Moselapnye ya gola yare ge e gotse Mosima a ba lengwana go nohlwa go e tla lephotse le e tla le phikologa lere go e a "phone kitukini, ke so bona motswetsi ka ntlong" Lare ge le fihlalanamela mososo le wele motswetsi godimo nape letshabe le wela mo tho seng kamehla le no hlwa le dira bjalo. Motswetsi a batsa ba ka gae, ka tsatsi le lengwe mogatsa Hlaka tsa bjale a lelelela a le hlahla ka selepe are arele kgabeleng lare nkgabele ke go kgabele.

65

Ba le kgabela bare are le apeyeng lare nkpee kego apee ba le apee bare tshela meetse lare ntshale ke go tshale, ba le apee lare go butswa bare le tshola lare ntshole ke go tshole bare a re jeng lare ntye ke go je ba lesa.

Diraerae.

1. Moletana wa ntsodiana go tsena monye wa ntsodianana.
Ke tshosane.
2. Bana ba kete ba wele nkete o ba lebeletse.
Ke marula.
3. Baloi ba leyse ba bina mbebetlweng.
Ke pula.
4. Khophane ga goso le ge o ka e betha e swemadi.
Ke lebitsi.
5. Ka anega mohlaba kagosasa ka hwetsa o sego.
Ke dinaledi.

652

66

K34/83

Bananyana le ~~kurweediwa~~
 Katsatōi le lengwe seobe
 xana le xamanyana bubungwa
 naseng ya leboya katlwa
 buya moneg bulokasana,
 tumele bunaloko xana
 byule baveseba nulotha
 xwatta pulu etalo
 yama besena ketsoxuelika
 ne yama bebakasasetele
 noketsole yathala kula
 babeba nalle morwesti
 watsosi banama besebena
 xone ~~ku potsete~~ morwesti
 watsosi ka tokeng yewe
 banama bato dabanya
 nokeng xepula ekhuti
 banama baba manwa wa
 kosi yase Mototo kadare
 xatsete banamabanga
 xpe. Kabang xababa butsiba
 bare byele xamalo nana
 batomole

67

Ngwana le mosadi.

Kgale kgale batho ba kile bare ge ba thotha, ngwananyana
 yo mongwe a re nna ke sala mo masopeng a sala bjale gobe gona
 le makgema mmagwe o be a nthwa a mo isetsa ijo are ge a fihla
 are "Tselana ngwanaka, Tselana ngwanaka, tsea bogobe o je!"
 Nape ngwananyana a bule mmagwe a tsona a mofe dijo a re go ja

mmagwe a sepela ka tsatsi le lengwe lekgema le lengwe la mmona la mola^glela a fihla "Tshelane ngwanaka, Tshelane ngwanaka, tsea bogobe o je" Ngwananyana a bula mmagwe a tsena ngwananyana a ja ge a seno fetsa mmagwe a motlogela lekgema la ya la fihla la ople ka lentsu le legolo. Tshelane ngwanaka, Tshelane ngwanaka, tsea bogobe o je" Tshelane are lentsu la mmaga le bjalo la boela morago ka moso ya la/ngakeng la fihla lare motho a ka dirang bjang gore a be le lentsu le sese. Ngaka yare o swanetse go bese tshipi ere ge ele e hwibidu o e metse, lekgema la fihla la dira bjalo le besa tshipi la e metsa. La ba le lentsu le lesese, la ya go Tshelane le swere saka le thoka la fihla la opela ka lentsu le le/sese lare: "Tshelane ngwanaka, Tshelane tsea ngwanaka, tsea bogobe o je" Tshelane a bula lekgema la tsena la swara Tshelane la molokela ka sakeng, la sepela la fihla mo^sseng o mongwe la rola saka ya lona ka ntlong lare ge lele ka morateng Tshelane a ntsha monwana wase a tla beng ba motse ba a bona ba bofolla saka ba hwetsa ele tshelane ba montsha ba mo khutisa ele Tshelane. Ba lokela dinoga dinose le mpya le-lekgema lela la thloga la tsea saka la sepela la fihla gae la baea saka la re bala gosasa lare gotsoga la roma mosadi la e^lla le nama ka ntlong are ge a tsena nose ya moloma a kitima a re saka ya gago e ya lomamonna kitlile go tima ge nka/yo e tseya mo, mosadi a re golokile ka no ntima. A roma ngwana le yena nose ya moloma a lla are saka ya gago e ya loma papagwe are kitlile go ti a ge nka yo e tsea mo. A ya a tsena ka ntlong are thekgang le bati ka letsika, le legolo go sehlo go satsena motho kamo. A tsena ba motswalela. A re ge a re ke thinthha saka gwa tswa dinoga ledinose le mpya tsa moloma gore a be a tswe ka lefasetere, are go tswa a kitimela se dibeng dilo tsela tsa re morago a fihla a hloma ka tlhogo ka lerageng. Ya ba gona ge a hwile.

Gwa isa sebakana a fetoga sehla^rare sa tla saba le marokhua mant^ssi Tshelane a re ke ja borokhu ba meswara. Seatla sa go nelela banenyana ba sepela ba fihla ba botsa ba gae gore Tshelane o swerwe ke bogokhu ba gae bahlaba kgomo ya go nona bjale ka kolobe ba tsea makhura a yona ba tlotsa Tshelane gore seatla se swe barego mohlala seatla saswa. Ba napa ba ya gae.

Mosimane le ngwananyana.

K34/83

30

Kgale ka ale bo gona le mosimane le ngwananyana babe ba dula ka leweng bjale monna yo o be a na le leoto le tee. Bjale lebati la bona ge ba le bula ba ba bare "lemati la masobana mabedi bulega lere parrrrr Ba nape ba tsena bjale mosimane yo o be a na le matla a magolo o be a re ge Basimane badisitse a ye go bona a lebelele kgomo e e nonneng a kgone a dumedisa ba tsona a dule nabo sebakanyana anape a thome are kgomo yela nka e rwala bare o ka e rwala na leoto le lenyane le le tee. Ga o bone gore kgomo ye ke e kgolo nna? Bare nko o rwale re go bona a fihla a e kaleli a e kamo a boya a ye kamo a ntse a e rwala a e bea are ge a ba katologile sebakana a e rwale a thome go opela are; "Leotwana reumela reumela, Leotwana reumela reumela, Banye ba kgomo ba etla reumela reumela banye kgomo baetla. /Are ge a sa tla kgo a bitsi are "Lebati la masobana mabedi bulega le nape le bulege a tsene are go tsena ba bolaya kgomo yela ba diri megwapa e mentsi ka tsatsi le lengwe a boelele a hwetsa ba disitse ale belele kgomo ya go nona a nkgone a ba dumedi-sa a ba tagise patse a napa a re ge batagilwe ke petse z rwale kgomo. Bare ge ba molelekisa a thome go opela are; Leothwana reumela reumela, Leothwana reumela reumela banye kgomo a etla, are ge a sa tla kgole are lebati la masobana bulega le bulege.

71

A NAPE A TSENE A BOLAYE KGOMO YELA BADI RI MEGWAPA ka tsatsi le lengwe ngwananyana a tswa a yo dula sedibeng gwa tswa kubu mo sedibeng ya mometsa mosimane are ge a boya a hwetsa ngwananyan a sego a fihla a loutsa selepe/sare ge mere bai ai a tsee x setontolo a ya leribeng la sediba a fihla a opela gona are "Sempipimpini nke setswe sekula kulana nke se tswe se se bolaileng ngwana mma. Kubu yare go kwa go op lsho ya tswa ya thaletsa yare ge e le kgakala le mantso ano opela mosimane wa dinaga are Sempipimpini nke se tswe sekualakulane nke se tswe ese bolaileng ngwana mma. Yare esa theletsitse a e rema molala ka selepe ngwananyana a tswa ba boela ka legolong ba fihla ba bua kgomo ya mosimane a tlileng nayo ba e ja kgwedi tse pedi le beke e tee, gofihla mafelong.

72

73

Mosadi le mpya.

Go be gona le mosadi yo mongwe ana le mpya bjale mosadi y e be ele motswetsi le mpya ebe ena le bana ba supang. Bjale ka tsatsi le ilengwe mosadi a pea dikgobe mosegare are ge a eja mpya ya modula ka pele a re ge a isa molomong mpya ye e nae le ge a ngwatha gobe gole bjalo le ge lerathana lewa o be a topa a e ja a sa fosetse mpya are go mpya ya tsea mathose ya baflela maotong ya betsa bana ba yona ba ya ka kgorong ba thomago apela yare "Ke hloletswe ke seilana ratha le wa a thopa a sa fosetse motswetsi. Mpya tsare go kwa kosa tsa tla ka moka di apere mathose ya sala nka ke batho ba letse dinaka tsa thuntsha lerole batho ka moka ba makala mosadi a hlaba mokgosi a re eeuuu batho ba tla ka moka ba tla bare goreng/seilane nna ke bona dimpya di opela ba bolaya dimpya tsela ka moka bare a sola. Dimpya dikila tsa bina kiba ga mang, bare ge ba dibolaile ba butsisa seilane bare ke yeng? Seilane are ke be ke apelle dikgobe mosegare bjale kare ge ke ija ka tima mpya kare ge ke seno fetsa go ja ka bona e tsea mathose e bitsa bana e napile e bina e re sakosa ke lerole mpya ya letsa mokgalekwane engwe ya letsa kwadi di opela Seilane dire "Ke hlobetswe ke Seilane ratha le we a topa a sa fosetse motswetsi ya napa ya ba le hola dimpya tse ka baka la^{go}/bina dinaka

Mokekolo lengwnanyana.

74

75

Go be gona le mokgekolo ya mongwe a na le dikgomo tse dintsi dikgomo tsa gagwe dibe di diswa ke ngwanyana. Go be gona le kgomo e kgolo ye e beng a di laolago ka moka leina la yona e be ele Mahlaba. Mehla ge ditswa o be e di bitsa Mahlaba pele are Mahlaba e tswa e tswa ka nape ditswe ka moka ngwanyana aye godisa ge a fihla madisong are Mahlaba ija. E thoma go ja kamoka diji. Bjale batho ba be ba ediona ka baka la gore e be ele e kgolo e feta dikgomo ka moka bjale bare re a e tsea ngwananyana a gane nayo. Bare ge ba e kgora ngwanyana a thome go opela are, "Koko wee koko wee, Mahlaba e ya koko wee, koko wee Mokekolo a tawele a kitima are "kiki kiki samo laka le kiki kiki samo loka le. Banape ba tshabe ge ba e kwa a kiba mesito nape a e kgore a e isi dikgomo ngwanyana a dikgore a di isi gae.

76

Dir e ge di fihla gae ngwananyana a bisi Mahlaba are Mahlaba
 tsena e tsena ka moka ditsene are Mahlaba robala e robale ka moka
 dirobale a tswalele a ye ka gae gosasa are go tsoga a e pee a
 re go ja a dibulele katsatsi le lengw' mokekolo a sala a^{ga} dikile
 dithotse a re ge a digadika a ngwe ya motsena ka tsebeng e le
 yona ya tsena ka go yengwe tse be^{ba}/tho ba bangwe ba fihla ba
 kgora Mahlaba ngwananyana a thoma go opela a re koko wee, koko
 wee Mahlaba e yaya koko wee koko wee Mahlaba e yaya mokekolo a
 seke a mokwa ka gore be a tseuwe ke dithotse ka tsebeng
 ngwananyana a kitima a ya gae a fihla a montsha dihtose ka
 ditsebeng a motsa gore Mahlaba e yaya mokekolo a kitima ka
 lebelo le le golo are kiki samokale kikisamolakela a fihla a e
 tsea a boya nayo a e tliisa gae.

78

Kgale gobe gona le mokgekolo. Mokgekolo wo o be a dula le ngwananyana . Ngwananyana wo o be a disetsa kgekolo ka gore mokgekolo o we o be a sena mosimanyana wa go mo disetsa. Re kwa gore ngwananyana wo be a tle a re ge a disitse go tle batho Batho ba ba tlebe ba tile go tseela ngwananyana dikgomo fe ba fihla ba re go yena re fe dikgomo tse ngwananyana are" ga se tsaka ke tsa koko. Batho ba namep ba tseye dikgomo tsela ge bare re ya sepela mokgekoloa fihla ka ge mokgekolo wo a be a na le leino le letelele a ba bolaya ka moka ga bona ba na ma ba kgora dikgomo le ngwananyana ba boyela gae. Gosasa ngwananyana a tloga a ya godisa a re ge a sepelaa botsa kokwage gore a seke a gadika dithotse di ka tla tsa mothunyetsa ka tsebeng a tla a se kwe ge batho ba tseya dikgomo. Mokgekolo a dumela e. efela re kwa gore o rile goba ngwananyana a sepela a sala a gadika dithotse orile a sa di gadika engwe thotse ya mo thunyetsa ka tsebeng ke ge e thunya batho ba meriri ye megolo ba fihla.

78

Ngwananyana are a se tsaka ke tsa koko. Ba di tseya mokgekolo a se bakwe, ka gore a tshetse raelo ya ngwananyana. Ba sepela le dikgomo le ngwananyana barile ge ba fihla pele dikgomo tsama ka moka, gwa se be le ye e sepelago. Batho bale ba re go ngwananyana re ya go bolaya dikgomo tsa gago di reng di sa sepele ngwananyana a thoma are Mahlaba sepela, naga a tseno, Mahlaba sepela, naga a se tseno. Tsa nama tsa sepela tsa re ge di fihla gagabo batho bao tsa ema tsa se tsene ka sakeng. Batho bale bare ngwananyana re ya go bolaya dikgomo tsa gago reng di sa tsene ka sakeng. A thoma ngwananyana are Mahlaba tsena naga a se tseno tsa seke rsa robala. Bare ngwananyana re ya go bolaya are Mahlaba robala naga a se tseno, Mahlaba robala kamoka dikgomo tsarobala. Gosasa ge go iwa disa lebakala go tsha le barametse tsa se tse. Ngwananyana are mahlaba ema naga a se tseno, mahlaba ema naga a se tseno ya ema ka moka dikgomo tsa ema. Batho bale bare ngwananyana tsa gago di reng di sa tse Are Mahlaba etswa naga a se tseno. Ya tswa ka moka dikgomo tsa tswa. Tsa ya disa ge di fihla tsa se ke tsa ja bjang. Bare go ngwananyana re ya go bolaya dikgomo tsa gago ga di je bjang. Ngwananyana a re"

80

Mahlaba ija naga a se tseno. Tsa nama tsa thoma go ja tsa boyela gae. Ge di fihla tsa se ke tsa tsena. Ngwanenyana re
 Mahlaba tsena naga a se tseno tsa tsena tsa re go tsena tsa seke tsa robala. Ngwanenyana are Mohlaba robala naga se tseno tsa robala gosasa ba nama ba re bolaya kgomo e ba rego ke Mahlaba ba tsea dilepe le mefaka bare ge bare ba ya e bolaya dipepe le mefaka tsa robega. Bare go ngwanenyana kgomo ya gago ereng e sa buwege. Re ya go bolaya. Ngwanenyana re Mahlaba buwega naga a se tseno Mahlaba buwega naga a se tseno. / Ya nama ya buwega ba thoma go e phula bare ge bare ge re ya robega, bare go ngwanenyana re ya go bolaya kgomo ya gago ga iphulege. Ngwananyana are: Mohlaba phulega bjale ba thoma go nama ba e apea. Ba e apea go tloga gosasa gofihla masegare e sa butswa. Bare go ngwanenyana nama ya ereng e sa butswa re ya go bolaya. Ngwanenyana are Mahlaba butswa naga e se tseno ya butswa ya sala e ngwathwa le ka diatla. Bare ge bare re ye eja ba hwetsa e le bothata bare go ngwanenyana nama ye ereng e sa jege, re ye ago bolaya. Ngwanenyana are Mahlaba jega naga e setsheno, ya jega ngwananyana a ba laela gore ba seke wa balha marapo. Ba kgoboketsa marapo ale. Ngwananyana a tseya marapo ale are : Mahlaba tsoga naga a se tseno ya tsoga a nama a tseya dikgomo tsela a sepele bare ge ba tsoga gosasa bare ngwanenyana o sepeletse le dikgomo tsela. Ngwanenyana a hwetsa kokwage ale sethola ke go buditse kare o seke wa gadika dithotse ke nyakile ke hwile bofelo.

Dihlokgoro.

E be ele mosadi ana le ngwana a sena maoto. Ge ba ya masemong ba be ba tle ba mo thlogele ngwananyana gae. Bjale ngwanenyana wo o be a tle a re ge a dutse go tle badimo ba mo fe maoto a name a sepele le banenyana. / Banenyana ba re ge ngwananyana a gana ge a ba mo roma, ba mo kgonole maoto; a thome go opela. "Jonna dihlokgoro: Dihlokgoro, Bare dihlokgwana maoto! Dihlokgoro ke e phetse ke badimo beso. Dihlokgoro. Badimo ba name ba tle ba mofe maoto; a ye gae. Ge a fihla gae ba mo tseele gosasa le gona modimo ba tla mo fa maoto. A nama a tloga a latela banenyana ge a fihla ba mo roma a gana ba mo kgonola maoto. A sala a dutse badimo ba tla ba mo fa maoto a nama a ya gae.

84 M be ele mosadi a na le ngwana leina la gage ele
 Lefeyelwana. Ngwanenyana o o be a leta dinonyana. Mouwe
 tshemong go be gona le magapu a mantsi gona le lengwe le legolo
 ba botsa Lefeyelwana gore a scke a ja legapu. Tsatsi le lengwe
 gwa tla lesogana ngwanenyana a fa lesogana legapu. Lesogana
 la phuma legapu la seke la le fetsa. Lesogana la re ge ba go
 roga o tle go nna. A fihla gae mmage le kokwage ba mo roga
 ngwanenyana a tshabela lesoganeng. Mmage a mo latela are:
 Lefeelo! Lefeelo! Ho lefeelo Ho! Boyela keno lefeeloHo! a se
 wa roga ke nna lefeelo Ho! lefeelo! orile ke kokwago lefeelo!

85 Ngwanenyana a sepela a ikwetsa ka nokeng ge a fihla ka meetseng
 bare gape ga geso gago aparwe dikobo. Ngwanenyana a tswa a ga
 mmagwe a fa mmagwe legabi. Mmage a boela gae. Ngwanenyana a
 dula ka meetseng ka moso bare ba yo nywala ngwanenyana. Ba
 tloga ba sepela le some la dikgomo ba sepela ba fihla ba letsa
 mokgosi. Mmage a re ke bafe ba! bana ba rena ba sa ile. Le
 mo baileng re sa ba tsebe. Ngwana wa lefeelwana a sepela a ya
 kokwage a tshola are: Ke bafe ba , bana ba rena ba saile le mo
 baileng re sa tsebe, a fosa ngwana wola ka bogobe. Lefeelwana
 are: Mma o reng o fisa meriri e le ye megolo. Ba nama ba
 nyaka dihlare ba fodisa ngwana. Ba dira mokete wo mogolo batho
 86 ba le ba sepela gwa sala lefeelwana. Ka moso gwa se tlwa ting.
 Ba epea a nama a sepela le bommage ba fihla ba tseba mo ngwana-
 nyana wo a tserwego gona.

Malesela.

87 E be ele monna leina la gage e le Masele la. O be a na
 le mosadi ba ba bedi. Mosadi wo monyenyane a umolaya. Ka gore
 o be a rata mosadi wo mogolo. Mosadi o monyenyane a dira Malesele
 noga. A e dira leetse. A hlwa a e isetsa magobe ka seketlelo
 ka tsatsi le lengwe mosadi a roma ngwanenyana go yo leta dino-
 nyane ngwanenyana a sepela. Mmage a mo fa magobe ka seketlelo
 ngwanenyana a fihla sethaleng ge a fihla a re: Swia, noLa
 ya leetse yafihla, yare go ngwanenyana , mmago o kae?

87 Ngwanenyana are : Bomma ba ile nkgonyaneng. Are bo rangwanaggo
 ba ile kae? Are ba ile go tata metato. Are tlisa magobe a uwe
 re je.

Ngwanenyana a fa noga. Rangwana'ge a re: O reng o gwametswe: ga se o khore na? Are ke khotshe. A nama a mo isa ka mafuria mmotsisa. Ngwanenyana are: Ke jelwa ke noga. Rangwane'ge are lesa gosasa tla ya le wena, masemong. Go sasa mmage a apea a mo fa magobe a go tlala seketlelo ngwanenyana a fihla sethaleng. Are Swia Noga ya tswela yare: Bomago baile kae? Are ba ile nkgonyaneng. Are bo rangwana'go ba ile kae? Are ba ile go tata metato. Are tlisa magobe a uwe reje. A tseya magobe, a re a sa re ke ya ja Rangwane wa ngwanenyana wola a bolaya noga yela. Thapama ba ya gae. Ba beya noga yela ka mole-teng. Thapama rangwane wa ngwanenyana are: Gape gosasa ke tla roma ngwanenyana mosadi a re go lokile lenna ke tla yo leta. Gosasa a tswa a pea. A tlatsa magobe seketlelo a fihla sethaleng are: swia, gwa se tle selo are haa! e tse boMalesela le bona ba tle ba kganye a tloga a ya moleteng ge a fihla are Hee! ntsi e tala e reng monyakong wa Malesela. Ge a re a hwatsa noga yela e hwile a nama a tloga a ya gae. A fihla a robala a lla. A lla ge noga e hwile. A tseatsea ngwanenyana wola rangwane'ge are, o reng o tsea tsea ngwana wo. O no tseya tseyela yona noga yela ya gago.

88

Basimane madisong.

Gobe gona le masimane a disa dikgomo le dipudi le dinku. Gobe gona le monna wo mongwe wa leotwana le tee. Leina la gage e be ele Leotwana Theledike. O be a tle a tloge a ye go basimane a fihle a tseye dikgomo. Basimane ba mo latele, bare a ge kgomo yeuwe yageso a kitima are: Leotwana reumana, reumana beng ba kgomo ba ye tla reumana. A name a fihle are mosadi waka bula ntlo ke tsene. Re tla dija ra ba ra difetsa. Gosasa a tloge gape a ya mo basimane ba disitsego gona a fihle a tsea kgomo. Basimane ba mo latela a re: Leotwana reumana, reumana, beng kgomo ba ye tla. A kitima a fihla go mosadi wa gage are mosadi bula ke tsene re tla dija ra ba ra di fetsa. A no hlwa a dira bjalo ka mehla.

89

Banna le basadi.

E be ele banna le basadi bjale banna ba ba be ba na le dikgomo tse dintsi. Ba be ba na le bana ba basimane.

- Ngwana wo mongwe le o mongwe ka gabo gobe go na le kgomo. Tsatsi
lelengwe le lengwe go be go disa basimane ba bedi ba noya bjalo
bjalo gwa re tsatsi le lengw gwa tla banna ba bangwe banna ba
ba ya mo go disitsego basimane banna ba ba kitimisa basimane
bare ge ba kitima banna ba tsea dikgomo mosimane wo mongwe a
kitime a ye gae, a tama a opela are : Dikgomo di ile boroka,
banna ba re theeletsang. Ba theletsa. Bare na o reng? Are
kere dikgomo di ile boroka. Banna ba kgethana gwa ya banna ba
lesome ba ya ba swere marumo le dilepe. Ba latela dikgomo boroka
bare go fihla boroka ba hwetsa basadi ba re go bona. Banna ba
mo ba ile kae? Basadi bare mo gase boroka. Boroka ke mola pejana.
Bjale a se le bone banna ba boroka ba feta le dikgomo tsa dintsi
bare re ba bone basadi bare le ba nyakela eng? Banna ba re ba
latela bana ba rena ge ba disitse ba ba kitimisa ba ba tseela
dikgomo. Mosimane a tla gae a tla a re botsa gore dikgomo di
ile boroka le rena re ya boroka. Re yo nyaka dikgomo re sa feta
re ya boroka. Banna ba fihla boroka ba hwetsa dikgomo tse dintsi.
Di tletse lesaka. Banna ba boroka ba tswa ba ba tseba. Banna
ba boroka ba re; Are e tukiseng. Beng ba dikgomo ba tlile. Ba-
nna ba boroka ba tswa. Ba swere marumo a bonale dilepe.
Ba hlakana le banna bale. Monna wola are a se tshwe a butsize
gore dikgomo le be le di tseela eng? A bolaya monna wo mongwe
ka selepe. Ba nama ba thoma go lwa. Ya ba ntw e kgolo. Ba
rile ge bailwa banna ba bahlano ba tshaba ba e ba tlile go tseya
dikgomo. Gwa sala ba ba bahlano ba rile ge ba fihla gae bare
re paletsw e ke banna ba boroka. Rena re phologile ba bangwe ba
hwile. Ba nama ba romela lesome le batho ba ba hlano le
bona ba fihla boroka ba thoma ntw a. Ba rile ba sa thoma go lwa
ba ba bedi ba tshaba. Ba fihla bare batho ba hwile. Reⁿ re
phugile ba romela batho ba bane go yo tsea dikgomo Boroka.
Banna ba le ba bane ba sehlwe ba sa lwa. Ba leba lesakeng
ba bulela dikgomo ba di tsea ba di kitimisa. Ba re ge ba
kitimisa dikgomo banna ba boroka ba tsea marumo ba ba kitimisa
ka ona. Banna ba uwe ba bane ba be ba le bohlae banna ba
tseya dikgomo ba di kitimis . Ba nna ba boroka ba boela gae.
Banna ba bbne ba fihla le dikgomo bare ge ba fihla gae
banna ba le bakgekolo ba tswa gae ba hlaba mogo^xsi .

s.652.

K34/83

Ba tseya bjale ba ya go hlakanetsa banna, ba go tla le dikgomo.
 Ba thaba ka moka ba dira mokete wo mogolo ba mema batho ba bohle
 ba motse ka moka. Ba hlaba dikgomo tse dintsi tsa go nona.
 Ba ja ba fetsa.

94

Monna le mosadi.

E be ele monna le mosadi ba ba le ngwana leina la gage bare
 ke Katana. Ngwana ouwe e be ele o mo botse ba be ba na le
 ngwanenyana wa go swaba n wana leina la ngwanenyana e be ele
 Letsi-Letsi. Tsatsi le lengwe mmage ngwana a ya masemong a re
 ge a ya masemong a botsa letsiletsi gore a re go tshola a tlise
 ngwana. Letsiletsi a isa ngwana. Ngwana a nyanya. Mmage ngwana
 a sepela o ye go nkgelela meetse, ke tle ke nwe. O ye lesa ngwana
 gae. A re tseleng ge a sepela a bona nonyana nonyana ya kobola
 ngwana ya mo feletsa. Ngwanenyana a ya gae a sena ngwana.

95

Mmage ngwana re ngwana'ka o ile kae? Ngwananyana a re ke rile
 ge ke tla tseleng nonyane ya tla ya mokobola ya mo fetsa.
 Mantsiboya are ge a yo robala mokgalabje a re ngwana o kae?
 Ke rile letsiletsi a yo mo lesa, bjale o re o jelwe ke nonyane
 mkgalabje a re go mosadi name o yo nyaka ngwana'ka. Mosadi
 a ya ga gabo a re ge a fihla ga ga bo a re ke ngadile. A se
 ba tse nnete. Ba lebelela monna ba bona a sa tle.

Tua le mmutla.

Gobe gona le tau bjale tau ye e be e swere ke tlala.
 Ya hlwa e tsoma mosegare ka moka, re e sa tsoma ya bona mmutla
 ya lesa mmutla yare: Ke o monyenyane. Ke nyaka phuti. Tau
 ya togela mmutla ya seke ya bona phuti le ga tee.

96

Bjale ya gopola mmutlaya hwetsa mmutla o robetse yare:
 mmutla ke ya go ja. Mmutla are o se ke wa ntja ke tla go ruta
 mano a go humana dijo. Mmutla a re a re epe molete, re age
 lesaka, o tsene ka gare ga molete o sene meno. Nna ke tla
 thoma go bitsa diphoofolo ka re helenke helenke meno a medile

K34/83

S.652
K34/83

helenke a medile fase. Helenke go se mmeetse. Tau ya ~~duwa~~ 39
ya dumela. Tsa epa molete, tsa ba tsa aga lesaka tau ya tsena
ka gare ya tsena ya sena meno. Mmutla wa tswa wa gowelela di
phoofolo wa re : Helenke Helenke meno a medile helenke a medile
fase. Helenke fase go se meetse, helenke helenke maphoofolo
ohle tsa nama tsa tswela di re helenke helenke mmutla

*mmutla xa - a ake; Helenke meno a medile:
Helenke: A medile fase. Tsa tsena kamoka
ka xare xa lesaka mmutla a tswalela eke.
Tau ya tswa. Ya bolaya diphoofole tshle.
ya na ma ya bona dije.
(Turn to book II)*

97

Mmutla a thoma are : Rakgolo a re ya go ntlo. Tsa aga ntlo.
Dirile ge di aga ntlo tau yare go mmutla namela o rulele.
Mmutla wa namela ware ge o le godimo ga ntlo ya ikwetsa fase.
Tau ya namela ya rulela. Rile ge e fetsa go rulela mmutla
wa nemale wa kokotela mosela wa tau ka phatsa godimo ga kapa.
Tau ya re Mmutla o ya mpolaya, Mmutla ware ke tlosa patsana
e kgolo e ye go loma. Pula ya fihla tau yare ke ya teoga ya

s.652.

K34183

40

98

palelwa. Mmutla a tseya nama ya go nona are ke tseya ye rakgolo? Tau ya re nka tla ka go bolaya mmutla. Mmutla a tloga a yo tseya ya go gwamelwa are ke tseye ye rakgolo tau yare eng. Mmutla ae gana. A e busetsa a tseya ya go nona. A thoma a re ke ja ye rakgolo tau yare nka tloga bolaya mmutla. Mmutla a eja/yare^{tau} ke tlike go bolaya gwa nama gwa fihla pula/e kgolo. Tau yare ke ya theoga gomme ya palelwa. Pula ya nama ya na. Tau ya hwa. Mmutla a ja dinama tsela a le tee. A namela godimo a bua tau a tseya letlalo la yona a sepela a tama a tshosa batho bare ke tau mmutla wo uwe u tle o re ge o bona go sena motho o eme seolong o opele ore;

Le mmutla motona ke ya di fenya. Ke fenya phiri le tau ke ya di fenya ele Inankase, Inankase Inankase.

99

Gomme monna o mongwe a bego a feta le dimpya a mmona mmutla a lahla letlalo a siya dimpya tsa monna wola. A boela morago mmutla a sepela a hwetsa ditshwene di apeile bjälwa, a re go tsona. Inankase: Inankase; Ditshwene tsa tsentsha diatla tsa tsona ka gare ga dipitsa tsa bjälwa di be di bona e ke ke tau. Tshwenyana e nyenyane yona e nore selo se gase tau ke mmutla. Tsare wena o nyaka go re bolaisa tau. mmutla boela morago. Tsatsi le len gwe orile ge o sapela godimo ga sethubi o re ke mmutla motona ke fenya phiri e le inkase inkankase inkase diphoofole tsa o kitimisa a ~~ikitima~~ a hwetsa mmamhla'akutlo are ;

100

Mmamahlwa'a kutlo ka mo ntle ka mo go ya tshabiwa. Mmamahlwa'a khutlo a tswa a tshaba. Mmutla yena a ~~sa~~ a sala a tsena ka moleteng wa mmamahlwa'a khutlo. Diphoofole tsa fetsa tsa feta di kitima tsa hwetsa mmamahlwa'a khutlo tsare hee; oreng o le mo? Mmamahlwa'akhutlo are ke ntshitswe ke mmutla ka moleteng waka ore ka mo ntle go ya tshabiwa. Ka nama ka tshaba.

Diphoofolo tsa boela morago tsa hwetsa mmutla a tshabile.
 Mmutla o rile go tloga mouwe a sepela. a hwetsa tshemo ya dim
 dimake a tsena dimake tsela tsa batho. Monna a beya selaga.
 Mmutla are a sa ja dimake a swarwa ke selaga. Monna a fihla
 a swara mmutla are, ke wena o hlwang o ija dimake tsaka. Momohla
 ke go swere ke yo go ja nama. Monna a tseya mmutla wola a o
 tsentsha ka sakeng a se a o bolaya. A o fa ngwanenyana gore a
 yo apeja. Ngwanenyana a fihla gae. Mmutla ware nkalele legogo.
 Ngwanenyana a o lela. Wa thoma ware ke nyaka go robala nkapese
 kobo a o apeja a tloga a yo hlatswa potwana. Mmutla a sala a
 tsoga o tsentsha kgapana mo o beng o robetse ngwananyana ge aboya
 ka mafuri. Papage

(geen 101)
102

a fihla a re nama e kae? Ngwanenyana are mmutla o ka mouwe
 moraleng o ya bolela. O robetse monna a tsena a phaatla kgapa
 a hlomanka ke mmutla. Mmutla wena o be o nnetse go sega godimo
 ga sethubi. Monna wola a roga ngwanenyana are o lesitse nama
 e sepea.

Phoko-phoko le Diswadiswane.

Go be gona le ngwanenyana wo mongwe bare ke phoko-phoko
 tsatsi le lengwe ba tloga ba ya ditsetlweng. Ngwanabo
 Diswadiswane a re ke ya go rata. Phoko-phoko a kgoromeletsa
 Diswadiswane ka nokeng tsatsi le lengwe mosimanyana a tloga
 a ya nokeng a fihla are: Phokwane ntle o tseya kgaetsedi
 kgaitsedi wanawanela Phokwane ntle o tseya rareng wanawanela a
 name a fe ngwana^{di}o/jo. Monna o mongwe a monna a tloga a ya
 nokeng a fihla are Phokwane ntle o tseya kgaetsedi wanawanela
 Phokwane ntle o tseya rareng wanawanela Phokwane o ya se gana
 kgaitsedi wanawanela. Ngwanenyana a tswa. Monna wola a mo swara
 a mo isa gae. Ba mo fihla ka ntlong are go nona ba kgona ba mo
 ntsha ba botsisa mosimanyana bare motho wo ke mang? A re ke
 mo tsebe. Bare ke Phokwane. A sere o mmolale. Ba swara
 mosimane ba mmolaya ya ba mokete wa mogolo.

103

Banenyana ba ya ditsetlweng.

Banenyana ba kile ba ya ditsetlweng ba sepela ba be ba na
 le ngw na wa kgosi leina la gage e be ele Mokgadi ba tloga ba
 sepela. Mokgadi a kgopya ke lefsika a le roga are : gona o be
 o diya nkgopa lefsikana lewe. Sepela ba kga ditsetlwa.

104

Ba boya ba rile ge ba boya ba hwe sa lefsika le fetogile. thaba e kgolo, banenyana ba opela ka o tee ka o tee bare; Lentswe phatloga, le ntswe patloga, lentswe lentswe a se o roge ke nna le ntswe o roge ke Mokgadi lentswe lentswe. Ba feta ba sepela ngwanabo Mokgadi a re: Mokgadi di ya ka pela batho ba ya re tlogela. Mokgadi are; Lennywe phatloga, lennywe lennywe ase o roge ke nna lennywe o roge ke Mokgadi lennywe. Lefika la seke la phatloga bjale bosigo ba fihla. Ngwana'bo are : Mokgadi a thoma are Lentswe patloga, lengtswa, lentswe ase o o roge ke nna lentswe le ntswe o roge ke Mokgadi lentswe lentswe

105

la phatloga a feta e be e setse ele bosego. Ba sepela ngwanabo Mokgadi a re, ke gatile monagetho o gatile eng. Ka ke tsebe a re topa o dupe a re ke bosepha ba kgomo. Ba sepela ba sepela a thoma gore ke ga ile monagetho are o gatile eng. Are a ke tsebe a re topa o dupe are ke bosepa ba kgogo are re fihlile ba bona mollo o tuka ba ya gona ba hwetsa mokgekolo bare go mokgekolo re sobeletse a re go bona go lokile feela gona le dilo tsa go loma. Banenyana bare a gona taba retla lala re robetse gosasa ra feta. Mokgekolo wo e be ele letsimo. Mantsiboya a lala a hlaba banenyana marago ka lemao. Gosasa mokgekolo tshwa a tsoga a yo bitsa matsimo gore dinama setse. Orile a sa ile gwa sala go etla leeba. La fihla leeba nkgorwana. La re go banenyana/mokgekolo wola o ile go bitsa matsimo ba tlile le ja. Leeba la phathakga banenyana la fofa ka bona. Mokgekolo orile ge a fihla le matsimo ba tsena ka gae. Ba hwetsa banenyana ba sepetse leeba la ba isa ga gabo bona. Mokgekolo yena a sala a bolawa. Banenyana ba fihla gae. Leba la fiwa dikgomo tse dintsi tse dintsi ya ba mokete wo mogolo.

106

Kgosi le basadi ba yona.

Gobe gona le kgosi ena lebasadi ba bantsi. Kgosi ye e be e na le dikgaka tse dintshi e be e di tsoma. Mosadi wo mongwe yena o be a e hlwa a utswa dikgaka tsa kgosi a dija. Kgosi ya re go mokgekolo dikgaka tsaka di lewa ke mang. Mokgekolo a re a ke tsebe. Kgosi yare go mokgekolo ntore lesika le le telele mokgekolo a mo logela gwaname nama gwa iwa nakeng. Mosading wola wa go ja dikgaka tsa kgosi are go ngwana wa gage a tloga, ge o bona sedibelo se se iwa o tshwe o re ke wetse ka nokeng.

107

Ngwanenyana a lebelela. Gwa thoma mosadi a o tee ka o tee are
 Mantata mantata kgaoga re bona wa jileng dikgaka tsu kgosi.
 La seke la kgaoga mosadi wola wa go ja dikgaka yena o be a
 kgorometsa ba bangwe. Go rile ge go tlile yena are a sa re
 mantata a wela ka nokeng. Sedibela le sona sa wa ngwananyana a
 tsea ngwana ba ya ga mogolwage a mmopula ka thari. Ba sepela
 ba rile ge bale gare ga naga ba bona mogu wa go butswa.

108

Ngwananyana a hlohlola ngwana a namela a kga magu. A kwa selo
 sere: E kga kudu re ba bedi ka fase. Ngwanenyana a makala a
 kgale a na ma a re a fedile. Go setse matala. Moselapye are
 le ya matala ke ya ja. A mo kgelela wona. a matala le wona fela.
 Ngwanenyana are a fedile Moselapye a re E kga le matlakala a
 mo kgela le wona a fela ngwanenya a a fologa Moselapya a thoma
 are ; Nkore di tle fanafanethe ke monaheno. Ng wanenyana
 a mo fa. Moselapye a g thoma a re Nke ke itshwantshwanetse ka
 thari le ka dipheta le ka dithetho ngwanenyana a mofa. Moselapye
 a gana ge ngwanenyana are: Moselapye mphana monaheho Moselapye
 are ke tla go fa bofula kgomo. Ba sepela ba fihla bofula kgom
 Ngwanenyana a thoma are Moselepape mphe monagetho. Moselapye
 are ke tla go fa bofula nku. Ba sepela ba fihla bofulo nku

109

le pudi. Ngwanenyana are Moselapye mphe monathetho Moselapye
 a re ke tla fo go fa bofula kwanyana leputsane. Ba fihla
 gona mouwe le gona a ganale ngwana bjale ba be ba setse ba
 batametse motse. Moselapye a ganela sa ruri are Moselapye
 salela morago a e ra ngwanenyana ba fihla bare go Moselapye
 ore tletse le eng. Moselapye a re: Phoofolo ye e tamile e nthusa
 go mpopulela ngwana ba na ma ba beya ngwanenyana wola ka
 mathuding bare ge ba mofa magobe a ane are: Ana ke kgera tloo
 ka lemawana. Moselapye a di ya ja mafsi. O be a ngwateditse
 mosela a lala a re bosego a tsoge a kgaphe mafsi ka mosela
 gosasa bana bare ngwanenyana a yo leta dinonyana. Ngwanenyana
 s epela/kokwage ngwanenyana a re ge a letile dinonyana are:
 Swia, Swia hlakatsabjale gase motho ore
 ngwanabo ke phoofolo gona a tseba ke ija tloo. A name a re ke
 ya tetemela keya go bomma madibeng. Kgekokolo a mo kwa ba boela
 gae. Moselepape a re Hee, bomosela ye ba reng ba di ya tshwa
 ba boya momotha bare gape a gona dinonyane.

110

Ba lala ba rera go bolaya moselapye gosasa ba tutetsa mafsi
 ba a bea ka moleteng ba re tshelang. Ngwanenyana a tshela
 go ile ge go tlile tshela moselapye a thoma go lla bjale ka
 mpya are, Gwee, Gwee, tsa bogosing tsona ke lle. A wela ka
 gare ga mafsi ka goremosela orile go bona mafsi a rarologa.
 A hwa ba mo epela gona/mouwe. Selabe ngwanenyana wola ya gona
 botsago batlakatsabjale gore mmage go hwile o wetsa ka nokeng.
 Selabe le yena a nama a tsewa ke kgosi.

Monna le mosadi.

E be ele mesadi lemonna. Monna wo a tloga a yo soma borwa.
 Orile ge a soma mosadi a sala a tswenya ke dilo. Tsatsi le
 lengwe a roma lenong go monna wa gage. Lenong la tloga la yaborwa
 la hwetsa monna a soma. Leina lamonna yo e be ele Blentane.
 Lenong la re go monna ke tlilo nyaka Blentane, Blentane mosadi
 a lala a re zuu a ba a lala a zuu koa gae, koa gae, re pega
 esele re amoga ke modimo motowane. Le maseka a gare a tletsem
 mo fase o ya o ya ptse o ya o ya patse, Blentane a nama a kwa
 lenong go ba a le kwa a yo botsa mong wa gage. Goba a mmotsa
 a tloga a yoreka selepe goba a reka selepe a tloga a ya gae.
 Ge a fihla gae, a butsisisa mosadi wa gage. Mosadi wa gage a
 mmotsa. Monna a lalela selo sela. Sa fihla go tlo tswenya mosadi
 monna a se rena ka selepe sa hwa. Monna a re go se bolaya a boela
 borwa go yo soma. Mosadi a nama a ikhutsa.

Kgosi le basadi ba yona.

Go be gona le kgosi e nngwe a na le basadi ba bantshi. Basadi
 ba kgosi ye ba be ba belega magokubu. Mosadi wo mongwe a belega
 ngwana kgosi yre go yena sepela o yo lahla ngwana ouwe.

Mosadi a tloga a sepela gore a yo lahla ngwana ka gofe kgosi e
 re ke nyaka bana ba magokubu feela. Mosadi a re a sa sepela a
 bona kubu le kwena di ora letsatsi kubu lekwena tse di be di

113. ula ka gare ga meetse.

Tsarego mosadi ngwana ouwe o mo isa kae? Mosadi a fetola
 are ke yo mo lahla kgosi e re ga e nyake batho e nyaka magokubu.
 Kubu le kwena tsare go mos di tlisa ngwana o ywe re tla go swarela
 yena o tla o tlo monna. Mosadi a di fa ngwana a fetisa
 letsatsi le tee a yo mmona ge a fihla are; Kubu le kwena
 ntsha Molahlwa re mone;

Ntsha Molahlwa re mmone. Tsa mo ntsha bjalo bjalo a ntse a mmona a fetisa matsatsi. Go fihlela ge ba bona mosadi wo. Bare go mmona ba yo botsa kgosi. Kgosi ya ya le mosadi le dikgomo tse dintsi ba tsea ngwana wola. Kgosi ya nama ya tsea ngwana wola. Yare a ke sa nyaka magokobu motseng waka. Ke nyaka bana gwa nama gwa bolawa magokobu.

Ngwanenyana le makgema.

114. Ka tsatsi le lengwe makgema a kile a yo tsoma. Go be gona le kgudi ya mohuhwane. Makgema a a bile a ya kgole le gae. A hwetsa ~~mena~~ mosimane a disitse dipudi le dinku ka ge gobe gona le kgudu ya mohuhwane/^{ma}kgema a tsea nku ye nngwe ya go nona ya kgapa ba sepela nayo. Mosimane ga a ka a ba bone ge ba tsea nku yeo. Makgema a isa nku yeo gae ga ona. Gona mouwe gae ga Makgema gobe gona le ngwanenyana wa lethopya. Ngwanenyana woo be a sa nontshwa gosasa makgema a tloga yo tsoma gape. Ge ba sepela ba tlogela nku le ngwanenyana ba botsa botsa ngwanenyana gore a se ke a boesa nama mosegare ka goremakgema a mangwe a ka kwa makgo a tla a bolaya ngwanenyana a tsea nama. Ngwanenyana a dumela gore a ka se bese n ma mosegare makgema a sepela go y tsoma go rile ge ba sepetse mosegare o mogolo ngwanenyana a swara ke tlala. Ka go go swarwa ke tlala a besa nama.
115. Makgema a mangwe a kwa menk o wa nama ya go beswa ke ngwanenyana ba tloga ba kitina bare Am! Am! Monkgo wa bese wa nama o tswa kae? Makgema a ouwe a ya mo ngwanenyana a be a le gona a fihla a hwetsa ngwanenyana ka ntlong ntlo yeo e be ena le lefsika le legolo la lebatilleina la lefsika leo e be ele lefsika masoba mabedi makgema a uwe a go kwa monkgo a fihla are go ngwanenyana re bulele. Ngwanenyana a gana. Makgema a thoma gape are Lefsika masoba mabedi mpulele. Labulelega makgema a tsema A hwetsa ngwanenyana are go yena re ngwathela nama, ngwanenyana a fa makgema ale nama a ja a re go kgora a botsa ngwanenyana gore a sale bona ba sa yo tsoma go ba makgema a sepela ngwana a sala a tshaba. Orile ge a tloga a tsea leotsa, mephena, ditshitshiri le matsetse ka ge a be a tseba gore dilo tse di ratwa ke makgema o rile ge a tshaba a tshela leotsa tseleng makgema
- 116 ale a go mmotsa gore a se bese nama a boya. A rile ge a re lefsika masoba mabedi mpulele. Ba hwetsa ngwanenyana a sepetse

Makgema a go ja nama a bona gore ngwanenyana o tshabile
 a mo latela arile a sa sepela a bona letsa lela la go tshollwa
 ke ngwananyana ngwanenyana ge a tshela leotsa o be a diela gore
 a diegise makgema. A re go fetsa leotsa lajela ngwanenyana.
 Ngwanenyana a tama a tshela leotsa bjalo bjalo makgema
 ona a re go fihla a ja leotsa lela. Ngwanenyana o dirile bjalo
 go fihlela ge makgema a lapa a rile gao lapa a dulaka fase sehlre
 godimo ga sehlare seo gobe gona le ngwanenyana. Ngwanenyana
 o be a na le meetse kgapaneng ya go duXtla. Meetse ao a dutlela
 makgema goume makgema a tsoga a lebella godimo a/bona ele
 ngwanenyana wola. A nama are a re/remeng/sehlare se. Ba nama ba sen
 rema sa nyaka go wela fase sa thoma go mela gape. Kgaetsedi
 ya ngwanenyana ye e be e lorile ngwanago mmage a lewa ke makgema
 a nama a tsoga a ya felo fa go lorileng ge a batamela a bona
 batho ba bantsi batho bao ebe ele makgema ao a a lorileng. A
 fihla a ba dumedisa are go bona le remelang sehlare se lebile
 le di ya tswa dikudumela. Makgema a mo fetola are. Re bolaya
 phoofolo ya rena se mo goimo ga sehlare. Kgaitsedi ya ngwane-
 nyana ya lebelela ya hwetsa e le ngwanabo. O be a na le dimpya
 A thoma go remisa makgema sehlare bare go rema are a re khutseng
 re tage. Ba khutsa ba taga fola. Ba rile ba sa taga a ba sasametsa
 dimpya. Tsa ba bolaya ngwanabo a theoga ba ya gae, ge ba fihla
 ya ba mokete wo mogolo.

117

118

Nonwane: Mokgadi le Mokgatsane.

K34/83

47

Go be gona le mosadi le monna ba be ba na le bana ba bedi
yo mogolo ele Mokgadi yo monyane ele Mokgatsane bana bao ba be
ba/^{ra}tana kudu ka letsatsi le lengwe ba tloga le ba motse wa
gabo bona ba e ya kgonyeng bjale ba feta uithaba ge ba le
gona mowe Mokgatsane a kg pa lefsika gomme a tswa madi a dula

119

fase Mokgadi a thoma a kgatla lefsika lela ka mafsika
a mangwe gomme ba le ba le go na bo ba seke ba le dira selo
ba feta ka moka le bo Mokgadi le/Mokgatsane. Ba ya kgonyeng lefsika
la sala le dira mohlolo lago la la fihla marung gomme ba be ba
ka se kgone go feta bjale ba ya bo ya kg thapama sibale bana ba
batho ba fihla mo lefsikeng ba hwetsa le tswaletse ba le ba bangwe
ba thom go opela kosa bare Ntswai ntswai fetoga ntswai ntswai
fetoga ase wa roga ke nna ntswai ntswai fetola o rogile ke
Mokgadi ntswai ntswai Mokgadi le Mokgatsane ntswai ntswai fetoga

120

ntswai tswai lefsika la nga mologa go go senene yola a be
a opela a feta yo mogwe le yena a opela bjalo ka ola bjale
la bulega le yena a ba be ba be ba hlano ka Mokgadi le
Mokgadinyana bjale gwatla wa mafelelo a dira bjalo leyena lefsika
la bulega a feta bjale gwa tla Mokgadi le Mokgatsane lebona
bathoma go opela bare Ntswai Ntswai fetoga Ntswai ase
wa roga ke nna ntswai ntswai orugile ke Mokgadi ntswai ntswai
Mokgadi le Mokgatsane tswai tswai fetoga lefsika la re tuu

121

monyama wa ba tamela go swara. Ele gore le fsika kudu kudu le
rugile ke Mokgadi yale yo monyane a le opelela are ntswai ntswai
fetoga tswai tswai fetoga a se wa roga ke nna ntswai ntswai fetoga
la bulega yo monyane gwa sala yo mogolo Mokgadi bjale ke bo sego
go siisa ga a sana bona le tsela lefsika lela le lona lesa thibile
tsela bjale ga are ke isa mahlo kgakala a bona mollo o tuka mo
dithabeng a ya gona ge a fihla gona a hwetsa ntlo e kgotho

122

gomme a kokota are ke tse na ka kae, gomme a kwa lentsu le legolo
le re tsena ka godimo gomme Mokgadi a tsena ge a tsena a hwetsa
banna ba nbantsi gomme ba fo fa ba ya go dimo bare mosadi wa
rena ba mmeya ka mokamoreng bare o sa nona banna ba we e be
ele Matsimo. Matsimo ke gore Makgema kebatho ba go ja batho
bjale bjale ka ditau gosasa ba yo tsoma gomme monyane ya sala
e etela ngwanyana yo we yare go yena tshela tshela nthorwana
mpedi na nthollana tshela tshela ke go boyse ngwananyana a

123

tshela mabele ya re ga ke ji masepana a bo mmago nonyane yeo
leinala yo na e be ele Mokgorwane motiyatiya ngwana umetwa ke
pelwana gomma ngwananyana a tshela leotsa ya topa yare
tshela tshela nthorwana mpedi na nthollana a tshela gape leotsa
ya topa yare go yena mmamohla matsimo a tlilo go ja
wena ere ke go boole mari godira nonyane ya mmoola yare go yena
tseya meriri ya gago o e kgaogantshe o tseya o mong o o epele
ka mafuri gomme o mong ka ntlong o mong ka lapeng o mong ka

123 124

kgorong o mong kalesakeng/gommabjale o feditse nonyane yare go
yena e tlamo ba ya kamafuri ya re go yena khumulla pitsa ye ae
khurumulla gomma a hwetsa ngwana a khurumulla e ngwe a hwetsa
thari a khurumulla nngwe a hwetsa sethepena sa ngwana a khurumulla
e nngwe a hwetsa sedibelo sa makhura gomme nonyane yare go yena
tlola o tlotse lengwana o mmpopule ke tlogo botsa gomme ga Mokgadi
a feditse tloga a sepela ka tsela ya goya gageno b na ba we

125

ba be/ba saya go tsoma ba be ba baile go bitsa ba gabo bona gore
ba tle ba je ngwananyana yo gomme ngwananyana a tla ga a sepela
ka pata gomme ge a dutse a sepela a hlakana le sehlopha sa batho
batho bawe ba ba tswago bitswa ke Makgema a lea go dula le
ngwananyana yo gomme ge ba hlakana le ngwana nyana bare
mogatsa ntsimo so ngwananyana are mogatsa ntsimo ga bjale

126

leetse lere thimu ~~dira~~ dinkeng lebile le re thimo magetleng
ge ba sa dira bjalo le gokobu la tswela le fofa lare gwa gwa
ngwananyana ouwe wa/batho ba na a ba molesa a feta bona ba ya
morago yena o ya pele a sepela ka tsela a sepela ka
tshela matsimo o le a sepela a sepela a ba tametse go

127

fihla a lapile kudu kudu bare re yo lapologa ka nama gomme
ba fihla ba hwetsa beng ba gae ba sa ile go bitsa makgema a mang
bare re tlilo mokete beng ba gae le bona ka metsotswanyana yo
na yeo ba fihla yena yo e be go ele mogatsa ngwananyana yo ba
be ba reke tsimo a ya ka mo ntlong a seke a hwetsa selo a ya ka
mafuri a seke a hwetsa selo/a ya ka ntlong le ka kgorong
a seke a hwetsa selo a thoma go makala bjale banna ba le a tswago
go ba bitsa ba fela pelo ka gore a se ba ja selo bjale
ba thoma go rogana bare ga e ke ba re bileditse maaka te tlo
ja wena bjale le ena a thoma tshoga ge a sa bone Mokgadi
a kwa mo gohle a re aleka kgorong a bitsa are Mokgadi Mokgadi

Mokgadi a kwa lensu le re ka mafuri le re eyee are e tlamo gwa
setswele selo a ya ka mafuri a seke a hwetsa selo a bitsa

128

Mokgadi Mokgadi a kwa ka ntlong lentsu lere eyee are ke tllologo
bolaya gwa setswele selo a tsena kantlong a se hwetse selo are
Mokgadi Mokgadi lentsu lare ka lesakeng are yee a ya a se hwetse
selo bjale Makgema a ga bo a ya mmitsa are phakisa monna
ra bolaile ke tlala le gona re nyaka go sepela yo la ao tlabegile
ga a bone selo ka lesakeng mara ge a bitsa lentsu le a a raba
ge a le ka kgorong le arabe la ka ntlong e eya ka gae learabela
ka mafuri le tsimo la batho la dira bjalo go fihlela matsimo ale
ale bolaya. Go e go sa arabele selo go be go arabela miriri yela
nonyane yela la ya go mokota gomme yare go yena yare epela

129

miriri e meng ka mafuri ye meng ka tlong ye meng ka kgorong ye
meng ka lesakeng bjale mola le tsimo le bitsa ya arabela ngwana-
nyana yola ena ose petse seke o ya gagabo makgema ale a bolaya
lekgema lela are ore furile gomme ore bolisitse tlala a mo ja
a tsamaya a boela gagabo ona gomme ngwanyana a fihla gagabo

130

gomme bonnage le bo papage ba be/ba se sa gopola gore o sa phela
ka gore e be ele lebaka le letelele kudu gomme ge a tsena ka mo
gabo ga ba a ka ba mo tseba e be ele manthapama gomme a
hwetsa mmage a solagomme Mokgadi a dula fase a lotsha ba
moudulela ba modumela gomme a tshotshola ngwana bja le ba bona
ngwana a raloka a e ya mola go kokowage gomme kokowage a be
a sa motsebe gomme a ngatha bogobe ka leho gose nene a phara
ngwananyana gage ngwana mola a e swa a lla mmage ngwana yo a

131

bitsa Mokgadi/a taboga a phumula ngwana magobe are: Agee mma
o mphisetse ngwana mmage ya ba gona a thoma go motseba are yoo:
Ka fisa ngwanangwanaka gomme ka moka ya ba bona ba motseba ka
ga ba ya e ba lese go le legolo gwa bitswa ba buti ya ge le
bo sisi ya ge go tlo bona ngwana wa bo bona ge a phela ka gore
go be go sa gopole letee gore Mokgadi a ka ba a sa phela
gomme gosasa ba bolaua dikgomo dinku dipudi le di kgogo ba dira
mokete o mogolo batho ba tla go mmonaya gelela gona.

132.

132 Sewele le pitsi nageng.

Ngwananyana e mong o kile a botsa ba mmage maaka are ke ya lwala a tseya dithola tse pedi a lokela ka ganong a re dithamo tsa ka di rurugile ge batswa di ba ile masenong a sala a tsoga malaong a ntsha dithola dithamong gomme a sila aba a bolaya kgogo a e apeya ya butswa a hlatswa mogopo sola mo kako ale somele mentsho a mebedi a hlatswa sekotlelo a kgotholela nama yela ka gare gomme a tseya le gogwa le le talana a t rwala dijo tsela

132. 133

mosegare lelegogwa le la a yo mono keng./Mo nokeng go be gonab le bodiba bjo bo golo golo go ena lephoofolo ka mogare ga bodiba leina la yona bare ke pitsi gomme ngwananyana yo we a fihla mo bodibeng a rola dijo tsela moriting wa sehlare a thoma a opela kosa a e kopela are Sewele se gana banna sewele se gana banna se hlwa se kata le pitsi nageng ngwananyana yo o be a gana go tsewa are gake ~~make~~ monna ge a opela are sewela se gana banna se hlwa sekata le pitsi nageng gomme ge phoofolo e e kwa a opela

134

ya tswa ka mo hofibeng yare wawa wawa wawa ngwananyana a phurulla le gowa a e ya le la moroting a dula fase go mme a e fa dijo tsela ya dija ya boela ka bodibeng sewele a ya gae ge a fihla gae a tseya dithola tsela a lokela ganong a tseya dikobo a robala ge ba boya masemong bare o bjang ye na a fetola are ke gona ke fokolago a dira b alo ka matsa a mantsi go fihla ba mo lemoga ba rile ge ba mo lemoga gware monna yo mongwe a yo rema a mo

135

hwetsa modibeng a sa opela gomme a molalela/ge a molatse a bona phoofolo e e twa ka bodibeng a bona ge ngwananyana a e fa dijo a e lela le gogw gomme ge a fihla gae botsa batswadi gomme gosasa papage a loutsa selepe gomme are ke yo rema a dula bodibeng ge ngwananyana o tswela a fihla a dula namola a opela phoofolo ya tswa a e fa dijo eirile e sa ja papage a fihla a e rema ka selepe ya hwa a kga thupa a betha ngwananyana a ya le yena ge go sasa ba isa ngwananyana go hlagola yefela go na moo.

E be ele banenyana ba ile dithetlweng ba boputse bana ba ba bona. Bjale barile ba sa ja dithetlwa letsatsi la sogela. Bjale ba be ba lekgole le gae, lefsifsi le setse le thoma go swara ba be ba sa tsebe gore baka ya kae, ka gobane gae gona ba be ba ka se fihle. Ka baka la gobane e be e setse ele bosego ba go tsho sa. Le bana le bona ba lla ba nyaka bo mmabona. Ba nyaka go nyanya. Ba swerwe ke tlala ba sa tsebe gore ba tla ja eng.

Ba tloga ba sepela ba bona mollwana o tuka kgojana lebona. Ba ya go ona ele gore ba be ba na le mosimanyana wa go lekanah nabo. Ge ba fihla ba hwetsa e se batho ele makgema. Mosimane a Seke a tsena a dula ka ntle gola banenyana bale ba tsena ba dutse mollong. Bjale makgema a re dumelang basadi ba rena. A thenago ga se makgema ke ditau. Makgema a a be a re ge a yo tsoma a e tshatose ditau ge a boya a be makgema. Bjale ba re ge ba apeile pitsa a se na selo e swile ele e hwibidu banape ba eta ba sepela banenyana ba botsisa bana gore ba ba apeye ba ba je. Banenyana ba gana bare ba robotse ngwanyane o mongwa a ba fa ngwana wa umage. A re hlaba gana ka bana e re ba ba ja makgema a tseangwana yola ba mo lokela pitseng e swileng a butswa ba mo ja.

Go se se botse tsohle e le tse nyamisang. Ngwana wa batho a ya gae a sena ngwana. Tsatsi le lengwe makgema a ya le mosimane go tsoma. Ba theogela kwa/se^{fa} ba itshotosa ditau ba swara dinama ka pela. Mosimane a namela sehlare a bona ge ba itshotosa ditau. A fihla a botsa banenyana gore ga se makgema ke ditau. Banenyana ba thoma go tshogwa. Ba nyaka go ya gae. Ka tsatsi le lengwe makgema a ya le mosimane yola go tsoma. a hwetsa ba sa ntse ba itshotosa ditau. Ka le le laellago a se hlwa a ya nabo a sala mo gae banenyana ba gabo etsi makgema a sa ile go tsoma a sala a thoma go loga sesogo. Ya nka o a raloka bjale makgema ge a boa a re na o dirang. Sebara. Njale mosimane a re aowa sebara ke e tlosa medutu. A hlwa a loga sesogo sa gona sa ba sa ba se segolo. Sa re go fela a tsentsha makgema a le ka gare ga sona a le ka go fofa ka bona. Are gobona gore ba fihlile kgole a boya a ba tlisa mo ba dulago. Bjale are go bona are ke sa rwala basadi ba lena lebona ka ba kwesa.

Auwa a ba rwala a fofa ka bona a re ge a le kgole makgema a le
are boya sebara mosimane a dio fofa ka bona a ba fihla gae. Makgema
a re re sala mosimane morago ba ba boela gae.

Se seo sa mosela wa seiripa

139

BANENYANA .

E be ele banenyana ba e tuta bjale ge ba e ya ba be ba na
le b ana ba kgosi e be ele Masilo le Thokwane. Bjale ge ba sa
tuta pula ya na. Mosilo a bo banyana a ba nyosa banenyana kamoka.
A re ge a kukile Thokwane ngwanabo a re go fihla gare ga bodiba
a re ke a go lahla a mo lesa a sala ka nokeng bjale ba tloga
ba ya gae. Ge ba fihla gae ba ile ga ba botsisa gore Thokwane
o kae. Masilo are go mmage a re o ntsholele bogobe bo bogolo
lemafsi a mantsi le nama e kgolo. Mmage a dira bjalo ge a tloa
a laba go Thokwane ka nokeng. A fihla are O Hua! O Hua!
Thokwane nonkone magobe eso nonkone nama eso nonkone mafsi eso
Gomme thokwane a fetola are Masilo bore e tla o tsee thakga emo.
Masilo a hlwa a dumisa Thokwane dijo tsa bo. Goerile ka tsatsi
lelengwe masilo a tla le ngwanabo Thokwane erile ge a thoma go
modumisa dijo tsa bo ngwana yola a kwa ge ngwanabo Thokwane a
bolela ka meetseng a thoma go lla. Ge a lla Masilo are o lleleng
homola tsea nama se o je. Ngwana a e tsea bjale Masilo are o
tla botsa na? Ngwana are ka lentsu le lesese are auwa. Ngwana
are go fihla gae a re go kwa hlohlonyelwa ke mollo masilo
a bolela. A re ke bone Thokwane ka nokeng Masilo a modumisa dijo.
Bomme ba re gosasa ba tloga le kgosi ba ya ka nokeng ba tsea
lleri le letele ba ya nalo kwa nkeng. Ba le tsentsha ka
meetseng batsea ngwanenyana yola ka lona bamo isa ga kokwage ka
nnete. Kosasa Masilo a re ke a modumisa dijo tsela o be a modumisa
tsona a iwa go se na motho a boelela a kwa go sa rile tuu. A
se hlwe a boelela ka tsa si le lengwe a tlisa masilo le
Banenyana le Thokwane bare na motho yo le mo tseba na? Banenyana
bare re a mo tseba. Masilo o ile a re mohlang re yo tuta ge
pula e na ge a re nyosa yena a mo wetsa ka/keng Bjale are
go fihla mono gae a re o ile ga kokwage a thenago o be a le ke
nokeng. Bjale ba thoma botsiasa Masilo a re ka ke motsebe
Ka morago a ba a busa a re ke a motseba. Bjale ba butsisa
Thokwane bare motho yo o a motseba ma? Are ke a motseba.
Bjale batho bohle bare Masilo o swanetse ahlolelwa lehu,

140

ka gobane o dirile taba ya go se mo swanele ba botsisa Thokwane bare re direng ka ena a re swanetse go bolawa. Ka nnete ba ya ka taelo ya Thokwane gosasa ge le tsatsi le hlaba ba mo lesa a ja a re tuu. Gorile mosegare gola a thakgetse ba bitsa Thokwane ba mo fa lemao ba le dira manhla ba re gola le le bogale ba bitsa Masilo gore a tle a bolawe a tla a botamala ba re go ena ba re a tomole mahlo a tswela kgakala. Ebang Thokwane o swere lemao ga botse le bogale a re Masilo mahlo ka mabedi tsutsumetso ke gona a tla lahla le laeta tse. Masilo a hwa Thokwane a sala a e ketlile ge le naba la gagwe le hwile a sa tshwenywe ke selo.

Ke seo sa mosela wa seripa.

142.

Ngwanenyana.

E be le ngwanenyana le hatswadi ba gage ngwanenyana yo o be a le tee ka gae. Bjale a gana tsewa a re ke tla tsewa ke dipitsi nageng. Le gona a be a sa ye masemonga re ke a lwala. Ge batho ka moka ba tlogile ba ile masemong o tla sala a ya pea bogobe bja tini a tsee mafsi a tloge a lebe nageng ge a sa tla kgole o tla kwa ge a bitsa pitsi ka kosa are

"mma mongwangwadi wee e tla o je ke a tloga pitsi se tswa boditsane dinko go palega e tla tswela e tla tswela e tsikinya mosela ya fihla ya swara ngwanenyana letswele tsa ngwananyana awo maselela a bolela tsa go nkanya. Ge ba e tswa masemong ba tla hwetsa ngwanenyana a tselelana bare mo mohla o bjang a re ke sa lwala kudu. Gosasa ge ba ile masemong o tla sala a fola a sala a apeela pitsi a re go sola a tloge a tla mo a opela are ; mma mongwangwadi wee e tla o je ke a tloga pitse se tswa boditsane. E tla tswela ya mokgoro ya mebotse e tla tswela e kwabata e lebile ngwanenyana ua fihla ka go swara letswele ngwananyana a re ka matepe awo maselela ya re go ja ya kgora e tloga e leba mo e dulago. Ka tsatsi le lengwe ngwanenya a a re a sa opelela pitsi papage a mokwa. Gosasa ge ngwanenyana a thoma gore ke a opela are : Mma mongwangwadi wee e tla o je ke a tloga pitse se tswa boditsane a bona pitsi e sa tswela a thoma go lla a sa tsebe gore pitsiya gage e ile kae. Momohla a thenago papage a setse a e remile ka selepe e hwile. Bjale ngwanenyana ya ba molwetsi o mogolo ge ba mmoledisa a dio lla a re momohla ga ke ne lokaene ke sa lwala.

Papage are tsoga ga go bolwetsi mo. O tshaba go lema o re ke a lwala o thoma maka. Papage a ba botsa gore mosegare ga a lwale o sala a apeela pitsi ya naga magobe le mafsi a re go boa a tle a re gore a re ke a lwa. A dia mano a go sala a apeela pitsi ya gage go tloga tsatsing leo ngwanenyana a se hlwe a lwala a tsoga bolwetsing bja mainyakelo ke seo sa mosela wae seripa.

144.

Banenyana.

E be ele banenyana ba ile kgonyeng bale ge ba ile kgonyeng ba ba e ba na le ngwana wa mosate e le Mokgadi ngwanenyana yo o be a ile le mpyanyana ya bo. Ba thoma to topelele/ba fetsa ba re ge ba di kgobetse ba kgobokana mohlabeng bare are fisaneng re tla bona yo a nonnego ba thoma go kgitla mollo mogolo ba fisa ngwana wa mosate ba tsee marapo ba a fa mpyanyana ya bo ya a gana. Ba napa ba thoma go beeletsa dikgong tsa bona ba tloga. Ge ba le tseeleng ba kwa mpyanyana e thoma go opela e re: Sanana bo sananabo ba mmolaile sananabo ba mpha marapo sanananabo ka a gana sananabo banenyana ba re e kwang mpyanyana bare a re e bolaeng e tla fihla e botsa kgosi ra tla ra bolawa ba thomago e bolaya ba e silasila gore e se sa ba gona ge ba fihla pele ba bona mpyanyana yela e tsogile e opela ba e bolaya ba sepela sepela ge ba t.ena ae ba e kwa e opela bjale ba se tsebe gore ba tla

145.

tseang ba beya, ka gobane ba tsene gae bjale e mongwe le e mongwe a tseba gore ngwana wa mosate o bolailwe. Ge ba e kwa mpyanyana e opela are : sananabo sananabo ba molaile sananabo ba mpha marapo sananabo ka wa gana sananabo. Bjale kgosi ya kgobeketsa batho gore ba tle ba rere tsa ngwana wa gage gore o bolailwe bjang. Bjale kgosi ya bitsa banenyana ka moka ba ba tswang kgonyeng tsa tla dikgarebe kgorong. Ba ba botsisa tsa Mokgadi gore ba mo fisitse bjang ba e kgaletsa bare ga se ra mo fisa. Ba ba agela ntlo e kgolo ba ba bitsa banenyana bale kamoka ba ba tsentsha ka gare ga ntlo ba ba tswalelela ka ntlong ba sala ba e swa le bona ba hwela ka mola ntlong. Ba patela ngwana wakgosi ya ba mo fisitasego kwa kgonyeng. Le bona ga se ba boele ke selo ge ba bolailwe ngwana wa kgosi ka gobane le bona ba fisitse ba editse ngwana wa kgosi ge le ena a hwile lehu la mollo.

146

Banenyana

K34/83

E be ele banenyana ba ile dithetlweng ba boputse bana bjale letsatsi la ba sobelela ka nageng ba tloga bare tla gae. ba re ba sepela ba bona mollo o tuka ka dithokgweng ba ya gona. Ba hwetsa ele makgema. Makgema a be a apelle pitsa e sene selo ba be ba nyaka nama. Bjale makgema a ya banenyaneng ba tsama bare nke re bone nananana wa gago ngwanenyana are o robetse ba tsame ba rialo gwa ba gwa tla mafelelong ngwanenyana yo mongwe are tseang ngwana so ba hlwa ba gana ka bana nke le a ba ja. Makgema a tsea ngwana yola ba mo lokela ka pitseng ya go fisaa swa a butswa ba thoma go mo ja ngwanenyana yola a sala a hluisa ge ba bangwe ba swere bana yena wa gage a llwe ke Makgema. Bjale banenyana ba le ba re ngwanenyana wa se tlaela motho a ka re ge batho ba gana ka bana yena a itira mogale bjale ka tsatsi le lengwe makgema a sa ile tsoma. Mosegare gwa tswela nonyane ye botse ya fihla mo banenyana ba leng gona ya re le nyaka go ya gae na? / Banenyana ba re re nyaka go ya gae. E tsi makgema a saile go tsoma nonyane ya napa ya ba tsentsha ka diphegong tsa yona sille e lebile gae ya fihlamotseng o mongwe ya kotama ga botse ya rola ngwanenyana le ngwanabo ya tloga ya kotana motseng o mongwe ba e thabela. Ya fihla motseng o mongwe wo ngwana ka gona a llwego ke magema ya fihlaya kotana kgorong mmage ngwanenyana a e tshela ka molora a re awo nonyane ye e reng ka gae. Nonyane se ka ba ya lahla ngwanenyana wa ka gona ka gae. Ka gobane ba be ba e tshetse ka molora gola e be e tlišitse ngwanenyana yena ya re go la e le gare ga naga ya lesa ngwanenyana a tloga godimo a ratha fase a hwa. Bjale nonyane yela ya tloga ya ya mo e tswang ya fihla ya isa banenyana bale ga gabo bona. Bo mmage banenyana ba le ba thaba kudu go ba bona bana ba bona ba tlile gae. Le nonyana tla ya go ba rwala ba e thabela kudu ke seo sanosela seripa.

147

148

Ngwanenyana.

E be ele ngwanenyana le bo mmage bjale ngwanenyana yo o be a leta mabele kwa masemong. Gomme ge ngwana yo a leta o be a tle a tloge le magobe ge a e tla masemong. Bjale mo masemong go be go na le selwana se se nyenyane sa makgwakwana.

Selwana seo se be se jela ngwanenyana yo. Leina la gage elego Kekana. E nape e tswela ere Kekana nkitiele nkitiele phoka ke fete Kekana a dirc seo a se botsago ke selwana seo sa makhwekwe. Se nape se fete se yo ja le Kekana. Se hlwe se mo jela ka mehla. Ngwanenyana a ba a ota ya sala e re ke lenthi. Bjale ge a e ya gae batswadi gagwe ba re go yena ba re o reng o gwametse o tshwenywa ke eng kwa masemong, ge o leta. Ngwanenyana a re ke tshwenywa ke selwana sa makhwekhwe se re ke se tlosetse phoka se tle go nna gore se tle se je le nna. Se a mphaketsa. Ga ke khore le ga tee ka gobane e je le nna.

149

Ka tsatsi le lengwe a tla le papage papage a iphahla ka mabjaneng a swere selepe sa bogale selwana sela sa thoma go re Kekana nkitiele nkitiele phoka ke fete. Kekana are nnako. Sa re Kekana nkitiele kitiele phoka ke fete ngwanenyana a re nnako. Selwana sola sa swahla phoka yela sa ya dijong sa re mo ngwanenyaneng sa re etsi o tso botsa bo mmago o tla loka ke tla go swara. O gana ge ke re ntlosetse phoka ke fete. Wa re ntlosetse erile e sa ja papagwe Kekana a tswela ka selepe a e re tseketlo tsebjana ye ngwe ya kgonoga ya tloga e kitima ya re ge ele pele ya re ntsho ka papage Kekana na? E bang ke re go Kekana kere nkitiele kitiele phoka ke fete a gane. O bo a bone papage o tla loka ke tla mo swara tsatsi le lengwe. Ya tloga ya ya ditshwenyeng ya re nke re boneng ditsebe tsa lena nngwe ya re tsebjana ya ka e le ye ye nngwe le yona e le ye e le ye gwa dira selwana sa ma khwekhwana sa re tsebyana ya ka se ya re e sa re nngwe se ya bobedi ya phara ke seo sa mosela wa seripa.

150.

Mmutla.

E be ele mmutla o be o sepela bjale wa bona tlooc e tee ya e topa ya eja ya sepela sepela pejana ya b natse pedi ya dija go fihlela o bona tse dintsi wa dija wa re o sa dija wa swarwa ke lethala. Wa isa maotwana godimo wa itira e ke o hwile. O se o gwe. Monye tase tshemo ge a e tla le ngwanenyana wa gage ba hwetsa mmutla morwa masekana a isitse maotwana godimo e ke o hwile monna a re go ngwanenyana a re tsee nama ye o e rwale ka seroto o e ise ka gae o re go fihla o e apee o e tshela letswai re tla tla re ija thapama.

Ngwanenyana a o rwala a re ge a fihla tseleng mmutla a tsega
 are na o nkisa kae. Ngwanenyana a re ke go isa gae mmutla a o
 yo ntirang kwa gae. Ngwanenyana are ke yo go oapea ka go tshaba
 letswai. Mmutla a re makgolo ga a rialo a re o apee bogobe gomme
 nna o nkelele legogo ka mafuri ke robale ka gobane ke moeng.
 Bjale ngwanenyana a dira bjalo a pea bogobe a tsea legogo a le
 phamla mmutla gore a robale godimo ga lona. Erile a sa lebetse
 mmutla a tswa ka dikobong a tsentsha kgapana ka dikobong yena a
 tshaba a itulela seolwaneng bjale ngwanenyana o holofetse gore
 motho yola ke moeng le go mohlola ga a sa mo hlola ge a fihla
 papage a fihla thapama a re tlisa nama ngwanenyana a re ga se
 nama ke makgolo. Bjale ba re o kae a re o ka mafuri o robetse
 nthenago go robetse sekgorwana mmutla ke kgale o tshabile o itu-
 letse seolwaneng o itshegele o se ne taba. Ge papage a re ke
 yo bona moeng yola a tloge a swere patla ka gobane yena o a tseba
 gobane ke nama a leka go betha patla a kwa go lla dikgorwana.
 A tlala pelo kudu ge a sa hwetse nama a be a ithepile gore o
 tlo ja nama. Befeletse ngwanenyana yola kudu a ba a tsea
 seroba a mnetha kudu ka gobane a tletse ke pelo kuku kuku
 ke sona sa mosela wa seripa.

152.

Ngwanenyana le mmage.

E be ele ngwanenyana lemmage ba dula ka ntlong e kgolo e
 botse bjale mmage ngwanenyana a re ke a thotha ngwanenyana a re
 nna nka se tlogela /ntlo ye e botse. Ngwanenyana a sala. Mmage
 a mo tlietse magobe. Ngwanaka tselane ngwanaka tselane tsea
 bogobe o je ngwanenyana a bula a ba mo nea bogobe a ja gosasa
 makgema a tsoga a e tla a bolela ka lentso le legolo. Ngwanenyane
 are lentso lamma ga le bjalo. A seke a pula a boela morago. (E
 ba fihla gae makgema a le a fisa tshipi ya re ge ele ya khwibidu
 ba e metsa gomme ba thoma go bolela ka lentso le sese. Ba kgona
 go ekisa mmage ba kokota a bula a hwetsa ele makgema ba morwala
 ka saka ba ya nae bjalgeng ke ba fihla bjalgeng ba lesa sakana
 yola ntle. Batho ba bona motho a tse a e thokgonya ka gare ga
 saka ba montsa ba mo fihla e bile bjalwa bo be bo nwea ka gabo.
 Ba tsea dinose ba di lokela sakeng ya lekgema. Lekgema ge le
 tloga mo/bjalgeng la rwala saka la ya nayo ga bo lona la bona n
 nke ngwanenyana o sa le ka mogare saka.

153

Ge a fihla gae a re go dula ka moraleng a roma ngwana a re sepela yo tsea nama ka ntlong ngwana a boya ale bjale pap ge a re go mosadi a re nke go ye wena ka bogolo mosadi a re awo nna ga re bone nama ya gago. Monna a re ge nka tla nayo fe le ka se sebe le gana go rongwa. Monna a tloga a lebile ka ntlong ge a fihla ka ntlong dinose tsa ka sakeng ya age tsa mo loma gampe a kitima a gopotse sedibeng a fihla a iphosa ka matageng a pitikama a napa a hwa. Bjale tsatsi le lengwe banenyana bab tloga ba re re yo jamanapa ba fihla ba epa monna yola wa lekgema a hwileng gona ba ja manaba a leng kgafsi le mo a hwetseng ka gona. Ba re ba sa ja ngwanenyana yo mongwe seatla sa gagwe sa sobelela ka matageng bare re a montsha a pala a ba a hwela ka matageng ke sona sa mosela wa seripa.

~~153~~

154

Masilo le Masilwane.

be ele basimane ba ba bedi ele Masilo le Masilwane. Ba tloga gae ba re re yo tsoma. Ba tsea pitsa ya go yo apea kwa sokeng. Bjale ge ba fihlile kwa sokeng Masilwane a bolaya phoofolo a re go e bolaya a re go Masilo a re o sale o apeile nama ye ke sa yo tsoma le gape. Masilo a re ke tla e apea. Masilo orile gobona gore Masilwane o sepetse a sala a kgetha nama tsa makhura a sadisa tsa mekgwamelwana. Masilwane ge a boa kwa go tsoneng a re masilo dinama di kae. Masilo are ke tseo ka pitseng Ge Masilwane a re ke hlola ka pitseng a hwetsa go se na dinama Masilo a di lle. A mmotsisa masilo a re ga ke tsebe motho yo a llogo dinama ma ra ele yena. Masilwane a molesa ka tsatsi le lengw Masilo a yo tsoma gwa sala go apeile Masilwane dinama. Gola Masilo a sa ile go tsoma go rile Mosegare gola letsatsi le fisa Masilwane a tlogela pitsa a ya ka nokeng a fihla itlotsa ka maraga. A sadisa mahlo fela mo gohle e be ele maraga. A re go fihla gae mo ba dulago a itlotsa ka melora a tloga a yo nyaka thupa ya moretlwa e telele ya go letla. A hlobola gempyana ya gage a sala ka se tsiba a tloga a ya sokeng a hwetsa masilo a sa dutse sebataneng a fihla Masilwane ka Moretlwa a mmetha ka meretlwa wola o be a o tswere Masilo a lla a re Masilwane motho a mpolaya a sa tsebe gore o betlwa ke ngwanabo. Masilwane a mo tentela ka moretlwa Masilo a ba sala a nurugile.

155

Masilwane a tloga a ya gae a yo laetsa pitsa ya dinama.
 Thapama ge Masilo a fihla a re Masilwane othwile a
 mpolaya oreng o sa tlo nthusa o bona selo se mpolaya. Masilwane
 are na ke go k ele na ke bo ke le gae. Nka ka kwa motho
 a lla ale kwa sokeng. hee ngwaneso selo se go bolaile bjale
 Masilwana a thoba Masilo. Masilo o be a sa t ebe ore o bethilwe
 ke Masilwane bare re swanetse go ya gae re hluile. Bjale ba re
 ge ba le t eleng Masilo a rema selitso a thoma a re ke mo tima
 tima namana tsa makhura Ka mo tima tima namana tsa makhura.

156

Masilwane a re selo seo sa gago se kgona go lla. Masilwane are
 nke ke e kwe ge e kgona go lla. Masilwane a thoma le yena
 a re ka mo tsena tsena ka ntlhaya moretlwa kamotsens tsena kantlha
 ya moretlwa. Masilo are Masilo a re Masilwana ke bethilwe ke
 wena? Masilwane a re ke nna wena o be o reng o ija dinama
 tsa makhura o ntima. Masilo a re ke betha masilwane a bang
 setse ba batametse gae. Bjale a re ge a re ke a mmetha masilwane
 a thsabele ka gae. Bare o mmethelang masilo are o mpethile
 ka moretlwa. Ba botsisa Masilwane Masilwane a re re ile re le
 sokeng Masilo a re ge re fihla ka kwa, ka re o sale o apeile
 dinama ke sa yo tsoma bjale a sala a apeile a re go ba di butswa
 a kgetha nama tsa makhura a ntshaisetsa sa marapo. Bjale ge
 ke mmotsisa a re ga ke tsebe. Bjale nna tsa tsatsa le lengwe
 ge go setse nna gae ka tloga ka ya ka nokeng ka fihla ka tlotsa
 ka moraga ka hlobola gempe ka sala ka setsiba ka kga thupa ka
 hwetsa Masilo a dutse fase ka mmetha ka bobale yena be a

157

ntimile dinama tsa makhura bjale mohleng re sepela masilo are
 mo ts leng a rema selitso ka thomaka re ka mo tsena tsena kantlha
 ya moratlwa. Ka mo tsena tsena ka ntlha ya moretlwa.
 Yena a re ga bolela a re ka mo time time dinamana tsa makhura
 ka mo timatima namana tsa makhura bjale yena a re ke a mpetha.
 Ke seo sa moseja wa seripa.

Kgosi le banenyana.

Ebe ele kgosi bjale kgosi ye e be e se na mosadi.
 "osadi gage a hwile go setse banenyana ba ba botse. Bjale kgosi
 e gana ge ba tsewa e re ke tla sala ke apeela ke mang. Le gona
 a na ke kariki le dimeila tse nne tsa go kgwahla a di dula
 ka setaleng. Bjale tsatsa le lengwe gwa tla lesogana le tlile

158

go kgosi le re le nyaka ngwana wa gage wa pele. Kgosi ya re
 sepela o fihla o bulele dimeila. Le sogana la tloga la ya kaa
 sakeng ge le fihla ka sakeng dimeila tsela tsa rathantsha
 lesogana le la la tsa mo ntsha maratha gosasa gwa tswela le le-
 ngwe yena o re go fihla a ya go kgosi ya re ke nyaka go tsea ngwa-
 na wa gago wa pele. Kgosi ya dunela. Bjale yo mongwe a tswela
 a re ke nyaka wa bobedi legana e be ele le lebotse
 le ngwanenyana e be ele o mobotse kudu. Bjale ngw nyana a re
 pelege lesogana le e ya go papage a mo fa sehlare a seja. Orile
 ge a e ya go kgosi kgosi ya re e ya ka sakeng o bulela
 dimeila bjale lesogana la tloga la ya sakeng ge le fihla dimeila
 tsa tswa tsa seke tsa molaya. Kgosi ya kgotsa ge a bona lesogana
 le boya. A re sepela tshemong ya dinawa o e bune o be o roke
 disaka tshemo ya gona e be e le ye kgolo kudu ya gona
 bjale ngwanenyana a re o re go fihla tshemong o namela sehlare
 o letse molodi, lesogana la fihla tshemong la dira bjalo ka

159

ge ngwanenyana a molae ditse ka gona a letsa molodi gomme gwa
 dinonyane ka moka tsa legodimo tsa tla dingwe di buna dingwe di
 pola, dingwe di roka disaka. Gosasa kgosi ya re nke ke yo bona
 ka mo lesogana le somilego ka gona. A hwetsa tshemo e
 fedile a makala kudu ka gobane tshemo yela e be ele ye kgolo
 kudu motho o be a ka se e fetse tse ka letsatsi. Kgosi ya mo see
 bjale kgosi ya sala e le tee. Leso ana la se robala sepela letsatsi
 le la. Ba sepela bohle le ngwanenyana bjale ge ba le motseleng
 lesogana la re sala mo ke e tla ke tla boa ya ba ge a etse ruri
 ngwanenyana a lahlelega a ele gore lesogana le le be le swere
 sethunya bjale kgosi e be e rometse masole gore a bolaye
 lesogana yona e be e tla bjale lesogana la thuntsha kgosi bjale
 masole ale a boela gae. Ngwanenyana a tloga a sepela
 a hwetsa diba sa meetse mo sedibeng go be go na le sehlare
 a se namela a hlwa mo/sehlareng matsatssi a mararo. Bjale
 ge a le mo godimo go sehlare o be a bonala ga re ga meetse.
 Bjale mo motseng gona le basadi ba ba bedi le mokgalabje mokgalabje
 a rona mosadi o mongwe gore a mo kgelele meetse. Mosadi a
 re go fihla ka nokeng ge a kgelela a/belele^{le} ka meetseng
 a bona e ke ke yen a itse ele ngwanenyana ba sa mone are go
 impone ka meetseng a re ke o mo bot e a lahla tini a re nna sepuka
 nka kgelela mokgalabje wa masoso meetse e tla be e se nna.

160

Mokgalabje towe o a spona a bona nka nka go kgelela meetse nna motho wa go popega kaka. Gosasa mokgalabje a roma yo mongwe le yena a boya le kokoko e se na meetse a re ke bopegile nka se nkgele mokgalabje wa masoso meetse. O a ithata mokgalabje ba a itlela nokeng. Le yena a bona ele o mo botse, ge a lebelela ka meetseng a sena ditedu, mara ge a di swara di le gona, a belaela, gosasa a bona sona sela se modirageletsego tsatsi le la a lebelela/godimo a bona ngwanenyana a re go yena o tlele neng mo ngwanenyana a re kgale. Ngwanenyana a theoga a kgelela mokgalabje meetse a e ta a moanegela ka mo a fihlilego mono ka gona a ya le mokgalabje a mo a dulago. Ngwanenyana dula le mokgalabje a iphsina a sala a nonne. Bj le ngwanenyana o be a ruile kgogo tse pedi, ka tsatsi le lengwe ngwanenyana a dira monyanya o mogolo a bitsa batho ka moka ba tla le mogatsa ngwanenyana a tla le yena yola wa go mo tlogela sokeng. Bjale dikgogo tsa tsena ka ntlong ba di koba tsa boelela e tshadi ya thoma ya re kokokoko nkane ebile o tlele monyanyeng a se wenawa go tlogena sokeng o be o re ke tla lahlege. Lesogana la lewana ke dihlong ge di kgogo di mmolela bobo bjo bo dirilego a ba a tloga a ya ka m ngwanenyana a dulago a fihla a kgopela tshwarelo dikokolo tsa gana tsa re o be o sa mone ge o lahla/batho nageng, a le tee. Momohla nkane o tlele monyanyeng wa gage. Erile ge e/tse e le kgale ba kgona ba dumela a mo tsea a sepela nae ya ba mosela wa seripa.

Kgogo(ya) le phukub e.

E be ele kgogo le phukubye bjale di dula felo go tee. Phukubje e be e utswa ka tsatsi le lengwe phukubje ya ya lebenkeleng ya fihla ya utswa borokgo le gempe, le baki, le dieta lemongwatse, le rotwane ya tswela e di apere. Kgogo ya re na dile tse dibotse tse o di tsere kae morwa a re ke di tsere lebenkeleng kgogo ya re le nns nke jo yo ntseela phukubje ya ya ya boya natso ya di fa kgogo. Ge kgogo e re ke a para mongwatse ya felela ka gare gempe leborokgo tsona ga ke sa bolela kgogo ya di beaya se sa diapara ga fihlela ge go tswa phiri ke ge e fihla ya re mpheng tsona ba mo fa tsona phukubye ya re e

tla ke go bofe tai phiri ya ya phukubje a kgama phiri a tsea les to le lengwe a le bofelela/thateng phiri ya re go phukubje yare o a nkgama na? Phukubje ya re ke go bofa tai ga o tsebe

go bofa tai. Ya kgamega ya re mpofolleng phukubje le kgogo
 tsa gana phiri ya re ge nka kgaola fa le tsebe ke tla le
 kwametsa, ka moka ga lena. Phukubje ya re go kgogo a re
 mmofolle. Kgogo yona ya dulaka maotong phukubje ka hlogong
 phiri ya re ge e kwa bohloko ya raga kgogo lefegwana kgogo ya
 wela kgole. Kgogo ya nama ya lla. Ge e sa lla gwa tswela
 mokoko wa tla wa bitsa kgogo e tshadi tsa sepela. Phiri ya
 sala le phukubje. Phiri ya phonyokga ya re ke bolaya phukubje
 bjale phukubje ya re a re ye re yo ja dikgogo phiri ya gana
 ya re ke nyaka dinku. Bjale ba bona motse o na le dinku tse
 dintsi ba ya gona. Bjale mo tseleng gwa tswela mmutla are
 sa ke tseneng senkaneng mmutla a tsena ba tama ba tsere dikgang
 le yena sa fihla motseng wa dinku. Phukubje le mmutla ba
 164 dula kgakala bjale bare go phiri ba re sepela o ye ka sakeng/o
 fihle o je dinku. Geo fihla ka sakeng o epe molete gore o taene
 ka gona gola mngwe wa dinku a e tla. Bjale bo mmutla ba bitsa
 mong dinku a tla a tswere patla a betha phiri ka patla. A e
 betha dikgopo tse ka patla. Bjale ba tloga ba ya gae. Bo
 mmutla le phukubje ba tsama ba kwera bare na ba go bethile phiri.
 Nna ba re robile dikgopo gare sa kgona le go sepela. Go dira
 phukubje le mmutla. Mara go be go bethilwe phiri fela. Ba
 napa ba tloga ba ya gae. Ba tsama ba se ga phiri. Ka tsatsi
 le lengwe ba tloga mmutla le phukubje ba leba sethubeng ba fihla
 ba se tloa ka bolepu mo gohle. Gwa sala go rile sehle bolepu
 Bjale bosego bho bongwe ba tloga le phiri gonme ba re
 go fihla mo sethubeng ba re go phiri ba re motho yola wa go go
 betha so phiri ya re ke tla molaya ya momohla ga a ntshebe
 motho yo bo mmutla ba dula kgakala bare mmethe a thoma a mmetha
 165 ka feise ba re mmethe ka ye ngwe a mmetha ge a ntse a mmetha
 a swarwa ke bolepu bjale phiri yona e be e sa tsebe gore e
 swerwe ke bolepu. Yona e be e re ke motho yola wa go mmetha
 monlang wola ge a ija dinku bo mmutla bare mothule ka
 hlogo a mothula bare marage ka maoto a moraga. Bjale ge a ntse
 a moraga bjale o be a swarwa ke bolepu ditho ka moka tsa mo swarwa.
 Bjale phiri yahlakana hlogo ya re e tlang le nthuseng ba mosega
 bare mmethe orile ke gona a re nthuseng hle ba tsea mafaika
 bare re betha motho wa go betha phiri fela ba betha phiri.

Bjale phiri ya re na le a mpetha na? bare aowa ga re go bethe re a go thusa. Ba mmetha ka mafsika a mantsi phiri ya hwa. Bjale mmutla le phukubje ba tloga ba ya mo ba dulago ba re momo-hla re tla ephsina ge re bolaile phiri ke sona sa mosela wa seripa.

166

Kgosi le basadi.

E be ele kgosi e na le basadi ba bantsi bjale ka tsatsi le lengwe kgosi ya re e apeile nama mosadi yo mongwe wa gage a e utswa. Bjale ge a ba botsisa ba e kgaletsa bare ga se rena. Bjale tsatsi le lngwe a ba biletsa sedibeng a fihla a hloma lehlaka sedibeng sa meetse a matala sa go sobetsa. A re e mongwe le e mongwe a gare lehlakana le gomme a theogela ka koa ga^{se}g/diba Ba namela lehlaka le la ka o tee ka o tee gomme ge go fihla ya a utswitsego nama lehlakana le la la dio tekateka a seso a fihla. Bjale ge a le namela la mo wetsa ka sedibeng. Bjale bana ba gage ba bopulana ba ya ga manegabo bonaba tloga etsi ngwanenyana o boputse ngwana yo monyenyanana bjale ge ba le mo tseleng ngwanenyana a hlohlola ngwana a kga magu. Bjale ge ngwananyana a le godima kwa lentsu le re o kge kudu ka fase re ba bedi ge a re ke a lebelela a bona phoofolo ya mosela. Ge ba le mo tseleng ngwanenyana a bona phoofolo e sa mo setse nthago bjale phoofolo ye e be e le mosela pye. Moselapye a re mo tseleng a re mo go ngwanenyana a re nke o nkadime dithetho ke re ntshwana swanetse ngwanenyana a mofa a boelela a re nke o nkadime thari a mo nea. A re ke nke o nkadime ngwana a mo nea ngwanenyana a mofa a sala a sena selo mmelehang. Bjale moselapye a re tsea mosela waka ngwanenyana a gana. Bjale ge tla tloga bafihla gae ngwanenyana a re moselapye mphe ngwana. Mosela mpye a re fotseke na bare nka se go nee yena na? Ba sepela ba re ge ba le kgojana ngwanenyana a thome a re molapye mphe ngwaneso moselapye are fotseke na ba re nka se go fe ngwaneno bare ga re tsebe gore ke ngwana nka o mogale ge ba tsena ka mojako ngwanenyana a re moselapye mphe ngwaneso. Ke kgale o moswere moselapye a no hwela natso ge ngwana batho a nyaka ngwanabo. Ngwanenyana e la a dula ka ntle gwa thabelwa moselapye gwa leswa motho wa pala. Ba be ba sa tsebe gore selo se ke moselapye ngwana batho a tloga a ya masemong a yo leta dinonyana a thoma a re swee dinonyana swee Mokgadi are a tseba ke eja tloo a ntse swee dinonyane swee.

167

168

A dio hlwa a dia bjale ka tsatsi le lengwe mokekolo ya mongwe
a mo kwa a fihla a botsa ba gae etsi moselapye yena o nnetse
go fetsa magobe gae. Le go khora a sa khore. Aowa ngwanenyana
yola ba tla nae ka gae ya ba gona a ba botsa ka mo ba sepetseng
ka gona. Bjale moselapye a re na go reng le boile ka pela
momohla gago na dinonyana na? Ngwanenyana a homola. Bjale
bosego ge ba robetse gobane ba be ba tlogetse mafsi ka moraleng
bjale mafsi ka mosela motho a betha moselapye ka patla, ka
gobane e be e le yena yo a kgopholago mafsi bare go mmetha a tsikiny:
189 a mosela a re jo ba ntshisa bjang e re ba betha nna. A boelela
ba mmetha a tsikinya mosela are joba ntshisa bjang e re ba a
betha nna. Gosas= ba tsoga ba botsisa yo a nwilego mafsi feela
gwa seke gwa ba le yo are ke a nwela. Bjale batho ka moka ba
tsoga ba kgoboketswa ba ba epela molete o mogolo ba gotsa mollo
ba tsentsha mafsi ka gare. Ba re batho ka moka ba fofe molete
yo. Gwa sala moselapye bare o tshele agana a are ke ngwana w
wa ka mosate ga ke tshele. Ba mo gapeletsa a ba a tshela orile
ge a re ke a tshela a gopola mafsi a wela ka gare ga mafsi a go
bela. O rile go kwa mafsi a mofisa a napa a re tsa bogosing tsona
ke lle le ge nka swa. A phetokya ga ntshi mafsi le ona a mofisa
a ba a hwa. Ba mo epela ka mo lebitleng. Gwa mela maphotse
bjale ba kgola ge ba a apea ba kwa selo sere o be o mpusetse
ba le ke sona sa mabela wa seripa.

190

Mosimane.

E be ele mosimanyana yo mongwe leina la gage e be ele So-
losotsana. Bjale mosimane yo o be a sa ithuta go disa. A seso
a tseba gore eng ke eng. Ka tsatsi le lengwe a re a disitse a
bona phoofolo e hwile a e tlogela ge a fihla gae a reke bone
phoofolo bjale bare na e kae? A re ke e tlogetse bare go yena
ba re ge o hwetsa phoofolo e bjale o e khupetse ka masasa. Ka
tsatsi le lengwe mosimanyana a bona tantang e hwile a re etsi
barile ge ke hwetsa phoofolo e hwile ke e khupetse ka masasa
a tsea tantang a mo khupetsa ka masasa a mantsi. A e tlogela
a yo bitsa banna/gae. Gomme banna batla le melatsa, le dithipa
ka gobane ba biletswa phooflo. Ge ba sa le kgole ba dio bitsa
ke mokgopo wa masasa. Ba re go Solosotsana ba re e kae? Are
e gona e tlang le bonal Ge ba fihla ba pakolla masasa
ba hwetsa selwana se senyenyane ka gare ga molete bare ke yona
nama ya gago yona ye. A re yona ye. Ba mmetha ba re setlaela

se ge o bona selo se se bjale o se kgokelele lesotong la setsiba
mosimanyana a re ke le kwele. Go sasa mosimane a re go bolaya

K34/83

phuti a re ba rile go nna ba re ke re go bolaya selo ke se kgo-
kelele mosotong a setsiba a napa a e kgokelele masotong a setsiba
a bona setsiba se kgaoga a re se reng se kgaoga ba rile ke kgo-
kelele go sona. A tloga a ya gae ya tsama e gagapa ga mo fase
e a mosita banna ba bona ka ge lerole le tupa ge a sa tla kgole.
Ge a fihla gae a fihla setse a lapile le gona phoofolo yela e
mositele. Ge ba fihla banna b motse ba be ba le mo kgorong
ba re go yena e fe monna yo mongwe gona fa mo a mo nea. Bare
wena o ka se e bone ka gobane ga o kwe se motho a go botsago
sona. Ka tsatsi le lengwe la maru mosimanyana a seke a ya go
disa. A hlwa a kgesa mmage morogo. Ge ntse a e kga morago a
bolaya mmutla o e tswa morogong ka tshemong a o bea ka sakaneng

172

ya morogo bjale banna ba kwa mosimane o bolaille mmutla ba
mo tseela ona ba re re tla o ja thapama ba hlwa ba o apeile
mosegare barile ge ba sa tlogile mosimane a bolaya mpya a ba a
peela yona a e bea ka potwaneng ya bona a ntsha nama ya mmutla
a e isa gae a fihla a seba ka yona. Ge banna ba fihla thapama
ba hwetsa nama e setse e butswitse ga botse, ba thoma ba tsea
magobe ba tlile kgobokana kgorong. Ba seba ka nama ya mmutla.
Bona ba bona nka e sale nama ya mmutla ga ba tsebe gore ke
nama ya mpya bjale ba thoma go ja ba seba ka nama ya mpya.
Gosasa mosimane a re le iphsinne ka nama. Banna ba re etse ga
e o ekwe renare ejele. Mosimanyana re le lle nama ya mpya. Ka
gobane nna ile ka re mosegare ka tsea nama ya mmutla lena ka le
apeela mpya bjale banna ba thoma go galefa ba nyaka go bolaya
mosimanyana bjale ka gore ba lle ba lle ga go sa thusa selo.
Be ya ba ge e ele go phologa ga mosimanyana ka tsatsi leo.
Ya ba sa mosela wa seripa.

173

Banenyana.

E be ele banenyana ba e tuta bjale banenyana ba ba be ba
swere bana ba bona bjale ba kitimela pele ba fihla ba fihla
bana ba bona. Bjale ngwanenyana yo mongwe o be a saletse nthago
ge a fihla a hwetsa bale ba se e bana ba re go yena ba re
lahlela ngwana wa gago ka mo meetseng ba rena ba ka mo meetseng.
Ngwanenyana a mo fosetsa. Ge ba fetsa go tuta ba ya go tsea
bana ba bona yola yena o foseditse wa gage ka meetseng a thoma
go lla.

A re ba mo nyakise ba gana ba mo tlogela ba ya gae. Ngwana batho a sala a nyaka ka meetseng a le tee a re go tsena a be a tswa a re a sa nyaka ka mo mee:tseng a tshwe selo sa bothata a thenago e be ele mokekolo yo mmongwe wa go tswa diso. Mokekolo yo mongwe wa go tswa diso. Mokekolo yoo a re mo ngwanenyaneng a re nke o ntatswe ngwanaka. Ke tla go fa ngwana wa gago. Bjale ngwanenyana a thoma go latswa mokekolo yola. Bjale mokekolo a mo itsa mo a dulago a fihla a fo dula nae.

174

Go rile ka morago go sebakanyana ngwanenyana a re ke nyaka goga gae bjale mokekolo o be a seso a mmontsha ngwana. Go rile ka tsatsi le lengwe a mmontsha bana ba bantsi ba ba sima-nyama le ba banenyana ba ba botsana le dikobo tsa bona. Le dithari tsa bana. Nto e ngwe le engwe ya ngwana e be ele gona Bjale ba mo fa ngwana wa ngwanenyana le dibojana tsa gage le thari le mengwatsana. Ngwanenyana a tloga a ya gae a na le lethabo le legolo ge a hweditse ngwana o mo botsana a fihla gae e setse e le bosego a gorogela ka ntlong ge a tsena ga se ba mmone ba ka gae. Bjale mmage o roma ngwana ka ntlong gore o yo thumakga lebone ge a fihla ka tlong a re ke kgwarenya go t time go be go tima ngwanenyana yo wa ba gwa tla mmage. Le yena a re ke a kgwerena lebone le time. Ka morago letlhokwa la wela dimo ga setla sa ngwana a lla. Ba kgona ba thumakga le bone gabotse ba hwetsa ele ngwana wa bona ya ba thabo e kgolo. Ya ba gona a ba botsa ka mo a sepetsego ka gona ke sona sa mosela wa seripa.

Ka tsatsi le lengwemokgekolo le ngwanenyana ba rile ge ba lema ba bona phoofolo ya tsena ka moleteng ka tsatsi le lengwe rile e sa ile go tsoma mokgekolo le ngwanenyana ba fihla ba tsena ka moleteng. Ngwanenyana yena a dula ka ntle mokgekolo a fihla a hwetsa matsae ka moleteng a a tsea a sadisa a mang...e ngwanenyana a kwa phoofolo e e tla. Ngwanenyana a thoma go opela a re Mma we Mma we, Mma e tswa moleteng le tla kalala le e tla. Le tlakalala e e tla. Mmage a ba a tswa ba sepela ba fihla gae. Gosasa ba ya gape ba fihla. Mokgekolo a tsena ka gare ngwanenyana a sala kante mokgekolo a fihla gare ga molete a fihla a tsea matsae letlakalala la fihla ngwanenyana a/go opela are Mma we, Mma we, Mma e tswa moleteng letlakalala le etla, letlakalala e e tla. Mokgekolo a tswa ba sepela ka tsatsi le lengwe barile ba sa fihla mokgekolo a tsena ka moleteng. Letlakalala la fihla ngwanenyana a re ke a opela mmage a seke a mokwa. Mokgekolo yena o be a sa le ka gare ga molete a sa tsea matsae ngwanenyana a tshaba letlakalala la fihla la tsena ka moleteng la hwetsa mokgekolo la fihlala mmolaya ngwanenyana a ya gae mokgekolo yena a hwela ka moleteng.

Kgale go be gona lengwanenyana wa kgosi e be le Kgopa. Yena o be a re ge batho ba ya masemong sale gae. Ka tsatsi le lengwe orile a dutse ka ntlong batho ba ile masemong gwa fihla manong a mabedi a fihla a dulalapeng ngwanenyana a tswa ka ntlong a ya go wona manong a re go yena kgosi ya re e re re tle re go tseye. Ngwanenyana a seke a gana. Ka gore o be a le lee ka gae. Le bana ba banyenyang ba raloka mokgoleng. Ngwanenyana a namela lenong manong a fofa ka yena a re ge a feta masemong a re go bommage ke ile le naga. Bo mmage ba ra masogana bare ba molatela. Manong wona ka gore a be fofa godimo a ba timelela ba sepela lebaka le le telele, ba fihla ba dula gare ga mohlaka. Kgaufsi le noka. Ngwanenyana wo a dula lekgosi sebaka se telele. Gwa isa sebaka ngwanenyana a ba le ngwana, wa ngwanenyana. Ka tsatsi le lengwe banenyana ba ya nokeng ngwana wa kgosi a bona lehlakanoke le lebotse a re ge a re ke ye le kga banna ba le ba mmona. E bang banenyana ba ntse ba e theta ka maina a bo mmabona. Bjale banna bale

177

ba fihla ba swara ngwana wa kgosi ba mmotsisa mmage gore ke mang?
 A ba botsa ba mmotsa gore a fihle o bitse mmage gore a tle
 mokgelele lehlakanoke ngwana a tloga a lla a fihla a bitsa
 mmage gore a tle mokgelele lehlakanoke maga a tla le ngwana ge
 ba fihla nokeng mmage a re mpotse lehlakanoke le o le nyakang.
 Ngwana a mo supe tsa lona banna ba le ba le tshikinya. Mmage are
 ke yo le kga lehlakanoke a bona banna ba meriri e metelele.
 Ba mmitsa a ya go bona ba fihla ba motseba le bona a ba tseba
 ba mmotsa gore ka letsatsi la bone a tle a ye go bona a re ge
 ba bogadi ba gage, ba mmotsisa gore o reng a sa ye masemong are
 ke a lwala. Kala boraro a apea tini ka la bone gosasa a apea
 bogobe a ba a hlatswa dikobo tsa gagwe ya re ge batho ba ile
 masemong a rwala merwalo ya gagwe a ya ka nokeng a fihla a bitsa
 banna bale bagabo ba sepela sebaka sese telele ba fihla gae kgosi
 ya dira monyanya wo mogolo ya hlaba dikgomo tse tharo ba bogaddi
 ba gage ba sala ba monyaka ba seke ba mmona ba ba bea fase.
 Ya ba sa mosela wa seripa.

Ngwanenyana le mosimanyana.

Ngwanenyana wo le mosimanyana be ba senapapa bona le mma
 bona. Mosimanyana wo a re go ngwanenyana ke tla dira maano
 ya gore re tle re bone dijo. Mosimanyana a tloga a hwetsa
 basimanyana ba disitse a re go basimanyana ge nka tlisa kgosi
 mo le ka reng. Basimanyana ba gana bare o ka se e tlisi ga o
 modimo. Mosimanyana a tliga kgothi e kgolo yena a tseya nku a
 sepela ba seke bammona. Ba fihla ba e bolaya le ngwanenyana.
 Ba e apea engwe ba e/dira megwapa. Mosimanyana re gongwane
 nyana o seke wasala o besa nama mosegare ge se sego. Mosegare
 ngwanenyana ge mosimanyana a se gona a be a dula ka go tswalela
 Tsatsi le lengw mosimanyana a hwetsa ngwanenyana a tseri ke
 makgema la moisa motsne o mongwe. Ba fihla ba bolaya lekgema
 ba sadisa ngwanenyana ba re go bolaya lekgema ba le epela mokge-
 teng batho ba/tse ba tloga mo ba ntse ba dutse gona ba tlogela
 lekgema lela. Bare re ge ba e ya mokgotong ngw nenyana ke hlabilwe
 ke tsehlo lekgema la bolela lare tsehlo ke mmago le papago
 ya ba sa mosela wa seripa.
 Banna le basimane.

178

Go be gona le banna le basimane ba be bana le dikgomo ba sena mo ba difudisang gona. Gobe go se na le meetse le bjang basimane ba bagolo ba ya godisa ba re ge ba disitse ba bona go sena meetse le bjang le le sukutledi feela.

179

Dikgomo di boa e di gwametse be di tswa godisa le meetse di se dia bone. Le bjang di se dije. Tsatsi le lengwe gwa tswa mosimanyane a fihla a disa. Atseya dipudi, dinku, dikgomo le ditonki tsa mo rakaletsa tsa dira lesaka mosimanyana a thoma go opela are "Uwa, Uwa he! dikgomo tsa mu! Mu! diputsana tare neee! mee! ditonki tsare ri! ri'. ri! a ba gona bjang ba ba gona. Dikgomo tsa nwa tsa ja tsa kgura. A ya gae banna ba re na dikgomo tse ditwa ya kae? Mosiman ana a re ke tswa mo go disang batho bohle. Banna ba gona ba re ona le mo o disang gona. Mosimanyana a gana a re ke tswa go disa mo go disang batho bothle. Gosasa gwa sa bare go yena sepela o disa a gana. A re go ya ba ba ngwe. Gwa ya basimane ba ba golo. Dikgomo tsa boya di le bjalo gosasa ba bitsa pitso e kgolo kgosi ya ba botsa gore ba loutse dilepe ba tloga banna ba fihla ba namela sehlare. Mosimanyana a fihla godisa dikgomo tsa yaga lesaka. A thoma go opela are Mabudulele bokgomo tsa mo moutla uwa ne ne dikgomo tsa mm uu dipudi tsare mee, mee, ditonki tsare ri ri! banna ba molebelela meetse a tswa bjang ya ba bo botalana tsa ja tsa khura. Mathapama a ya gae le banna ba ya gae. Ba fihla ba ya kgosing ba fihla ba re mosimanyana wo ga re tseba gona o ye sa kae dikgomo le dipudi kgosi ya bitsa mosimanyana gore a ye go disa le gape mosimanyana a ya go disa. Banna bona ba molatela a fihla a dira bjale ka mehleng banna ba fihla ba botsa kgosi ka mo a disang dikgomo ka gona. Kgosi ya bitsa mosimanyana ya ba yena yo a disang dikgomo tsaka ka mehla. Kgosi ya mo rata. Kgosi ya fa mosimanyana dikgomo tse dingwe. Mosimanyana wola ya be kgosi a busa le kgosi ye a be a e disetsa dikgomo. Kgosi le basadi.

180

~~Kgale~~ kgale gobe gona le kgosi e na le basadi a re go basadi le sale le efa dilo tsaka tse dijo. Basadi ba dunela kgosi ya sepela ya ya tswetla. Basadi ba sala ba roga dilo tsela tsa gage. Dilo tsela tsa latela kgosi tsa e tla diopela dire bokgosi ba ile tswetla o nyebe, nyebe nyebe, ra sala re

iya sekgwa. O nyebe, nyebe, nyebe, boroko wa difafana, o
nyebe, nyebe, nyebe, ba thoma go tsoga bare re ya di humutaa,
t ona tsa opela kgosi ya ba ya boa, kgosi erile go boa ya tla
ya roga basadi a re go bona difeng dijo. Ba fa dilo tsela
tsa ja. Are go bona leake le sa boelala. Kgosi bjale ya ya
go etela basala ba difa dijo, legodi roga ba se sa diroga,
dilo tsela tsa ba tsa nona. Ya ba sa mosela wa seripa.

181. Banenyana ba ya mahlwatsweng.

Ka tsatsi le lengwe banenyana ba tloga ba re ba ya mahlwatsweng
barile ge ba boya pula ya na. Ba hwetsa noka e tletse. Ba
rile ge ba re re ya nyoga, ba fihla gare ba bana ba sia. Ba be
ba na le ngw nenyana wo monyenyane leina la gage e be ele Ramasela
yena o rile ge a nyoga a tsewa ka mae tse ka kgobane e be le wo
monyenyane. Meetse a mo tseya le seketlelo sa gage Ramasela a
fihla mo go dutseng diphoofolo tsa naga ka moka. A fihla go yena
ya fihla ya e phetosa tsela ye khwibidu ya na a robetse tsale
yela e khwibidu ya mokupetsa a thoma go tutela. A robala boroko
ba go siisa. Gosase ngwanenyana a bona tsale yela e fetogile noga.
Monna o mongwe a tla go rema kgaufai le noka. Orile a sa rema
a kwa ngwanenyana a opela a ya go yena a fihla a montsha ka tata
ye telele. A moisa gae. Monna wola a dula le yena motseng wa
gage. Bosogo noga ya fihla ya hwetsa ngwanenyana a le gona
ya fihla ya ephetosa tsale ye khwibidu ya thibela monyako
monna wola a e re a ka selepe bjale yona ya fetoga ya ba noga
nama ya hwa, ba e fisa ka mollo ngwanenyana wola a phologa.
Ya ba mosela wa seripa.

182. Mosadi le ngwanenyana le ngwana.

Ka tsatsi le lengwe mosadi le ngwana ba ya go etela ga
malomage ba rile ge ba sepela ba feta sekgwa se se golo ba
gafana le monna wo a re go yena o ya kae? Mosadi a re ya
ga malome. Monna a re sepeleng ga botse le ba dumedise. Ba
sepela ba rile ge ba fihla tseleng ba bona matsidi ba ya go wona
ba o ja, ba nama ba dula fase gwa feta basimane ba bangwe ba re
go bona nke le re nwiseng meetse. Mosadi are ga re nawo, le
tsebe le rena re tawerwe ke mogau. Basimane ba re naga le
na magobe na? Mosadi a re bogob bo jile ke ngwana le rena
re tawerwe ke tlala,

Mosadi a re go bona e tlang tle le tseya matsidi. Basimane
 ba ya go mosadi ba fihla ba tseya matsidi mosadi are go basimane
 le sepeleng ga botse, eta le kgopela meetse mo bathong go ngwe
 o mongwe o tla legaugela a le fa bogobe. Mosadi a sepela barile
 ge ba le kgole ba gahlana le banna ba bane banna ba ba
 botsisa ba re na le ya kae. Mosadi are ke ya ga malome banna
 ba re go mosadi leka nama la sepele le le tee, le se banna le
 le basadi feela na? Ba re na re tla reng? Banna ba re
 go bona nokana ye, le ka seke la e nyoka, gona le nkwe. Basadi
 ba re na re tlareng banna ba re sepelang le ete le rapela modimo
 basadi ba sepela ba rile ge ba le tseleng ba bona nkwe e tsa
 ka sekgweng. Nkwe ya fihla ya/bolaya mosadi a boputse ngwana.
 Ya mo ja, ngwanenyana a thoma go lla a re nkwe e bolaille mma
 le ngwaneso. Ke be ke e ya kae? Na ke timetse ga malome ke
 kgole. Ngwanenyana a nemela sehlare orile a sa kutame godimo a
 wa fase nkwe ya tswela e kitima ya morwala ya mohlaba ka le
 naka la yona ya montsa mala/ya ba ya moja, ya mofetsa, dimpya tsa
 nkwe tsa thoma go kukumoga ya foralela tsela ya lebelela nokeng.
 Monna wola a e hlaba dimpa ka lerumo ya hwa. Monna a ya
 gae a fihla a ba botsa gore o bolaille nkwe yela ntse e ba tswenya
 batho ge ba kwa gore nkwe e bolailwe ba thoma go thaba.
 Ya ba se mosela seripa.

Mosadi le ngwana.

E be ele mosadi a na le ngwana ba ya go e tela ngwana.
 Ge ba le tseleng mosadi a tsotsola ngwana arile a sa motu ela
 a hwetsa ngwana a se gona. A tswerwi ke nkwe. Mosadi a thoma
 go nyaka ngwana. Orile ge a monyaka a mona. A bona ngwana a raloka
 le nkwe. Nkwe ere go bona mosadi a rwale ngwana. Mosadi alatela
 nkwe. Mosadi a bona nkwe motimeletse e nyaka. Mosadi a se ke
 a bona a ba a boela nthago. A gahlana le banna ba go apara/
 ditsiba nkwe yela ya kgama ke lerapo mo ganong. Banna ba tloga
 ba nyaka nkwe yela ba e bona e kgamilwe ke lerapo ba gotsa mollo
 sehlareng ba bofolla ditsiba tsa bona ba di besa mollo ba ya
 nkwe ba fihla ba tloga lerapo molaleng wa nkwe banama ba sepela
 nkwe ya seke ya ba bolaya nkwe yela ya tshaba banna ba le ba
 sepela ka mapono ba sepela le mosadi wola ba fihla nokeng ye nso.

Banna ba tswela ba tsela noka ye ntso ba sepela gwa tswela kgomo e kitima e e tla go mosadi kgomo yare go mosadi sepela o yo go kga dithupa tse pedi. Mosadi a fihla a di kga kgomo yare go yena betha meetse o a fete, mosadi a betha meetse a feta.

Basadi le ngwanenyana.

185

Kgale gobe gona le basadi le ngwanenyana ba re ba ya thotha. Ngwanenyana a gana go sepela le bona. Basadi ba le ba motlogela ngwanenyana a sala. Basadi bale ba yago a gago go ngwe. Tsatsi le lengwe mmage a motlisetsa magobe are Tshelane tsela e tla o tsea boswa, boswa ba morakeng. A mo fa dijo. a ja mmage a tseya digo/sepela. Gosasa a boa a tlisa dijo, ngwanenyana le gona a ja. Tsatsi le lengwe letsimo la ba lalela, letsimo lafihla go ba mmage a sepela. Letsimo la re Tshelana tsela a tla o tseye boswa, boswa ba morakeng, Tshelana a re : tla! nna mma a ke a rialo, ore tselana tsela e tla o tseya boswa boswa ba morakeng. Ka lensu le le sese. Letsimo lafihla laya go ngaka ngaka ya fihla ya motsa gore a metse ditshipi le gona a seke a re E'm: ke gona a tla hwetsa ngwanenyana. Letsimo la dira bjalo eupya la re ge le metsa ditshipilare K'E:M la fihla la ya go ngwanenyana la fihlalare ka lentsu le legolo lare tselana tsela e tla o tseya boswa, boswa ba morakeng, letsimo la fihlala ya go ngaka gape. Ngaka ya fihla ya motsa gore a dire bjale ka ga pele. Letsimo la fihla la dira bjalo la ya go ngwanenyana ngwanenyana a bula a bona nka ke mmage. Letsimo la re ke go sweri lamoisa ga ga bo bona la dula le ngwanenyana. Letsimo la botsa mokekolo gore a kute ngwanenyana a re ge a mokuta a mo ripe thamo. Mokekolo are go ngwanenyana a ke go kute, ngwanenyana a gana a re ga geso ke kuta bakokolo pele, ngwanenyana re ge a kuta mokekolo a mo ripa thamo a mo apea ka pitseng a tseya mosidi a e tlotsa ka wona a ba a apara le dikobo tsa mokekolo. Letsimo lerile ge le boa godisa la hwetsa mmage a silalesoko a apeile nama. Letsimo la re go yena, nama yela o e apeile na? Mmage a re si yona. Tla o je letsimo la tseya nama la e ja la fetsa la sadisa marapo.

186

Letsimo ge le ile godisa ngwanenyana a sala a hlapa mesidi yela a tseya dikobo tsa gage a diapara a ya gae. Urile ge ale tseleng a thoma go opela a re "A tsimo a e ya mmage a re ke tselane tsela mo rwa modisa. Letsimo la re go kwa

ngwanenyana a opela la thoma gore nna nka ja mma na? nna nka
 ja mma na? la sala ngwanenyana ka sa nthago ngwanenyana yela
 a eta a opela a re "A tsimo a e ja mma ge a re ke tselane
 A tsimo a e ja mmage a re ke tselana, a re ke tselana tsela morwa
 madisa, are ke tselane a re ke tselane tsela morwa modisa."
 Letsimo la sala ngwanenyana ka sa nthago la ba la fihla gae
 ga gabo. Ba bo ngwanenyana ba tseya letsimo ba le lokela ka ntlo-
 ng. Bona ba dula kamoraleng ba apea dikgobe ba re goba di botswa
 ba difa letsimo, ba tswalela bohle kantle letimo ka ntlong gohle
 gwa hloka le lesoba le le tee, ba le botsisa gore ba seke ba sadisa
 lesobana, lona la dumela ba rile le sa ja dikgobe ba fisa ntlo.
 Lona la thoma go opela lare a la duma a la duma ba ba mmatwaneng,
 a la duma sebota ntlong lona ge le bona ntlo e e swa lare bjale
 ke gona ge ke kwa sethatho lona la hlokomela go ja. La opela
 go fihlela e e swa ka moka le lona la ba la swa. Ya sala ele
 molora feela. Barile ge ba ya go bona gore na le hwile ba
 hwetsa le hwile. Ya ba sa mosela wa seripa.

187

Noga le mosimanyana.

Kgale go be gona le ngaka ya noga ka tsatsi le lengwe
 kgosi ya thoma go lwala bjale noga ye e be e dula ka gare ga noka.
 Kgosi e be e di biditse dingaka ka moka tsa sesotho dipaletse
 kgosi ya nama ya roma banna ba yo go bitse ngaka ba fihla ba ema
 leribeng la noka. Ba thoma go opela bare "Kgosi e ya lala, tema
 tema, noga ya re e lwala bjang, tema tema, noga ya re o lwala
 bjang tema tema, banna ba re o lwala kudu. Noga ya re nka tla
 moo, le ka se tshabe, banna ba re ra tshabang. Noga erile ge
 e ntsha hlogo ba tshaba. Gwa tla mosimanyana o monyenyanane
 yena a ema leribelg na noka le yena a thoma go opela are" Kgosi
 e ya lwala, tema tema, noga ya re o lwala bjang, Mosimanyana
 a re o lwala kdu. Tema tema. Noga ya re nka tla moo tema tema
 o ka se tshabe, tema tema, mosimanyana are nka se tshabe noga
 ya tla go yena mosimanyana a ema. Noga ya re bjale gape o tlile
 go ntwala. Mosimanyana a ema noga ya mo tatetsa mogohle. Mo-
 simanyana a ya gae a rwele noga. Batho ka moka ba makala ge
 ba bona ngwana wo monyenyanane a e tla le noga ya go siisa ya
 fihla ya ya go kgosi ka mo e robetseng gona. Ya fihla ya ntsha
 dihlako tsa yona ka pitseng ya thoma go umotsa gore na o bolawa
 ke eng ya mofa le dihlare tsa go mo alafa. Kgosi

188

ya fola ba fa noga yela dikgomo ba ba ba dira monyanya o mogolo.
Kgosi ya fa mosimanyana wola dikgomo ka gore o tusetse ke yena
ya ba mosela wa seripa.

Kgosi le basadi.

Kgale gobe gonale kgosi e na le basadi ba ba bedi o
mongwe a belega bana ba babedi ba ma gokobu. O mongwe a belega
ngwana wa ngwanenyana wo mo botse. Kgosi ya re go bona mosadi
o mongwe a belege ngwana wa ngwanenyana a re go mosadi wola are:
O swanetse go lahlangwana wo wa gago. Gosasa ba ba magokobu.
Mmage ngwanenyana wola a tloga a ya nokeng a hwetsa kudu le
kwena. A re go tsona ntshareleng ngwana wo. Tsa motseya
tsa dula nae. Ka mehla le ka mehla mmage ngwana wola a hla a
tla a re ge a fihla nokeng a thoma go opela are: Kudu kubu
le kwena ntsha mo lahlwa ke mmone. Ntsha molahlwa re mmone di
mo ntshi a dula nae. A/ge a tloga a mofe tsona a sepele a ye
masemong ka mehla le kamehla a dira bjalo go fihlela ele wo
mogolo ka tsatsi le lengwe kgosi ya molalela ya mmona a dutse
le molahlwa ge a e ya masemong. Ba fihla ba ya nokeng.

189

mmage a thoma go fihla a thoma go opela are: Kubu le kwena ntsha
molahlwa re mmone ntsha molahlwa re mone, tsa montsha ba motse
ba dula le yena seba ka se se telele ka go bane e be e le ngwana
wo mmotse le ka go bane e be ele ngwana o mmotse. Ba mo fa
tsona ba ya masemong gogosasa ge kgosi yare go mosadi wa yona
wo mogolo o swanetse go bolaya bana ba ba dinonyana ga ke sa
sa banyaka bana ba dinonyana ke nyaka bana ba batho. Mosadi
wola a bolaya bana ba le kgosi ya ntsha dikgomo tse dingwe
ka sakeng ya ya letsona nokeng ya fihla ya di fa kubu le kwena
ya dileboga ba tseya molahlwa ba ya nae gae. Ba fihla a
dira monyanya o mogolo. Ya mosela wa seripa.

Mosadi le mosimane.

Ka tsatsi le lengwe mosadi a roma mosimane go ya go
kokwage. Gore a ya go tseya ditloo are ge a moroma a re a seke
a ja engwe tseleng. Kokwago a go fe tse tharo. Mosimane orile
ge a le tseleng a ja tloo ye nngwe a fihla gae mmage a motsisa
gore na kokwage o mofile ditloo tse kae. Mosimane are o phile
tse pedi. Gosasa a ya godisa a fihla a ya ga ntlwana ye
nyenyane a di ya sethalana kwa godimo ka gare ga ntlo a bea ngwana

190

ka go dimo. Gosasa a re go ja a tseya bogobe le mafsi a
 ntsha dikgomo a sepela le ba simanyana babangwe/orile go fihla
 godisa are go bona ke sa ya ka mofase ke a boa. A nama
 a sepetse a fihla mo ntlwaneng ya gage ka mo go be go dutse
 ngwana gagwe. A ema mongako a thoma go opela a re. Sa mma the
 mathedie thethe ngwana wa tlari sa mphophi sa mathe die thet
 nko olle re go ukwe sa motlhedie the. Ngwana a lla a motseya
 a mo nyantisa a ba a molesa a mohlaphisa a ba a mo apesa dikobo.
 A mmeya mo a dulago gona. Ge basimanyana ba motsisa are ke be
 ke ile go bona nonyana ya ka ena le mafotwana. Gosasa le gona
 a dira bjalo. Ka tsatsi le lengwe le gona angwega madisong a
 gihla a ema monyako wa ntlwana ya gage a thoma go oepela
 are: Samma tlhee samma tlhee die thetlhe ngwanko o lle re go
 okwe, Samma tlhee die thetlhee nonko lle re o kwe e bang ge a
 opela bjalo monna o mongwe o mola o molaletse a re goba a fetsa
 go mbsa a sepela goba a sepela monna a ya le yena a mo hwetsa
 a motseya a ba a mmeya mo a dulago gona gosasa a tswa a ya godisa
 a tseya sethepana sa ngwana le mafsi a ka gare ga lenaka le
 makhura ka te se dibelo. A dio fihla godisa a tlogela basimanyana
 ba bangwe a ya ntlwaneng ya gage. A fihla monyako a bula lemati
 a thoma go opela ka mokgwa o la. Ngwana a lla a tsena a motseya
 a molesa a ba a mohlaphisa a tlotsa ka makhura, a sepela.

190 191

Bo papageba sala ba e tla ba tla ka nthago, ba opela bjaka yena
 ba tsena ba tseya ngwana ba tsalela bjaka yena gore a se a
 lemoga gore ogobe go tlile batho basimanyana le bona ba mmotsisa
 a re ke be ke robetse ka fase ga sehlare ke rengwa ke hlogo.
 Bo papage ba fihla ba bontsha mmage dilo tsa ngwana gage tse a
 dirileng.

Bona ba seke ba bontsha mosimanyana ngwana ba mo fihla
 gosasa ge mosimanyana a ya go disa a tseya mafsi a fihla le
 basimanyana godisa le gona a ba timelela a fihla a bula le
 mati a opela o kwa ngwana a sa lle a tsena ka gare, a hwetsa
 ngwana a se gona. A tseya magobe a le a ya lahlela kgakala a
 thoma go lla, a fihla basimanyaneng a lla bare go yena o llelang?
 yena are ke rengwa ke g hlogo. A lla go fihlela mathapama
 rengwa ke hlogo. A lla go fihlela mathapama orile ge dikgomo
 di tsena a ya ka morago ga lesaka a fihla a thopa diso tsa

a dilokela merabeng ya borokgo ge a fihlaka gae a dulaka moraleng
 a tsea diso a ditsentsha ka mollong gore ba se mone gore na a
 lla. A re nna kemo ke bolawa ke musu, ge a re fitela ka mo
 le gona a diri bjalo ba molemoga gore o llela ngwana. Ba
 mmitsa a ya ka ntlong a fihla ba motsisa gore naa kokwage o
 mofile ditloo tse pedi na? A gana gare go yena ge o ka re botsa
 nnete re tla go bontsha selo se se tlogo thabisa a nama a re o
 mphile tse tharo engwe ka e ha tseleng ba nama ba montsha
 ngwana a thaba a dula nae ka ntlong.

192.

Monna le mosadi.

Kgale go be go na le mosadi a tsewi bjale monna wa gage
 a ya go soma bjale mosadi wo mmage e be ele legotlo. Monna wo
 o be a sa tsebe mmage mosadi wa gage. Mosadi a ba le ngwana.
 Monna a tla gae gore a tle a bone ngwana wa mosadi wa gage.
 O rile ge a bone ngwana wa mosadi wa gage a boa a go soma a tla
 ele ka mokibelo. A hwetsa mosadi wa gage a se gona, a ile go
 hlatswa orile ge a ya ka mafuri a hwetsa a dutse le legotlo.
 Ba tle bjala. Bjala ba gona e be ele bo bontshi. Bjale
 monna wola a tseya legotlo a le raga ka leoto la tshaba la thoma
 go epela. Lare e ya yo yo yo mogogodi e yoyoyoyo mogogodi mogatsa
 morwa yonna ga se motho, mogatsa borwa yo na ga se motho.
 E ka ba nna borwa yonna ga se motho, mogatsa borwa yonna
 gase motho e kaba nna borwa nka e hlale la e ka nna borwa nke
 e tlhalela ka ilela ka mma merakong gae kela lemna merakane
 E yo E yo E yo E yo E yo E yo monna a fihla a le raga legape
 legotlo ladula godimo ga mmotwana ka mokgoteng la dulela go opela
 le lla. Ngwanagage a tla e kwa legotlo le lla a fihla a roga
 monna a re anthena go legotlo le ke mmago ke be ke sa tsebe
 monna are go tloga bjale o ka se sa mpona le ga tee a nama a
 sepela a fihla a namela tshumana ya ga mpedi ya ba ke ge a ile
 mosadi a sala le mmage wa legotlo.

193

Legotlo le legokobu.

Kgale gobe gona le legotlo le le gokobu. Legokobu lare
 go le gotlo are ya ge ntlo. Ka mo re tla dula ka gona. Legotlo
 la gana la re nna ke tla emap epa molete ya ka ka dia molete e
 mentsi ka gare ke pula e ena ke tla tsena ka gare ka dula.
 Legokobu la a ga ntlo la ba la e rulela. Mathapama la bitsa

pula lare maru pee, maru pee. Legotlo lonala re futo futo maru, phatlalala, futo futo maru phatlalala. Legokobu le lona la opela go fihlela pule e kgolo e e na. Yana melete ya legotlo ya tlala, meetse go hle. Legotlo la tswa la fihla la dula monyakong wa legokobu la thoma go opela la re. Mpuelele kokobu, legokobu la re ga ke na le balelo legotlo lare ngwana mma kokobu legokobu la re ga ke na le balelo lare pula a ye go swine ke rile ke re a re age ntlo wa gana. Legokobu lare go bona go relegotlo le tlatloga le e hwa la bula la tsena ba dira mollo wo mollo o mogolo gore legotlo le tutele. Legokobu la thoma lare gosasa re swanetse go tiba lesobana le lengwe gore pula e se tsene. Le gotlo la dumela gosasa gwa sa legokobu lare go legotlo are rulele ntlo ye, legotlo lagana la re ke ya go epa molete waka. Ke be ke se kee epe ga botse legobu la namela ntlo la rulela le le tee. Ge le tsatsi le dikela la fologa ntlo la thoma gopela lare Maru, pee Maru, Pee, legotlo lare go bona pula lare futo futo maru phatlalala futo futo maru phatlalala maru a phatlalala lerile ge le sa lebetse la bona go e tla pula e kgolo lare ke a opela la se thuse selo ya fihlayana. Melete ye ya legotlo ya tlala meetse la tswa le kitima le le bile go legokobu la fihla la dulamonyako la thoma go opela lare mpuelele kokobu, ngwana mma kokobu legokobu lare ga ke na le balele lare o ganne ke re retle re rulele ntlo are wena o tla dula ka meleteteng ya gago be bjale sepela o ye go dula ka go yona. Legotlo la dula monyako go fihlela le ehwa, gosasa legobu la le tseya la le lahlela kgakala.

194

Ngwanenyana.

Kgale be gona le ngwanenyana a tsewile ke phiri. Ge batho ba ya masemong a sala a tseya magobe a e fa. Are ge a fihla a opele etle e je. Ere ge e fihla go yena e moswari letswele, ngwanenyana re o mahesela e je, are ge a e ya gae emotse e re na tshemo yeno e go kae, a e botsa yare ke nyaka go yo mohlago disa e rile e sa hlagola mmage ngwanenyana a tswela a e phapha ka mogoma ya tshaba ngwanenyana ge a re ke ya go ifa dijo a kwa ere go yena e wena ramohlaka tite, mmago o di phidikile a di phidika le phidi la ka ngwanenyana a tho a go e roga a re ke go buditse gore ge o gona motho a e tla masemong o tshabe wena o ile wa hlokomela go hlagola phiri yela ya hwa.

Go be gona le ngwanenyana o mongwe a tserwe ke noga o be a gana go tsewa. A t oma gore ke ya lwala. A re ge bommage ba ile masemong a sale a tsoga a okole tiso a apeye go yo fa noga ya gage ge a fihla a thoma are: "E wena rra mohloka sika, Tinke u wee tinke mmago o ndi pindinkili tinke mmago a ndi pindinka le pindi lame tinke u wee tinke" Ge a dira bjalo go name go tle noga. A e fe dijo o be a tle a re mo nogeng o swane-tse gore o yo hlagola tshemo yeso lebakeng laka. Noka e name ere bosego e yo lema tsatsi le lengwe mmage ngwanenyana a bolaya noga yela noga ya se hlwe e sa yo yare go ngwanenyana mmago o mpolaile.

Banenyana ba ya dipheteng.

Banenyana ba kile ba re go iwa dipheteng dipheta tse uwe di be di bitswa dikhungwane. Ba sepela ba rile ba sa tloga ka gae mmage Mogomana a bitsa are Mogomane wee. Mogomana a boela ka gae. Mmage a mmotsa gore re go kwa kapeka a boya. Mgogomana a sepela a dukutse tsebe. Barile ge ba le gare ga naga kapeka ya duma yare "Kapeka banenyana ba Mabokane! Mogomana a yeletwa taelo ya mmage a re go banyana nna ke ya sepela mma ga rile kere go kwa kapeka ke tshabe ba mo sega ba mo kwera ba re sepela ge o tla re duma gosasa ge re kgebile re thabile re e hlamile Mogomana a nama a sepela. A thoma go hlanola dinao mahlwana a be ale phatlaneng. A sepela a pharihla a lebile gae. Ge a fihla gae a fetela ka mafuri a tsena ka sesegong mmage a mmona lebasadi ba motse. Mogomana orile ge a tsena kapeka ya kwagala e ija banenyana bale. Mmage Mogomana a ntsha Mogomana ka sesegong e be ele wo mesehla. Selo sela kapeka sa fetsa banenyana e be ele gona go botsiswa Mogomana kwa nama gwa thongwa gore ngwana magana koma ke tseso. Le gona go bolelwa gore gabo lefsega gago llelwe go lewa ga gabo mogale.

Monna le mosadi.

Gobe gona le monna wo mongwe a na le mosadi wa gage. Batho ba be ba na le tshemo. Ba be ba tle ba re ge ba lemile gotle nonyane e tle e re sekoro hlakana. Sekoro hlakana mabele hwiting. Gosasa ge monna le monna le mosadi wa gage a e tla masemong ba be ba tle ha gwetse tshemo setse ele molala.

Gwa no direga bjalo Monna bona gore ga di mo tshuse. A re thapama ge letsatsi le sobela a botsa mosadi gore a mo khupetee ka makokota go tlo bona selo se se batshwenyang mosadi a dira bjalo. Nonyane yela ya fihla e be ele dinonyane tse pedi enngwe e re kenna nonyane se nyela mafsi se see mokgolodi wa dinyane. Enngwe e re sekoro hlakana sekoro hlakana mabele kwitina.

198

Monna a nama a swara dinonyane tsela. A bolaya yela ya gore se-
koro hlakana sekoro hlakana/^{ma}bele hwiting a sala a tseye yela ya gore ke nonyane se nyela mafsi a ya le yona gae. Ge a fihla gae a ntsha nalete a re : nka go hlahlaba -hlaba ka nalete ye. Nonyane yare se nhlabe ke nyela mafsi monna are nyela re a gone rea bona. Ya tlatsa marufsi le merusana. Ka gabo ngwanenyana wo e be ele gona mo wo mongwe le o mongwe o be a tle a re kgareye ka gae samma ke yo go fa morogwana. Ngwanenyana wo ka gabo bang le nonyane are kage a tseba gore gona le mafsi are kgareye ka gae samma ke yo go fa mafsi le a tsere kae are kgaeng ka geso le tla bona. Banenyana ka moka ba tsea magobeba ya ka gabo ngwanenyana go bang le nonyane. Ngwanenyana a fihla a ntsha nonyane ka kanapeng ya papage a ntsha le nalete goba (tshwana) a re go nonyane nka go hlabahlaba ka tswana nonyane yare se nhlabe ke nyela mafsi ngwanenyana are nyela re go

199

gona. Ya tlatsa gohle. Bana balefi ba bona baja ba khora. Banenyana ba nama ba re a re tswetse nonyane ye ntle gore e bine. Ba irwesa dihlwahlwadi ba letsa meropa nonyane yona bina ka gare ga lesaka la banenyana bya thoma gore ke bolawa ke kudumela nkiseng ka kgorong ba e isa ya bina yare ge e bina ya fofela godimo ya tshaba. Ba e latela ya ba timelela ba sepela ba ba ba fihla gagabo matsimo. Matsimo a ba thabela are basadi ba rena. Gosasa gwa bitswa ngwanenyana wo mongwe bare o yo bona kokwage. Matsimo a mmolaya. Ngwanenyana/^are; Nama ye ke ya motho nkane ngwanenyana wola bare o yo bona kokwage le go boya a boye? Ba lemoga gore ba tla fela ba rera go tshabela gae. Gorile bosego ge go robetswe banenyana ba tshaba. Barile ge ba tshaba ba lokela dikgapana ka gare ga mokgopa ba tsea moropa wa matsimo ba sepela ba hwetsa noka e tlase mosimannyana wo o be a ena le banenyana a betha noka ba thupagwa fetlega tsela ba feta ka moka.

Ba sepela ba thoma go letsa moropa wa matsimo bare:

Ke moropana wa matsimo tinti:

Ke ya go bomma ke lla tinti:

Ke ya go bomma ke lla tinti:

Matsimo a nama a kwa gore moropa wa bona o sepetse a tloga a kitima a lebile banenyana go yo tsee moropa wa bona. Ba fihla nokeng bare segwagwa khupa meetse re fete. Segwagwa sa na le tla mpha eng? Bare re tla go fa thitelo are thitelo ke tla thithenyang kayona. Bare re tla ritela fase. Segwagwa sa gana. Matsimo a iphosa a hwa. A mangwe a ya gae. Banenyana bona ba be ba setse ba fihla gae. Goba ba fihla gae, gwa dirwa mokete o mogolo o mongwe le o mongwe a hlaba kgomo ka ge ba be ba gopola gore bana ba bona ba hwile ba bangwe ba hwilego ka gona.

Monna le mosadi.

201. Go be ~~be~~ gona le monna o mongwe a na le mosadi mmage mosadi wo e be ele legotlo. Monna a tloga go yo soma borwa. Gwa ya gwa yo monna a boya borwa ge a fihla a hwetsa mosadi wa gage a se gona. Ngwana wa gage o be a dutse le legotlo monna a fihla a re hee. Ke eng selo sa go dula le ngwana waka. A betha legotlo lela. Mosadi wa gage o be a ile nokeng legotlo la thoma go opela. Lere Iya Iya Iya mogogodi.

Mogatsa borwa Ijo Nna ga se motho:

E kaba nna borwa nka ihlalela:

Ka ikela le nna morakong.

Iya Iya Iya leeee Iya Iya Iya eeee

Legotlo le ge le dira bjalo le be le lla ka gore monna wa ngwana gage o be a mmethile. Mosadi a fihla a roga monna wa gage are o reng o bethamma a ntshaletse le ngwana mosadi a ngala a sepela le mage.

Basimane ba bedi.

Ga gabo basimane ba gobe go sena pula le meetse ba be ba sa bone. Ba be ba dise ka ba bedi ba fihla godisa o mongwe a re kenna la Mohlolo o mongwe a re ke yena Thathape, wola oreng ke yena la Mohlolo a thoma go opela are:

Heela, Heele, Lamhlolo,

Heele, Heele, lamohlolo

Pula ya fihlaya na. Ba ahlamisetsa melomo ya bona godimo ba nwa.

Ba re goba ba kgolwa

Thathapi are: Thathapi ke ya

Thathapisa: Thathapi ke ya thathapisa

Pula ya khula leBase la oma. Banna ba dio bona dikgomo di diyo kgolwa ba sa tsebe gore meetse ei ya tsea kae. Ba tloga ba ya mosate. Banna ba re go fihla mosare, basimane ba bana le ditaba. Kgosi ya nyaka go bolaya basimanyana bale ba ba bedi banna bare go kgosi a seke a ba bolaya. Re nyaka go bona selo se basimanyana baba se dirang basimanyana ba thoma ba emisetsa ditsibana tsa gona godimo.

La mohlolo a thoma go opela are:

Heele, Heele, Heele, lamohlolo,

Heele, Heele, Heele, lahlolo,

Pula ya na basimanyana le banna le kgosi ba nwa ba kgolwa bare Thathapi a bolela. Thathapi are:

203

Thathapi ke thathapisa,

Thathapi ke ya thathapisa,

Banna le kgosi ba re o re kobela pula ba tsea thathapi ba mmolaya.

Mosimane le mokgekolo.

Gobe gona le mosimane a dula le mokgekolo mosimane o be a disa. Ka tsatsi le lengwe mokgekolo a romamosimane go yo tsea ditloo ga kokwage. A mmotse gore a seke a ja tloo e ngwe. A sepela a fihla go kokwage kogwage a mofa ditloo tse pedi.

Mosimane a re go fihla tseleng a ja tloo e ngwe a fihla ga mokgekolo wola wa go mo roma kokwage a re oreng o lle tloo engwe: kgane kokwage o go file e tee, a re eng. Mosimanyana a ya godisa ka latsatsi le lengwe goba a fihla godisa belega ngwana a mo fega godimo ga sehlare gosasa go gongwe le go gongwe ge a fihla sehlareng a re:

Samma,tee, samma tedietete, ngwana hlare sa pipi samma

tedie tete, nko lle re go kwe.

204

Ngwana a re ngwee, mosimanyana wola are e kwa ngwana hlare sa mpipi. Goba o fihla a tsee ngwana o mo lese bogobe. Goba a mo lesa a mo hlapise a mo tlotse makhura. A name a boele dikgomong.

A name a ye gae. Gosasa mosimanyana orile a sare

Samma tee, Samma tedietete,

Ngwana hlare sa mpipi nko lle re go nkwe, ngwana a re ngwee.

Mosimanyana a re ekwa ngwana hlare sampipi mosimanyana

a mo tsea a mo lesa a mo tlotso ka makhura. Banna ba bangwe

ba mmona. Orile goba a sepela banna ba sala ba ya. Ba

ekisa mosimanyana ola. Ba tsea ngwana wola ba mo isa gae.

Ngwana wola ba mmea ka ntlong a ba a gola. Gosasa ba mosimanyana

a fihla sehlareng a re:

Samma tee, samma tedietete,

Ngwana hlare sa mpipi a kwa ngwana le go lla a sa lle. A
thoma go lla mosimanyana are:

Samma tee samma teedietete;

Ngwana hlare sa mpipi, a kwa ngwana le go lla a sa lle.

205

A namela a hwetsa ngwana a se gona. A lla a nama a ya gae. A

tama a topa disu a fihla gae thapama a re ge a dutse a supelele

sesu a thome go lla are ke bolawa ke mosi. Mmage a re fetela

ka keno ngwanaka. Mosimanyana a dira bjalo gape. Ge a be a lla

o be a llela ge a se hwetsa ngwana wa gage. Mmage o bile a

mmontsha ngwana. Mosimanyana a thaba.

Mosadi a sena bana.

Go be gona le mosadi wo mongw a sena bana. Tsa tsi le

lengwe orile a sa dutse ggwa tla leeba, la re go mosadi o yo

kga dithupa tsa moretla tse tharo a motsa gore a beye dithupa

tse ka sesegong a di tshetelele mantshe ka matsatsi le

matsatsi. Mosadi a kwa taelo ya leeba. A no lwa a dira bjalo

ka ge leeba le mmuditse. O be a kgele thupa tse pedi tsa go loka

~~le-ranher~~ le engwe ya go kgopama. Tsatsi le lengwe mosadi a

dithupa tsela ele bana ba bararo thupa yela ya go kgopama ya

ba ngwana wa segole. A dula le bona ba mo ela nokeng o be a

206

ihlwa a roga wa/segole. Nka ke motho e bjalo le lethupa selo

se. Ba ba bedi ba e be ele ba ba botse. Ba tsawa ka moka

gwa sala wa segole. Ge ba tserwe letsatsi le lengwengwana

wa segole a phuma kgapa mmage a mo roga are? Nto ye nka ke

motho e bjalo e le thupa ya moretlwa ngwana wola wa segole a tloga

a hwetsa ngwanabo a feela lwapa are:

83
 K34/83 O dio le fee fee ka lapeng labatho a se mma orile ke ditswa magabeng. Ngwanenyana wola a latela wola wa segole. Ba hwetsa a mongwe a fehla bafe: O diya lefefehele fehlo ka ke malapeng a batho a se re mma orile ke ditswa magabeng. Le yena a ba latela. Ba fihla mo ba tsereng o mongwe a re nna ke be ke dutse fa. O mongwe le yena bjalo. Mosadi wola ya ba gona ge a saile ngwana.

207½

Sereto.

Basimanyana ba morwa sehlabeng,
 Ke ba hweditse ba besitse letsopa
 ka re ke fihla kare le ntshegele,
 ba ntshhegela ka morwa seswaswa,
 ka hlwa ke kganye ba ngwana ke disitse,
 ke disitse dipudi tsabo mokgaotse.

Ga se dipudi ke di supa baloi,
 Di supile kgomo yeso makhwinana,
 Ntepelele ya nkela kgonyeng,
 O tla ntlela le patla ya nkgope,
 O ya mpona lenna ke kgopame.

Ke kgopamisitswe ke go dira mokwekwe,
 soboro lela la go rwala lesoto,
 O ka le bona le rorometsa tsela.

Ke nna mosidi mokganhli,
 Ngwana o sila ka lwala la sekgowa,
 La sesogho le mmolaisa kudumela,
 Ke nna ngwana mmethi,
 Mo ho wa ga mmetha ka patla mathuding a sema.

Ke nna ngwana sethusa,
 Sa masetlanka tibane,
 A ge mothokwa a mmasebeka,

208

Kgosi le Magotlo le basadi ba lesome.

Gobe gona le kgosi e be e ruile magotlo a mantisi.
 Magotlo a a be a apeelwa. Mosadi wo mongwe le o mongwe o be a tsholela magotlo. Le kgosi. Mosadi o mongwe o be a tsholela kgosi kasego se segolo. Kgosi e be e tle e re ge e ija e tlose lekako la godimo e re ke la magotlo. E fe magotlo. Magotlo a

209

Magotlo a a be a dula ka lesakaneng la ona. A be a tle a tubelwe ka legopong la dikolobe. Legopo e be ele le le telele Ba be ba tle ba tubi ba tubi legopo le tlale. Le re go tlala magotlo a thome go ja a re go fetsa go ja ba tshela meetse ka legopong, a nwa. Yare gonwa kgosi ya a bulela yare, kgareyeng le yo hlapa. Kgosi ya re goba a hlapa ya tsea sekamo ya kama magotlo. Meriri ya ona ya sala e robotse gabotse, a ba a bula magotlo ditsela. Kgosi yare kgareyeng le boele ntlong ya lena. A boela ntlong e tla kgosi ya bitsa basadi yare etlang le magobe, basadi ba tla le magobe ba tubela magotlo magobe ale. Magotlo a ja. Kgosi yare robalang lenna ke sa yo ja. Magotlo a robala kgosi ya tloga ya yo ka dijo tsa gage. Kgosi ya fihlaya ja ya nama ya yo robala gosasa kgosi yare go tsoga ya botsa basadi yare ke sa ya go etela koa tswetla are basadi baka, basadi ba re thobela, kgosi ya re keya le botsa le sale le efa magotlo tsa go ja. Basadi ba dumela kgosi ya tloga ya sepala ya re ge e sepetse basadi ba sala ba tsea meroko ba efa magotlo magotlo a gana go ja magolo a thoma go opela "Bokgosi ba ile tswetla nyebe, nyebe, Ra sala re ija sekgwa nyebe nyebe, Kgosi ya boya a re ge a e tla mokgotheng a kwa magotlo a opela are "Bokgosi ba ile tshwetla nyebe, nyebe, Ra sala re ija sekgwa nyebe, nyebe, Moroko wa difafara nyebe, nyebe, Kgosi yare basadi a se le fe magotlo dijo. Basadi ba re re a file. Kgosi gana yare ke tla le swara tsatsi le lengwe. Kgosi ya re ge le ka boelela ke tla le bolaya.

210.

Kgosi le basadi ba yona.

Gobe gona le kgosi ena le basadi tsatsi le lengwe kgosi ya yo tsoma. Erile ge e tso tsoma ya bolaya dikgaka. Erile go di bolaya ya di isa go mosadi wa pele mosadi a di gana. Le wa bobedi le yena a di gana. Kamoka ba gana goapeela kgosi dinama tseo tsa dikgaka. Kgosi ya tsea dikgaka tsela ya di fa mokgekolo gore a mo apeepele tsona. Mokgekolo a di tsea a di apea basadi ba tloga ba ya kgonyeng. Ba sepela mosadi o mongwe a re ke lebeletse ke lebetse letswa laka gae. A tloga a yo le tsea. A hwetsa dinama le magobe a kgosi gomme a thoma goja

211
 dinama tsela. A di fetsa a sadisa marapo a khurumela ka bogobe.
 A kgona a tsea matswa a sepela a e ya kgonyeng orile ge a
 sepela kgosi ya fihla yare go mokgekolo mphe meetse ke nyaka
 go ja. Mokgekolo a fa kgosi meetse a go hlapa erile go hlapae
 a e fa magobe yare ge e khurumula ya hwetsa ele marapo feela.
 Ya thoma go botsisa mokgekolo ya na nama/e kae? Mokgekolo are
 a ke tsebe. Nna ke rile go e apea ka e bea bea gona mo.
 Kgosi ya nama ya laela kgekolo gore a mo legela lesika le sese
 gore a tle a bone motho yo a llogo dikgaka. Mokgekolo a le loga.
 Kgosi ya nama ya re mosadi o mongwe le o mongwe o swanetse go
 ya ka nonekg. Mosadi ola wa go ja dikgaka orile ge a tloga gae
 a laela ngwana wa gage a bona didibelo se e wa a tshwe a re o
 wetse ka nokeng. Gwa tlogwa gwa i wa nokeng. Gwa ema mosadi
 wa pele godimo ga lona letata leo. Are;

Mantata mantata,

Kgaoga tsa ,re tle re bone wa jeleng

dikgaka tsa kgosi,

Mantata, mantata,

La seke la kgaoga gwa ema o mongwe le yena bjalo. Ka moka na
 ema ba ntse ba re mantata kgaoga. Mosadi wago ja dikgaka
 rale a sare manta lakgaoga a wela ka nokeng se dibelo le sona sa
 koa gae.

212. Monna le mosadi lengwana.

Gobe gona le monna a na le mosadi ba be ba na le ngwana
 wa ngwanenyana ngwana wa ngwanenyana wo o be a siya go ya masemong
 A nama a thoma gore ke ya lwala. Ge batho ba eya masemong a
 thoma go robala. Adio robatsa mmutla a itira wo nkeng o ro-
 baletse bolwetsi e tswa a thoma maaka. A re ge batho ba ile
 masemong a sale a tsoga a okola mafsi. A apee ting ya bogoko
 a tloge a yo fa pitsi dijo tsela o be a tle a re ge a tloga
 gae a tsee makhura le letsoku ngwanenyana wo o be a gana go tsewa.
 E be ele o mmotse a thoma go kata le pitsi. Ka ge go setse go
 boletswe a name a re ge a yo fihla mo pitsi e bang gona a
 thoma go opela go bitsa pitsi yeo ya go mositisa go tsewa are:
 Sewawa, Sewawa,
 Sewela se gana banna,
 Sekata le pitsi nageng aowa,
 Kodintsane kodi kororo

Aowa kodintsane kodi kororo,

K34/83

86

213.

pitsi e na me e tle. Ngwanenyana a fe pitsi dijo. E je
e re go fetsa a e tlotse ka makhura le ka letsoku a ba a e dira
leetse. A nama a ya gae. Ge a fihla gae a hwetsa go sena
motho. A nama a tsea marapo a lokela ka mehlagareng a hlapa
a tlola ka mesidi thapamabomme ba rile go boya bare o bjang
Sewela ka gore ngwanenyana wo e be ele Sewela. Ge ba ri bjalo
a ba botsa gore ke gona a lwala o bile o rurugile le mehlagare.
Batswadi bare re lwalelwa ke ngwana. Gosasa ba tswa ge go iwa
masemong ngwanenyana a sala a tsoga a okola bjale ka maabane.
A apea ting ya bogoko a tloga a yo fa pitsi. O rile a gowelega
pitsi monna mongwe a mona a tla a fihla a botsa papage.

Ngwanenyana a rile ge a batamela are:

Sewawa, Sewawa,

Sewela se gana banna:

Se sika le pitsi nageng:

Aowa kodintsane kodi kororo:

Aowa kodintsane kodi kororo:

214

Selo se be se reng Aowa kodintsane

Kodi kororo e be ele phiri. Papage goba a botswa tsa ngwana wa
gagwe a tloga a yo dira bjalo ka yena a re :

Sewawa, Sewawa,

Sewela se gana banna:

Se sika le pitsi nageng,

Aowa kodintsane kodi kororo:

Aowa kodintsane kodi kororo:

Monna a e bolaya ka slepe sa gage. Gosasa ge go iwa ma semong
a sala a tsoga mogajana a gopola nka phiri ya gage e sale gona
A apea bjale ka mehleng a sepele ge a yo fihla a opela are:

Sewawa, sewawa:

Sewela se gana banna,

Se sika le pitsi nageng,

Gape a kwa a sa satolwe ke selo. A re hee momohla a diee bjang.

A thoma gape a re a se a nkwe mohlomong o be a sa robotse.

A thoma gore;

Sewawa, Sewawa,

Sewela se gana banna:

Se sika le pitsi nageng,

Gape a se fetolwe ke selo. A tloga/a ya mo phiri e be e 87
 dulagona a hwetsa phiri e hwile a thoma go lla. A ya gae.
 A fihla a itira molwetsi o motala. A lokela marapo ka
 mehlareng thapama gwa boiwa masemong a botsiswa gore na o hlwele
 bjang? Yena a ba fetola ka lentswe le le sese a re ke gona ke
 swerwe are a sa diee bjalo papage a re a o lwale o lwatswa ke
 yona phisana yela ya gago. Papage a mmetha mohlathe wo mongwe
 a ntsha ngathana ya pudi wo mongwe le ona bjalo ya ba gona gobona-
 la ga bolwetsi ba ngwanenyana gore ga a lwale a nama a thoma
 go ya masemong.

Banenyana baya kgonyeng.

216.
 Go kile gwa direga taba ya go makatsa. Banenyana ba tloga
 ba ya kgonyeng banenyana baba be ba sepetse le ngwana wa kgosi
 ngwana wa kgosi obe a na le mpyanyana legona o be a nonne.
 Ba sepela ba fihla kgonyeng ba topelela ba nama ba beeletsa ./
 Barile ge bare re ya gae ba sepela bare go fihla pele bare a
 re khutseng. Ba khutsa: Barile ge ba khuditse banenyana bathoma
 gore a re sobaneng. Ba sobana ba re re nyaka go bona nnoni.
 Ba soba ngwana wa kgosi ba ba ba mmolaya. A ikhwela ngwana wa
 batho . Bona ba thaba ba sepela bare re tlare ge re fihla gae
 rare: Sekgwa orile ke ya ga kokwage. Mpyanyana ya ba kwa ya
 thoma go opela yare:

Huu, huu, huu,

Samalekwana,

Bare a re sobaneng:

Samalebekwana:

Bare na go nonne mang:

Samalebekwana:

Bare nonne sekgwa.

Samalebekwana.

Ba bolaille Sekgwa

Samalebekwana:

217
 Banenyana ba nama ba kwa mpyanyana yeo e ba setsego ka sa
 morago. Ba e tsea ba e bolaya. Ba thoma go sepela. Barile
 ba sa sepela mpyanyana ya tsoga ya ba latela. Ya thoma go
 opela ere;

Huu: Huu: Huu:
 Samalebekwana:
 Bare a re sobaneng:
 Samalebekwana:
 Bare go nonne mang:
 Samalebekwana:
 Bare go nonne Sekgwa:
 Samalebekwana:
 Ba bolaile Sekgwa:
 Samalebekwana:
 Sekgwa sabo kgosi:
 Samalebekwana:
 Banenyana ba thome gore na mpyanyana ye e reng? Ba e tsea ba e
 bolaya ba e fisa ke mollo. Ba nama ba sepela ba rile go fihla
 gae ba botsiswa gore na Sekgwa yena o ile kae? Banenyana ba thoma
 maaka bare Sekgwa o rile o ya ga Kokwage barile ba sa fetsa
 go thoma maaka mpyanyana yela ya fihla. E be ele ebile e kwa
 bohloko ka ge mong wa yona a be a hwile. Ka go kwa bohlokoya
 tama e opela.

218

Efile ge e fihla mokgetheng yare:
 Huu: Huu: Huu:
 Samalebekwana
 Bare a re sobaneng:
 Samalebekwana:
 Bare go nonne mang:
 Bare go nonne Sekgwa:
 Samalebekwana:
 Sekgwa ba bo kgosi:
 Samalebekwana:
 Batho bare theeletsang mpyanyana e ya bolela ere
 Sekgwa o bolaile ke banenyana. Ba mo^{so}/bile a nama a hwa.
 Barile go kwa mpyanyana ba bolaya banenyana bale ka moka.
Monna le mosadi.

Gobe gona le monna le mosadi banama bare ba ya thotha.
 Ngwanenyana are ke ya sala ba nama ba thotha, ba tlogela
 ngwanenyana. A sala a dula^a/le tee. A botsa mmage gore a mo
 tlietse magobe. Mage gore a mo tlietse magobe. Ge a fihla
 o be a tle a opele kosana e e rego:

219

Tselane ngwanaka:
 Tselane ngwanaka,
 Nka nka bogobe sebu o je,
 Tselane ngwanaka.
 Tselane a name a bulele mmage a mofe magobe a ja.

A name a boele morago. Lekgema le be le laletse. Lekgema la fihla lare:

Tselane ngwanaka,
Tselane ngwanaka,
nka nka bogobe sebu o je,

Tselane ngwanaka.

Tselane a re Haa nna mma a nke a diee bjalo. Lekgema la tloga la yo metsa tshipi ya go fisa la boya lare

Tselane ngwanaka,
Tselane ngwanaka,
Nka nka bogobe sebu o je,
Tselane ngwanaka.

220 Tselane a bulele lekgema a bona nka ke mmage la mo swara lekgema la re o hlwa o ntshwenya o gana go mpulela. Momohla ke go swere. Lekgema la sepela la ngwanenyana lamo tsea lamo isa gagabo ge le fihlala laela/mokgekolo gore a sale a kota ngwanenyana. A re go mo kota a mo ripa thamo. Mokgekolo a dumela a sala a re go ngwanenyana a ke go kote. Ngwanenyana a re nna ga geso re tle re kota bakekolo pele. A kota mokekolo a mo ripa thamo a mo apea. A nama a apara dikatana tsa mokekolo. Lekgema la fihla lare mma nama e kae? Tselane a re se yona ka moraleng La e tseya la ja la sepela lerile go sepela gwa sala go e tla, leeba. La fihla la re go ngwanenyana tsea meriri e mengwe o ipele ka mafuri e mengwe ka lapeng ka sakeng ngwanenyana a dira bjalo. A epela meriri lekgema la lerile ge le boya go tso bitsa makgema la hwetsa ngwanenyana a tshabile la goelela lare Tselane meriri ye e bago ka mafuri ya re Yiee. Le ye e bago ka mafuri yare Yiee. Le ye e bago ka ka saken la dira bjalo.

221 Ba hwetsa go sena motho ba nama ba bolaya lekgema lela. Ngwanenyana ola a hlakana le leeba le lengwe lare go yena sohla matlakala a mokgalo a re ge o hlakana lemakgema are ke wena mang? Wena ore ge bare nkane nka ke wena ngwana fonafona Tselane are: Nna a se nna ngwana fonafona kenna ke nna ngwana thi Magetleng. Bare nke o tswe mare re go bone a re kgehle a matala. A nama a sepela a ya morakeng. A dulale bo mmage a botsa bo mmage gore e nyakile a hwile. Bo mmage ba mmotsa bare/go boditse rare kgareye morakeng wena wa gana.

Tselane a lemoga gore ge a kare mo bommage ba yang yena a re ke ya sala o tla hwa.

Banenyana ba yo tuntela.

222

Go kile goa direga taba e nngwe. Banenyana ba kile bare ba yo tuta. Ge ba yo tuta bjalo ba tlogela ngwana wa kgosi^a/ba latela. Ba fihla ba tuta. Ngwana wa kgosi a botsisa banenyana gore na ba beile kae magabi a bona. Ba mmotsa gore ba a beile ka meetseng. Le yena a tsea la gage a le gosetsa ka meetseng. Banenyana ba nama ba tswa ba tsea magabi a bona a ba bego ba a supeletse ka lesukhuhleding. Ngwana wa kgosi a makala. A thoma gore ngwana ka kgadi e tla o nnyakise. A re ge a ija tseno tsa makhura tle o re e tla re je ngwana rakgadi Ka mokgwa o mobjalo a gana go mo nyakisa. A kgane kere ngwana mmame, ngwana mmamogolo ka moka ba gana. Ba mo tlogela a sa nyaka le gabi la gage ba be ba buditswe gore ba tshabe selo se sengwe sa maboya sa go phsinyetsa batho. Ge se go phsinyeditse o tla ba le maboya. Banenyana ba elelwa taelo yeo Ba tshabela gae. Ngwana wola wa kgosi o be a sa nyaka legai feela ga a ka a le bona. Ke a bona a sale bone a tloga a ya gae orile ge a e ya gae selo sela sa go phsinyetsa batho sa tla sa mo phsinyetsa. A nama a ba le maboya. Ge a fihla a hwetsa bommage ba tswaleltse dintlo a re:

Mma-mma pulele,

Ke phsinyeditse ke selo,

Ke ya nkg.

223

Mmage a gana go mmuela a tloga a ya go kokwage a fihla a hwetsa le yena a tswaletse a re:

Koko-koko mpuelele,

Ke phsinyeditse ke selo,

Ke ya nkg.

Kokgwage a mmuela a tsena orile go tsena kokwage a tutetsa meetse arile ge a fisa a hlapisa ngwanenyana ola. Maboya a lea tloga le go nkg mola. Mmage a re go bona a se sane maboya are ngwanaka e tla e dule le nna. Ngwanenyana a gana are: Ke rile ke phsinyeditse ke selo kere mpuelele wa gana. Ngwanenyana q nama a itulela le kokwage, kokwage a mofa legabi le le botse kudu.

Banenyana ba ya kgonyeng.

K34/83

Banenyana bakile ba tloga ba ya kgonyeng. Ba be ba na le ngwana wa kgosi ba fihla kgonyeng ba topelela bare to topelela ba tloga ba sepela ba fihla pele ba khutsa. Barile gola ba tlilo tloga ngwana wa kgosi a re na kgare ya ka e kae? A re go o mongwe ele ngwana wa mmaneage, ngwana/mmane mphelesetse ke yo tsea kgare are ge o ija tseno tsa makhura o tle o re ngwana mmane a tla re je. Ka moka ba a gana. Ngwana wa kgosi a tloga. A sepela a fihlamo e ba topelelago a hwetsa kgare ya gage a e tsea a re go e tsea a sepela o rile a sa sepela a bona nto e nngwe yare modiadiaoo tswa kae. Ngwanenyana are:

224 Ke modiadia ke tswela lebekwane, dimo.

Ke iso tsea theledi yaka dimo,

Theledi yaka supa baloi dimo.

Nka go supa ka yona o ka hwa dimo

Wa hwa ware tunu

O ijina dimo

Wa fena nkutu

O ijina dimo

Bagobe ka se je

O ijina dimo

Letsatsi ka se ore

O ijina dimo

225

Nto yela yare: Bo mogolo ba seetla bo motlou a mmanape.

A sepela tseleng a hlakana le e nngwe le yona yare modiadia o tswa kae? are:

Ke modiadia ke tswela lebekwane dimo,

Ke tso tsea theledi yakadimo

Nka go supa ka yona,

o ka hwa dimo

Wa hwa ware tunu

O ijina dimo

Ka fena nkutu

O ijina dimo

Bagobe ka seje,

O ijina dimo

Letsatsi kase ore

O ijina dimo.

Le yona ya're bo mogolo ba setla bo motlou a mmanape a sepela a
hlakana le e ngwe le yona yare Modiadia o tswa kae? Are;

Ke modiadia ke tswela lebekwane dimo

Ke tso tsea theledi yaka dimo

226

Theledi yaka supa baloi dimo

Nka go supa ka yona

O kwa hwa dimo

Wa hwa ware tunu

O ijina dimo

Ka hloboga ntutu

O ijina dimo

Bagobe o seje

O ijina dimo

Letsatsi ka se ore,

O ijina dimo

Phoofolo yela ya swarwa ke sehlare seo ba re go ke Mokgakga.

Ngwanenyana are mokgakga ntsharise ke tla go fa saka. Nto yela

le yona ere Mokgakga ntise nama yaka se. Ngwanenyana are Mokgakga

ntise ke tla go fa saka. Nto yela le yona ere mokgakga ntise

nama yaka se. Nto yela ya swarwa ke mokgakga. Ngwanenyana a

feta. Ngwanenyana a dulafase ge a dutse leobu la tswela

ngwanenyana are go lona o ka se ye mpegela gae na? Leobu la tloga

la opela lare ge le fihla kgorong laopela lare

227

Nna a ndi leobu

Salabohle, salabohle,

leobu la phutha mosela

salabohle, salabohle,

Ke tlile bega Matlatle a bo ledile

sala bohle, bohle,

Bare hee na leobu le lona le reng? La tama le opela le e ya ka

gae le re;

Nna a ndi leobu,

sala bohle, sala bohle

leobu la phutha mosela

sala bohle, sala bohle,

Ketlile bega Matlatle a bo ledile

sala bohle, sala bohle,

L a hwetsa mosadi wa kgosi a feela lwapa. Mosadi a le kgorela
 kgakala ka lefelo. A kwa ntse lere ke tllilo bega Matlatle
 a bo Ledile. Ba nama bare banna salang leobu le ka sa morago.
 Ba le latela la bo isa go Matlatle. Ba mo tsea le leobu ba tla
 le yena. Ba fihla ka gae leobu ba mmotsisa bare no o be o ile
 le mang kgonyeng. A bala banenyana ba a bego a ile nabo.
 Gosasa gona le pitso. Kotokoto le segole le sa lesidi.

228

Ba tsentsha Matlatle ka gare ga Mokgopha bare go bane-
 nyana na motho wo a bago ka gare ga mokgopha wo ke mang? Ba
 khunamisetsa dihlogo fase. Bare masogana teang dithoka le
 betheng banenyana ba le bo kokwa bona le go bo rakgolwa bona.
 Ba nama ba ba bolaya ba dia mokete.

Ngwanenyana le mosimanyana.

Go be gona le ngwanenyana a dula le ngwanabo. Tsatsi le
 lengwe ngwanenyana a se apee kapela. Mosimane kage go be gona
 lemokumo a re mosimane a mo kgelele mokumo tse hlano. Ngwane-
 nyana a mo kgelela. Papage a tla a mo isa ga mphamojabele.
 Batho bare na ngwana o o moisa kae? Monna a re mmotsiteng
 ngwanenyana re:

Ke kgele kumo di hlano,
 Kumo hlano kumo hlano
 Ke kgelela sesimanyana,
 Kumo hlano kumo hlano
 Sesimanyana tshaba kwano,
 kumo hlano kumo hlano,

A isa ngwana ola ga Mphakamojabele a fihla a bolawa.

229.

Diema.

1. Maseka go sekana a pele a morago a tsea ka tsela.

Ke gore go ithuta ga se go kgona, go kgona ke go boelatsa.

2½ Lentsu lakgosi le agelwa lesaka.

Ke gore se boletseng ke motho o mogolo se swanetse go
 hlokomelwa gagolo.

3. Makhura a ngwana ke go rongwa.

Ke gore bothakga ba ngwana ke go rongwa.

4. Bosego ba lle tlou ledinaka.

Ke gore lefsifsing ga go sepelege.

5. Moeletsa serathana a re ka moso se nkeletse.
Ke gore thusa ngwana le yena o tla go thusa bogolong.
6. Go leka noka gase go wela.
Ke gore leka se o se dirang o se ke wa re ke tla sitwa.
7. Hlogo meetse e lotwa ke mong.
Ke gore motho a ipoloke a seke a rumulabatho.
8. Gabo lefsega gago llelwe.
Ke gore a ikettlele ditaba o se ke wa wela-wela.
- 230 9. Serokolwana se se nyane se e koketsa ka monkgo.
Ke gore le ge motho e le yo monyane o tsebega ka mediro ya gagwe.
10. O se bone go akalala ga legong go wa g fase ke ga tona.
Ke gore yo a ikgodisago o tlo kokobetswa.
11. Mafatafato a kgwale ke a ka moswana.
Ke gore dira modiro e se gosasa.
12. Legotlo le le maselo mabe le wetse ganong ga setgetse.
Ke gore ge a sepela kudu o tla wela dikotsing.
13. Bana ba monna ke marapo a tshukudu^{ga}/ba apewe ka pitsa.
Ke gore a ka se dire tse ntsi ka nako e tee.
14. Mokgonyana tshologa tsa bogwe di a ya.
Ke gore mokgonyana thusa ba ga mmatswale a go.
15. Lehu re hwile la pitsana la sugwana le a rokwa.
Ke gore ke ge o wetse bothateng go sa kgonege selo.
- 231 16. Lapa la mosate le boreledi.
Ke gore lapa la samosate ga le tlwaelwe ke mang le mang.
17. Pudi ya ja leotsa e fetetsa dingwe.
Ke gore ge o dira molato o na le batho le bona batlo swarwa.
18. Montshepetsa bosego ke mo leboga go sele.
Ke gore ge motho a go eleditse rabeng o mo leboge.
19. Se rule phaga go nanya, go tshetshema ke ga yona.
Ke gore o seke wa ruta ngwana tse dimpe.
20. Moruswana motshela legora o bitsa o mongwe.
Ke gore ge o e fa motho elo sa gago, le yena ka moso o tla gofa
21. Khudu e mekoka mebedi e pharoga noka.
Ke gore o ka se dire dilo tse ntsi ka nako e tee.
22. Tloga tloga e ya roba nonyane e tloga pele e tsewa ke pekwa.

Ke gore ke motho a kitimela go dira selo pele o tla wela

232

23. Ngwana monna molao o tsea kgorong

Ke gore bana ba tsea molao go bagolo ba bona.

24. Ke bolela ga se go lema.

Ke gore go kwa ga go dulelwe.

25. Moradiradi mahlwana a ngwetsi mona di mosego.

Ke gore ngwetsi ge e fihlile bogadi e tseya molao go matswale.

26. Sebetlwa se betlwa bathong, Mahlasedi a tshela batho.

Ke gore ge o kgona selo o se ke wa boifa, o se dire pepeneneng.

27. Mogadibo o se mpoule e sita le gare ga batho o se ntheme ka legare.

28 Ke gore o ka no tseba mediro yaka, fela o se ntshenye pele ga batho.

28 Kgomo ya lema e/mile go lemolla e ya gana.

Ke gore ithute go dira setho goba botse go tloga bjang ba gago.

232 233 Mosadi le Monna.

Gobe gona le monna le mosadi, tsatsi le lengwe moratho, wa mosadi a tla go etela ngwanabo. Orile ge a ile tsoga a ya kgonyeng a hwetsa ba bolaile ngwanabo orile ge a fihla ba mo sebeta ka nama. A re e nama ye ke ya motho. A tloga a ya ka ntlong a hwetsa ba e le nama ya ngwanabo. A thoma go lla a sepela a tama a opela are:

Jojo, Jojo, Jojoo,

Ba ga Mphaka Jojo jojo

Ba bolaile mogolo wakajoo joo

Ba nthitela mabetyana joo joo

Batyana a mogolwaka jojo joo

Monna a re e re du molamo wame. A re du. La duma la bogwe ba ka la ntshela ka dithule. Ba tswalelela monna ola ka ntlong ba tsuma ntlo. Monna ola a hwela ka ntlong.

Ngwanenyana, le kgelethu.

Gobe gona le mosadi a na le ngwanenyana. Ngwanenyana a o ya ga Mogolwage o be a na le ngwana. Mmage a mmotsa gore a tsee ka tsela ya godimo. A nyatsa molao wa mmage a tsea ka tsela ya ka fase.

234

ngwanenyana are:

Kgelethu ma Kgelethu nama

A mma kgelethu

Mma orile a mpotsa

A mma kgelethu

Tsela o tsee ya godimo

A mma kgelethu

ya fase e na le kgelethu

A mma kgelethu ya fihla a e fa ting. Ya ja ya fetsa a tsena fase. A re a sa kitimaya fihla a e fa seropyana sa ngwana ya a ja ya a fetsa a e fa matsogwana ya a fetsa. Mosadi a kitima a e fa thetho a e fa le diele ya di fetsa a tloga ka lebelo ya mo sala nthago o be a setse a batamela gae. A hlaba mokgosi banna ba mokwa ba tswa ka dilepe banna ba e ripa molala. Mosadi a tsena ka lepunu ba mo rekela dikobo.

235.

Ka tsatsi le lengwe gobe gonale ngwanenyana yomong yole
 ina lagagwe e le Sewela onale papagwe le mmagwe kana ko yewe
 gone go hlagolwa masemong g bjale ngwanenyana yowe a re ge a botsa
 batswadi ba gagwe are ke ya lala. Aowa ba mo lesa ale bjalo
 bona ba bona nka o ya lwala kantenago ologela maano obe a etseenwe
 noga yeo leina la yo na elego ramakhakhase. Tsatsi le lengwe
 a tloga a ya sedibeng a swere bogobe ge a fihla sedibeng athoma
 go bitsa are e wena remakhakhasemp tinte are tinte noga ye wo
 ya tla ya ja bogobe bola ba sewela a tloga a boyela gae. Ka
 tsatsi le lengwe a tloga a boyela gona gware monna yomong arema
 a mmona a bitsa noya geyo a tloga monn^gayo botsa papagwe papagwe
 a makala kudu batloga banna bauwe ba ba bedi ba fihla bauwe mowe
 monna yowe a be a rema gona balalela ngwanenyana yowe bammona
 a e bitsa. Ka tsatsi le lengwe papage ngwanenyana yo a tloga a
 swere bogobe a fihla sedibeng le yena a thoma go opela yatla
 a e kgabelela ka selepe.

236

Diraerae.

Poto kamo ke pote ka mo = re ra ke swi oke le balelo.

koko o hwetswe ka mafuri = seuta setlala naga ke bjalwa.

237

Sewela le banenyana.

Kgale kgale gebe go na le bananyana ba dula motseng o tee
 ele bananyana bantsi ka tsatsi lelleng batho ga ba ya go raloka
 bare ge ba raloka bananyana ba nama ba tloma go sebana gore ba
 wetse sewela ka nokeng etlemetse ba be ba tswa raloka ka kuwa
 ga noka ba nama ba swarwa ba re ge ba fihla gare ga noka balesa
 Sewela morwedi wa kgosi. Ke ge Sewela are pelale noka yewe ge
 a fihla pele noka ya motswa a ya kantie mo sehlaeng anna
 gona matsatsi e sema kae monna yomong are ge a rema a mona
 sehlar ng a nama a bitsa monna yola nama yola a motsea a mo isa
 gae. Monna yola a bitsa kgosi a re kgosi etla o bone ke gore
 metse patla e botse kgosi yare na oreng o sa tle nayo monna are
 ke ye botse kudu nana ba ya kantlong a humana Sewela a wetile
 kudu a nama fa monna yola kgomo ar go monna yola are ale lele
 Sewela godira kgosi. A di lenaye go fihlela a nona mohla anona
 ya bitsa pitso we kgolo yare motho yomong le yo mongg
 yare go tle le segole batho ba tla ka moka gwa tlala
 mo pitsong banama ba tseya Sewela anonne kudu bananyana bale

238

bago mo fosetsa sediba ba be ba samotsebe bare go wena kgetha
 bananyana ba ba ba go banalewena a bantsha ka moka bananyana bawe
 baepelwa molete ba ba tsentsha ka gare ga yona bantsha leihlo
 letsee wena sewela a ba hlaba ka le nao. Bathunyamahlo ka moka.

239

Dinonwane.

Nonyane natsegetsege sebea nae fase ke ditloo.

Banna ba mo letse ba se pelabare hanten dipyetlhakgana

Baloi balola ba bina mebetlweng ke pula.

Matsahane o gama kadithoka ke letswa.

Kolobe yeso kare ge ke eta kare ge ke tloga sa sala entthogo ke
 mphaka.

Dikolobe tsa mmoto wela dihwelimele diboela d ke maru.

Kaya gama gosola ka ba ka boya ke lesukhutledi

8 Setotompana sepale tawe ke diba.

Santoma sekanama ke le pate.

240

Ka betha mpedi a ba apheyama ke borifi

Monyenyana wa mothanbeng kare ka ya a swara wagasega ke tlodi

Sebata sere kgetsetse kgatlong gamatsika kellema.

Mmupudung gole lefsifsi ka hlora gwa tswa tantang gotswa mmutla
 gwa tshabang ke bomma nhalakana.

Kwa fase mogala kwana le kgowa leyeme ka sethunya le legadima.

Marapo a kgwale setlho ke ntlo ge se wetse ka gare.

Kaka diela mmimon kare rare nthute pula ke phanyego

Kakhurumulla thekgwana

Kotla kapelelwa kego etswelela ke ke sehlare goe remile

241

Bana ba kete bawele nkekete o bale be letse ka marula.

Gonale bana ba makgwa ba gogwa leme ngwatse ya bona e yaswana ka
 mahlokwa.

Tshweu tshu mmotlwaneng ke mono.

Nku phoofolo ya legola lefologa ka male ke leke ke meets ge
 a fologa matlapeng.

Ke dutsi bjale ke e etuletsu

Ke ge motho a sena ngwana.

Setimela sa masina okasebale maoto sena ke legokolodi.

~~241~~ 242

Sereto sa tlou ya ba magelane.

Ke nna letsepe lagolwe.

Le sena diaho lo le se ntse epele bee magala

yeme gobo mothoyo motala waramerelela nkare gekemo swantshale
 kgomo aephale abaphale ele ele ralaama la godimo kese tlogolwana
 sadikwaralo malose
 are le sekehlolebotsa malose
 ditaba magole kephuma ahlalephuma mankwe amahwubudu
 kerona bana ba ga mamoja kale gora bare
 re tla ja legowa le tsoge mabutsa nawee bamamo hlana phiri kerile
 gole nyegile matlalena gosa wana le maabone ba ga musu
 athunya mosegare siboho gatelo diyela ditebeng.

243

Direto.

Ke sabanetlang samokoni baeripile ditsebe kataba tsago
 ngwa bjalo.
 ke sekgai sanko lobetsana basadi ba ga ledwaba.
 Ke sobetse sammala wo motse
 Ke kgomo kgaga sekgolob bja notswana atshela ditedu
 Ke nala mnale petheka moyapholo yamosate ketoa
 Ke tsotla sorohla boloi samakhu elleng
 Ke bleiben makgabeng kebe esale maloba phalaesatla madisa wa
 dikgomo otawa natso.
 Ke romane motia tia ntlo yalokola natsekedi mnina le lekola agasola
 Kara motse yale tsela notebele
 Sobalaisi samangana swana yabaditsi babgolo
 Ke tshumu nto yabolesema ero bile seki pafase gamaisi man kapanlla
 kapatela ntshai
 nthai yagallota meni mo ratontlong itshinyetsang malao ntshia.
 Ke m^{serito}podungwana meetse malape lobe go senago ngwedi elego lefsifsi se
 fela. Ele gole ho lempya gale kgole ele modia wamanalala gabo
 mpua gare hake ketwanawo madiya wamanabalala banabese.
 Matebele agamokopane a bolela tsekgowa. Keditaga.

245

Ngwanapapa o letsa afuhlu - ke katse.
 mogo hwileng ramonyoba nalana ya gona setopya ke marao
 koko ohwetsa ka mafuri. Ke bjalwa.
Nonna le diphoofolo.

Go be gona le monna yomong ya hlemileng tshoma e kgolo
 bjale gonadi phoofolo dieja mabele a gagwe gbjale
 monna yo abea setsebe gore mnaaka reng bjale
 k tsa tsi le lengwe ayagobamma baba ngwe ba mnotsa maano, a go

diphoofolo tsewe batloga ele babbuantsi barake letsa tshemo
yewe banna bawe ba bolaya diphofole tse dintsi kudu ka moka
246 gwa tshaba diphoofolo di sekae fela.

Ka gobane o be a homile lego biusa le kgosi ya gona kgosi ye we
ya tlisa molawo wa gore motho yo a hlomilego kudu diphoofolo
difetsa bjang ge ke monna ya a makala le yena a thoma
loga mano are agile kugha aditisa tsa fela kwa sethuse selo bontsi
bja dinku tsa sala tseding a bolaya ase thusebe selo.

247

Kgale kgale bo be go nale basimane ba bangwe ba disa
mehlape ementsi dikgomo le dinku dipudi le ditonki le di
meila ba be ba disa mohlape o mogolo kudu bjale ka tsatsi le leng
basimang bao ba thoma go lwa le ba bangwe ka mokaba gase ba motse
o tee ba bangwe ba tswa gongwe ba bangwe le bona tswa bobona ba-
hlakantsha folo goteee ka moka ka le lengwe ba tlwa ntwava be
ba baka bjang bjale ba thoma golwa bjalo ka matsatsi ka matsatsi
ba ba bolaya yo mongwe ba thoma go makala ba ae ge ba fihla ba
ba butsisisa bare aile gamakalare aowa bale sagole bjale ba bonanka
oile gona gamakgolage ba bona gofela mats=tsi a mantsi baromela
motho amhloka a boyela gae.

248

Nonoani.

Kgale kgale go be gona le mosadi leina la gagwe e be ele
mmapebami. Bjale mos di yoo ayo kgonye g a hwetsa bana ba tau
ka legolong a tsea ngwana yo monga sepela le ngwana o mongwe
a ya naye gae a hlakana le tau tseleng bjale tau ya
butsisisa mosadi yoo yare na o tswa kae thabeng Mmapabami a
thoma goo opela gore kosa ya gagwe are ke Mmapabami kae thabeni
Ke tswa mabupudung nkane le tsogwana le tshetsi mosadi a fetola
are ga selabo tau le khwi kela bo tau marwalala bjale mosadi a
feta naye gae tsa tsi le ayo gape thabeng a fihla atse ya gape
ngwana tau gape a hlakana / le tau gape tau ya mmutsisa gore o
249 tswa kae thabeng a feta a ya gae. Bana ba tau ba fela ba tata.

Ka tsatsi le lengwe goba gona le ngwananyana yo mong yo
a nela le diso bale bananyana ba bangwe ba motshaba kamoka bjale
ba tlo ga ba ya raloka ba rile ge bale nagang ba ya nokeng e
kgolo ba tlo / magonaleka banele ge baraloka
ge ba ni gore na yena ba sa morige ba motshaba gomokgoma ge ba
eya gae bamotlogile asala ae tla a le tee ka gobane ba be ba sa
mo rate.

END S. 652.